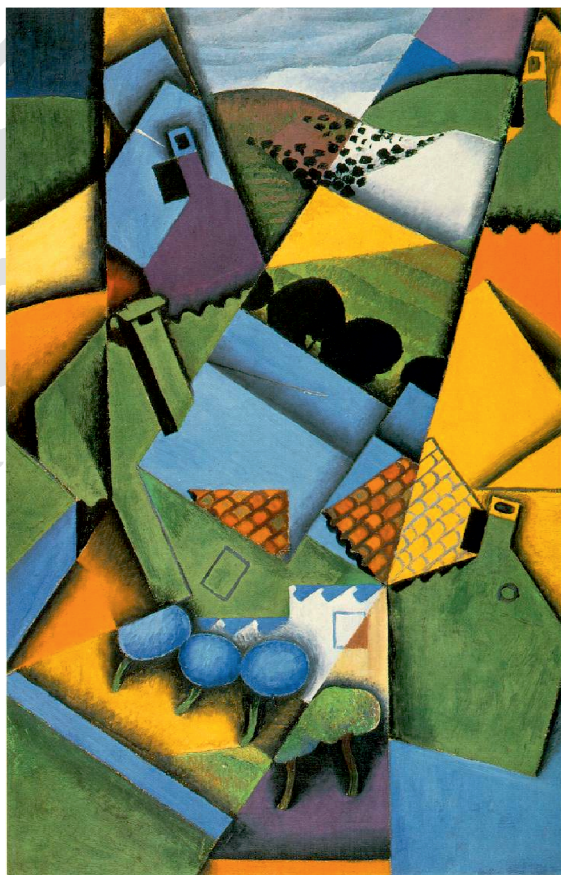

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 248. szám

2022. JÚNIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szőcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szőcs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **JUAN GRIS (1887–1927) festménye**

Böszörményi Zoltán

Látom a jövő fehér gyolcsait

*a feltámadás is egyszeri
vigyük közelebb az élettel telit
a jóság és az ész forradalma
a látomás és a küldetés alakulata
a magyarság ébresztő hatalma*

*nincs megállás és nincs félelem
akit keresztre feszítettek egyszer
misztérium de feltámadott sok ezerszer
mint nemzetünk ha számtalanszor kellett
a harctereken újra és újra felsereglett*

*ott lobogott a felszentelt zászló
vele a magyarok vére mint zárszó
nemhiába aggódtunk vártunk erre
nemhiába vártunk több mint ezer éve*

*ennyien maradtunk ennyien vagyunk
tizenötmillió szívben lakunk
gályánk az elmúlás vizében ádáz
mi a jövőnek építünk új híd főállást*

*elménk szelídebb vizekre evezne
a krisztusi feltámadásban sebet sebre
gyógyítana a halállal nem szemezne
látná a múltban a jövő reményét
itt vagyunk és akaratunk él még*

*átmossák az álmot
átmossák a valóságot
mosdat minket Európa*

*mintha óda szólna
erről mit gondolna
a harcos József Attila*

*metafizikus az igazság
mint a csatatéren
az ártatlanul elesett
kiről mondják hős volt
de nem tartott vele a szerencse*

*várom az út
bennünk megpihenjen
a gondolat új
merész utakat keressen
mi a győztesnek kijár most
türelemmel kivárom
ne hagyjon el
ne csappanjon bátorságunk*

*látom a jövő fehér gyolcsait
testünkre olvadni*

Petőcz András

A maszk, avagy előadás egy képzeletbéli Jókai-konferencián

A történet, amiről mostan szólok, minden tekintetben valós, szereplői mára már közismert személyek, ezért is azt kérem a tisztelt publikumtól, hunyják be félig szemöket, fogják bé félig fülöket, tégyenek úgy, mintha ide sem figyelnének, és az én mesélésem maradjon titokban, mikéntha meg sem is esett volna.

Mint tudjuk, egykor Nagy-Budapesten kitört a Covid-járvány, és emiatt akkoriban maszkban járt mindenki mindenhol, vagyis a köznépek a szállításra használatos, villanyos erővel működő, guruló alkalmatosságokon éppúgy maszkban tartózkodtak, mint a kőolajszármazékok segítségével suhanó, négykerekű szekérféleségeken, illetve azok zárt szekrényeiben, és persze az utcán, a járdán, a tereken is, mindenütt csakis maszkban lehetett létezni, másképpen sehogyan sem.

A férfiember, akiről mostan szólok, szabálykövető, törvénytisztelő állampolgár volt, így teljesen természetes, hogy maszkban járt ő is azokban az időkben. Egyébként pedig magányosan, egymagában éldégt valahol a Széll Kálmán tér környékén. Őszülő szakálla, enyhén kopaszodó fejbúbja és megfáradt arcának ráncai szépen mutatták, hogy bizony-bizony eljárt felette az idő, a nyugdíjon még innen, de a fiatalságon már erősen túl kissé szomorkásan élte a mindennapjait abból a szerény, a hónap végére rendszeresen elfogyó kicsinke kis jövedelméből, amit hivatalnoki léte biztosított a számára.

Egyetlen vigasza volt ennek a férfiembernek, de az a vigasz nem volt épp semmi, ahogy a pesti ember mondja manapság, mégpedig az, hogy ismerősei, barátai, kollégái azt mondogatták neki, egymástól függetlenül, hogy az arca – és ez a festmények, illetve a fennmaradt fotók alapján bizton állítható – feltű-

nően hasonlatos a XIX. század írófejedelmének, Petőfi egykori barátjának, Jókai Mórnak az arcához. Volt is a hősünknek egy kollágája a hivatalban, aki, amikor hősünket a hivatal folyosóján megpillantotta, gyakorta így kiáltott fel:

– Itt jön a mi kis Jókaink!

Mindez zavarta, persze, férfiemberünket, nem szeretett ilyen módon reflektorfénybe kerülni, az ilyen munkatársi megnyilvánuláskor csak mormogott valami érthetetlen a bajusza alá, illetve a szakálla fölé, ezzel is kinyilvánítva, hogy hagyják őt békén a kollégák, közel a nyugdíj, hadd lépegessen csendesen a jól megérdemelt védett kor felé, nem akar ő már semmilyen konfliktust.

Történt, hogy egy napon, hazafelé tartva a hivatalból, hősünk egy maszkot látott elheverni lakása közelében, a járdán, és – takarékos és rendszerető ember lévén – fel is emelte ezt az említett holmit, gondolván, jó lesz ez az elkövetkező napokra, nem kell új maszkra feleslegesen pénzt költenie, a régi textilalapú jószág úgysis tönkrement, elszakadt a fülre akasztandó kicsike pántja, annak csomózása meg olyan nehézkes.

Hősünk fogta tehát az utcán talált maszkot, a zsebébe gyúrte, hazament, és otthon be is dobta azt a mosógépbe, hogy a vírusok esetleges terjedésének esélyét ezáltal is csökkenteni tudja. Csak a mosás után fedezte fel, hogy a maszk igencsak különleges, merthogy Jókai Mór öregkori arcképe található rajta, nyilván valamely irodalombarát honfitárs hagyhatta el ott, a járdán, de – gondolta hősünk – ezzel is jól megráfálja majd a kollégákat a hivatalban, eleddig őt Jókainak csúfolták, mostantól aztán lesz valós indokuk ezzel a névvel illetni, hiszen a maszk által valóban Jókai Mórrá válik.

Másnap, ahogy az új, illetve tisztára mosott maszkjában megjelent a hivatalban, a portást a következő szavakkal üdvözölte:

– Portás úr! Ezek mostan a janicsárok végnapjai!

A portás kidülledt szemmel meredt rá az illetén szavak hallatán, nem értette, hogy az egyébként csendes és szerény kolléga miért is beszél neki ilyeneket kora reggel. A hősünk maga is megijedt kicsinkét, mert ő nem akart ilyesmit mondani, de helyette a

rajta levő maszk vagy éppen maga Jókai Mór szólalt meg, és hősünk méltán úgy érezte, az akaratán kívül történik mindez. Nem volt azonban ideje, lehetősége sokat gondolkodni mindezen, mert már jött is szembe az őt rendszeresen csúfoló munkatárs, akinek is ilyesmit mondott a hősünk, vagy éppen a maszk, vagy talán maga Jókai Mór:

– Szomorú napok jönnek, szomorú napok, szegény gazdagok árasztják el kicsinke hazánkat, vagy éppen gazdag szegények, ha tetszik.

Az őt rendszeresen csúfoló kolléga persze szóhoz sem jutott a meglepetéstől.

A maszk – látva sikerét – még harsányan kacagni is kezdett, amire összecsődültek a hivatal munkatársai. Hősünk már nem tudta befolyásolni a történéseket, a maszk irányított mindent. Arra kényszerítette hősünket, hogy egy – a nemrég befejezett felújításból megmaradt – malteros vödör tetejére álljon ott, a hivatal első emeletén, és – kihasználva a döbbszent csendet, amely a munkatársak felől csak úgy áradt – a következő szónoklatba kezdett:

– Mert mit akar az ellenzék, forradalmat vagy reformot? Mire megvénülünk, csak a véres kenyér marad meg nekünk, a fekete gyémántok végleg eltűnnek, az élet komédiásaivá válunk, és nem tudjuk, milyenek a férfiak, milyenek a nők, azok, akik régen arany emberek voltak, kőszívű emberekké válnak, és a fiaik is azok lesznek, az lesz a jövő század regénye, ha az ellenzék többségre jut, a fekete sereg megérkezik, ez valójában a szegénység útja!

És hősünk csak beszélt, beszélt, pontosabban beszélt helyette a maszk, vagy éppen Jókai Mór maga, mondta, mondta, magyarázta mindezt, és a hivatal munkatársai, a kollégák döbbszent hallgatták. Amikor aztán a maszk már jó egy órája beszélt, és éppen ott tartott, hogy „akik kétszer hálnak meg, azok hasonlatosak ahhoz, aki asszonyt kísért, és azokhoz, akik Istent kísértnek, és azoknak nincsenek tárgallyak az útjukban, mert ilyen a ma, ilyen a mai Dekameron, mert mi szeretve vagyunk mind a vérpadig, és így vagyunk az egyetlen olyan játékos, aki nyer, pont olyan, mint maga Mátyás diák és Bente Úr, vagy éppen a szegény

varga, vagy éppen a cinkotai kántor, vagy éppen a puskás Kalári, és ettől leszen a mi életünk hasonlatos az Oroszlánhúshúshoz, ezzel a pénz betegségei elkerülhetők, meg a bálványos vár csapdája, mert ilyen a magyar föld; és marad is ilyen minden poklokban keresztül”, egyszóval, amikor itt tartott, hirtelen tapsolni kezdtek a munkatársak, élükön azzal a kollégával, aki korábban csúfolta őt, és éljeneztek, és az egyik – egyébként erőművészként is szép sikereket elért – hivatali munkatárs a vállára, a nyakába emelte hősönket, és elhangzott, hogy előre a Parlamenthez!, és a munkatársak egyetértettek, hogy igen, vigyék el őt, a hősünket a Kossuth térre, be egyenesen a magyar Országgyűlés épületébe, mert neki ott a helye, és vivátoztak a kollégák, és virágszirmokat dobáltak feléje, és ő, aki olyannnyira félénk és magányos volt korábban, egész életében, aki csak a nyugdíjas éveire várt már-már türelmetlenül, hirtelen ott találta magát egy népünnepély kellős közepén, ahogy vonult a tömeg a Parlament felé, és újságírók érkeztek mindenhonnan, meg televíziós kamerák, és élőben közvetítették a soha nem látott tömeg vonulását, és futótűzként terjedt a hír, hogy Jókai reinkarnációja a Parlamentbe tart, és a mondat, amit a maszk mondott ki először, hogy „mit akar az ellenzék, forradalmat vagy reformot?“, az is futótűzként terjedt mindenfelé, az emberek az utcán egymást ölelgették, és boldogok voltak, és ő, a hősünk, ahogy az erőművész kollégája vitte végig a Kossuth téren, soha életében még ekkora boldogságot nem érzett, és áldotta a percet, amikor a maszkot megtalálta a járdán, a lakása közelében.

Aztán váratlan dolog történt.

– Jókai elavult, le Jókai! – kiáltotta egy éles hang a Kossuth tér másik oldaláról, és ezzel egy időben néhányan, akik az éles hangot kibocsátó ismeretlen illetővel értettek egyet, tojásokat, paradicsomot, mindenféle romlott és rothadó zöldséget dobáltak feléje.

Az egyik tojás eltalálta a maszkot, amelyikről így a Jókai Mórt ábrázoló arckép eltűnt, és a helyén csak egy gusztustalan, felimerhetetlen színű folt virított tovább.

És ebben a pillanatban véget is ért a varázs.

És hirtelen csend lett, mérhetetlen csend.

A hősünket a nyakában cipelő erőművész-kolléga is megállt.
Épp a parlament kapujában.

Ez a csend talán csak két percig tartott. Bár az is nagyon hosszú idő egy ilyen szituációban.

Hősünk lekászálódott az erőművész-kolléga nyakából, felállt a Parlament lépcsőjére, és a maga számára is váratlanul meglengette az agresszív dobáló által korábban meggyalázott maszkot:

– Jókainak igaza van, és igaza is lesz! – kiáltotta harsányan, és bevonult a magyar Parlamentbe.

Így volt, igaz volt, mese volt.

JUAN GRIS (1887 – 1927) festménye

Szirony Brigitta

A nyár első napja

*Anyámat ma temették.
Halvány-lángoló fénycsapjait lassan
elnyeli a gödör, amibe rakták.
Kopog a koporsófedél.*

*A közönyre gondolok,
hogy égeti a vállam a nap,
és túl magas sarkú a cipőm.
Arra gondolok, öcsém látott téged a
hullaházban, ahogy felszabott
koponyádról szinte lefolyik a hús.
Az már nem az anyánk volt – mondta,
és pontosan ezért nem akartunk nyitott koporsót.*

*Utoljára a kórházban láttalak,
meztelenre vetkőztetve feküdtél, és
ötévessé zsugorodtam;
vörös arccal, ordítva sír egy gyermek –
anya, merre vagy?*

*Hát ennyi csak az ember, test:
a 120-as vérnyomás, a lélegeztető,
a magas homlokod,
a veritéktől hátratapadt haj,
és hogy kétoldalt fogjuk a kezed.
Azt a puha kezed.
Megdöbbentő a simaság.*

*Aztán azt mondtad, nincsen semmi baj,
pedig láttam, hogy bokád fölé
már felkúszott a kékessárga halál.*

*Azt mondtad, nincsen semmi baj,
persze, nem szóltál semmit, csak
az érzés volt meg,
hogy ágyad felett háromszögcsúcsban
mintha lebegnél.
Megremeg a tér,
csöndben álltam én is ott, hogy
hátha jönnek majd a szavak,
mit is mondanak ilyenkor a filmekben,
nincs bennem semmilyen
patetikus végszó, a torkomból
alig szakadt fel valami,
csak zavartan zsazsáltak a gondolatok
koponyám közepén, mint a darazsak,
falának csapódtak tompán.
Fejben már te nem voltál, tudom.
Hol van olyankor a lélek,
ha beáll az agyhalál?*

*Gyermek vagyok.
Szorongva várom, hogy visszagyere.
Álmaimban együtt fürdünk esténként,
valamit mesélsz.
Sétálunk, a víz zúg,
sós levegőt fúj orrunkba a szél.*

Zsidó Ferenc

Székely a góbénak magyarja

(Részlet egy készülő regényből)

Négy-öt nap telt el, amióta kiköltözött a megyeközpontból nagyapja birtokára. Egyelőre csak ténfergett, nem találta a helyét. Amikor rájött, frissen vásárolt kecskéje aligha fog annyi tejet adni, hogy az elég legyen, elhatározta, hogy egy tehenes gazdánál szegődik napi egy literrel. Nincs is jobb a frissen fejt, habos tejnél!, hallotta a hangját, amint odahaza baráti körben mesél. Ha kint voltam nagyapáméknál, esténként behúztam egy nagy csuporral, úgy melegében, ahogy kifejték; egyéb nem is kellett vacsorára!

Az igazság az volt, hogy utálta a frissen fejt tejet, émelygett tőle, ha csak rágondolt. Úgy érezte, tehénízű, tőgyízű, ganéízű. Felfőzve, lehűtve, a fölét leszedve, kakaóval már szívesen megitta.

Erzsi néni. Igen, őhozzá kell menni. A nagyapja is tőle hozott, ha hozott, mert tehénfélét a nagyapja nem tartott, csak lovat. Erzsi néni vezetéknévére nem emlékezett, de azt tudta, hogy lejjebb lakik, a Gát-szeren, olyan 600-800 méterre. A nagyapja háza fenn volt a dombkaréjban, mert a nagyapja szerette a távlatot, szerette belátni a környéket, s elsőként köszönteni a felkelő napot. A nagyapja úgy volt, mint egyes fenyők, melyek azt gondolják, 100 évig bámulni egy völgyet semmiség.

Anti csak annyit tudott Erzsi néniről, hogy lassan vénlegénysorba kerülő fiával él együtt (ha az meg nem házasodott azóta), hogy nagy erejű, erős dolgú férjét már tizenéve váratlanul elvitte valami csúf betegség, s hogy azóta Erzsi néni az úr a háznál, vezeti a gazdaságot, kommandírozza a fiát (arra rá is fér), ha kell, szekeret rak, lovat vezet, vagy éppen felássa a konyhakertet.

Az öregasszony nem ismerte meg Antit, amin ő nem csodálkozott (valójában jóval kevesebbszer volt ő itt gyerekkorában,

mint azt baráti körében hangoztatta), neki is elmondta, hogy ki fia-borja, s hogy kijött lakni a nagyapja örökébe. Erzsi néni is felhúzta a szemöldökét, ő is nyakáingatott. Mindezzel együtt elég barátságosan fogadta, de nem fenntartások nélkül. Anti hosszasan áradozott a nagyapjáról, s hogy mennyire szeretett itt lenni gyerekkorában, az öregasszony csak hallgatta, időnként hümmmentett. Aztán Anti rátért mondandója lényegére:

- Nagyapám innen hordta a tejet...
- Innen...
- Neköm adna-é vajégyször?
- Én nem, de a tehén ejsze igön...
- Én is úgy értöttem...
- Igaz, eléggé megunta már... – folytatta az öregasszony, Anti közbeszólását meg se hallva.
- Hogyhogy?
- Bornyazzó...
- Aha!
- Már alig ad tejet, azomba' el kell hagyjuk a fejést. De addig vihetsz egy-egy litert mindön második nap, ha megfelel...
- Megfelel, hogyne felelne meg!
- Akkó jó!

Ekkor bepöfögött a nyitott kapun Jani, a fia: egy szekerecske füvet húzott maga után a kis, virgonc traktorral. Anti úgy elbámult, milyen ügyesen manőverezi be a rakományt a csűrbe, hogy elfelejtett köszönni.

Jani leugrott a traktorról, s szedegetni kezdte a szénaszálakat az ingjéről. Negyven körüli, de annál többet mutat. Gyérhajú, savószemű. Jobb kezét szemmel láthatóan nehezen mozgatja.

– Csókolom, édösanyám! S hát ez meg ki? – vágott a szemével Anti felé.

- Ez-é? A Desági Andris bácsi unokája. 'Sze tudod!
- Aha! No szerussz, öcsém! – fordult Anti felé.
- Szervusz... vagyis jó estét...
- Jó a szerussz, no! Osztán megisszuk a pertut is!
- Jó-jó!

– De te állod! – vigyorodott el Jani.

– Persze!

– De nem most – szigorodott el színpadiason –, me né, mind-járt jó a csorda, s a széna még a szekérőn!

A fennsík irányából tehenek bögése, kolompolás hallatszott.

– Mondom, ugyé?

– No, eriggy, hányd le azt a füvet a csűrbe, én megfejöm Virágot! – mondta Erzsi néni, s elindult, hogy kösse be a jászol mellé az udvarra beérkező tehenet. Anti utána somfordált, már csak azért is, nehogy Jani befogja a fű lerakásához. Erzsi néni gyakorlott mozdulattal megmosta a tehen tőgyét, leült a fejőszékre, s fejni kezdett.

– Vén fejjel ebbe is belé kellett tanójak... – mondta, s mivel Anti értetlenül nézett rá, folytatta: – Míg az uram élt, ne félj, nem kellett ilyesmivel törődjek!

– Hát...

– Üsmerted-é? Emlékszöl-é réa?

– Nem nagyon... – röstelkedett Anti.

– Kemény, szíjas embör vót, de megtámadta az a mocsok kór-ság, s amire meg tudott hóni valahogy, úgy ésszekottyant szégyény, mint a rongybuba...

– Hm...

– Nem jártál itt akkoriba?

– Voltam...

– Nem láttunk olyan sokat...

– Ezután többet fognak...

– No, ennyi! – állt fel kisvártatva az öregasszony. – Látod-é, milyen szikrát ad? Szeptemberre jó a bornyú.

A sajtárban alig kétliternyi tej volt. Erzsi néni megfogta az edény fülét, s bement a pitvarba, szűrőt és gézt vett elő.

– Mibe töltsen, fiam?

– Van valami flakonom! – kapott a vállán lévő tarisznyához Anti.

– Há nagyapád kantáros fazekát nem szörölted elé? Az való a tejnek!

– Nem tudom, megvan-e még... – nyújtotta át Anti röstelkedve a kólásflakont.

– Az ilyesmiből nem lehet kimosni a tejet... A nyakánál réaragad a jó drága tejszín... Legközelebb mit hozol?

– Hát...

– S há egyedül jöttél ki ide, vagy valakivel?

– Én egyedül...

– C-c-c...

– Mennyi a tej, Erzsi néni?

– Avval ne törődj, fiam, osztán elszámolunk... Magadra lögyön gondod!

– Köszönöm.

Hazament, tüzet rakott, a tejet átöntötte egy lábosba (lévén, hogy üvegmosója se volt, a flakont valóban nem tudta kimosni rendesen, el kellett dobnia), s odatette főni. Aztán kakaót, cukrot és lekvárt készített elő, s nekiült vacsorázni. Imádta a lekváros kenyeret kakaóval, s bár most kenyere nem volt, a dugi-készletből előszedett egy zacskó rizspászkát, s arra kenegette a lekvárt, s kortyolgatta melléje a kakaót. Időközben besötétedett. Már a harmadik szeletnél tartott, amikor neszezést hallott az udvar felől, s nemsokára felharsant Jani öblös hangja:

– Há itthon vagy-é, no?

Annyi ideje se volt, hogy a lekváros elemózsiát elpakolja, Jani már bent is volt a házban, tessékelést nem várva.

– Csak nem lekvárral kínlódsz? – nézett vizslatóan az asztal felé. – Azt hagyd meg a gyermeköknek...

– Néha jólesik... – mondta Anti feszengve.

– Neköm kotyog tőle a térgyem... – röhörészett Jani.

– Hát...

– Gondótam, hátha megisszuk a pertut...

Látszott rajta, alig várja, hogy valakivel egy kicsi italt fölhajthasson.

– Nincs itthon pálinkám... – mondta Anti vontatottan, mert valahogy nem volt kedve italozni.

– Nincs? – nézett rá kikerekedett szemmel, hitetlenkedve Jani.

– Elfogyott, amit hoztam... – hazudta Anti, mentve, ami menthető. – De osztán, ha a szilva...

Jani leintette:

– Nem is székel embör, akinél nincs otthon pálinka!

Immár te is rekcumolsz?, mérgelődött magában Anti, aztán tétován megjegyezte:

– Esetleg lemehetünk a kocsmába...

– Nem is tudom...

– Messze van...

– Messze. Pedig jól esne egy pohárral. Egész nap rázattam magam a traktorral.

– Jó masina! – mondta Anti lelkesedést mutatva, mert biztos volt benne, Jani imádja a traktorát, s ha rákattan a témára, legalább nem ingerkedik vele.

– Háromezör euróért vöttem a tavaszon, azért a pénzért lögyön is jó! Némötből van hozva. Pöccre indul, a hidraulikája is tökéletes... Úgy mozgassa a remorkát is, hogy öröm nézni.

– Finom műszer, szinte újnak látszik...

– Négy esztendő, ha jól számolom! Muszáj vót, mert a lovam ésszerűgott a kihálóba egy másikkal, s eltörött a hátulsó lába, le kellett vágni...

Antinak a száján volt, hogy miért nem inkább egy másik lovat vásárolt a traktor helyett, az mégiscsak jobban talál a székelhez, de aztán jobbnak látta nem feszegetni a dolgot. Ehelyett így szólt:

– A traktor legalább nem kér enni, amikor nem jársz vele.

– Nem – bólintott Jani. – De tudod, hogy van... immár kéne bálázó is utána, kultivátor is... S azért annyira nem forrik a pénz...

– S az erdő...?

– Éppenséggel nem panaszkodok...

Elhallgattak, amikor Anti látta, hogy megakadt a beszélgetés, egyet fordított annak irányán:

– Erősen jó idekint!

– Jó a fenét! – summázta Jani. – Aki csak pár napra jó ki icki-vickizni, annak más, de aki itt van örökkétig, annak egyéb sincs, csak a dolog. Itt nem lehet hink-hánkolni, értötöd-é?!

Azért van egyéb is, mint a munka, gondolta Anti, s Jani, mint-ha olvasna a gondolataiban, rávágta:

– Igaz no, esténként meg-megiszunk égy-égy pohárral, de az is annyi vesződséggel jár...

Anti kérdően nézett rá, mire Jani folytatta:

– Anyám nem szőnvedheti az italozást. Azt mondja, apámat is az vitte el...

– Ja...

– Pedig dehogy az! Gyomorrákja vót, neköm megmondta a doktor.

– Ühüm...

– Valami fehérnép se ártana, nemrég került-forma valaki, de tudja a fene... – mondta aztán, rövid hallgatás után.

– ??

– Elvált...

– Ja... Hát...

– Anyámnak nemigön tetszik...

– Nem is neki kell tetsződjön...

– Annak idejin elbasztam az ú betű szárát a házassodással...

– Hogyhogy?

– Amikor asszonyt kellett vóna szörözni, odaki dógoztam Magyarba, ott hányódtunk föl-alá, osztán eltörött a vállam, háromszor egymás után kellett újraműtsék, s amire hazakerültem, a korombéliek mind férjhez möntek...

– Értem. Munkabaleset volt? – kérdezte részvétellel Anti.

– Úgy is mondhatnánk... – kacagott fel rekedten Jani, úgy, hogy érteni lehetett belőle.

– S ezzel a fehérnéppel komoly a dolog? – érdeklődött Anti.

– Elég komolyan csináljuk... – röhintette el újra magát Jani.

Ebben a pillanatban motozás hallatszott a pitvar felől.

– Itt vagy-é, Zakariás? – hallották Erzsi néni hangját.

Antinak leesett a tantusz: hát persze, Zakariás! (Később hallotta a helyiektől, hogy Erzsi néni mindig a vezetéknévén szólította a férjét, ha az ivott, aztán a halála után ugyanígy tett a fiával). Kérdően nézett Janira: valami baj történhetett? Az elhúzta a száját, s ökölbe szorult a keze, de nyugodt, békés hangon válaszolt:

– Itt, itt!

Erzsi néni bedugta a fejét az ajtón.

– Jöjjön be egy percre! – biztatta Anti.

– Nem lehet, lelkem, a tűzön hagytam a tejet! Csak azért jöttem, hogy hívjam haza a fiamot, mert holnap is nap van...

Jani elfordította a fejét, Anti kérdőn nézett az öregasszonyra, aki folytatta:

– Hajnalba kéne mönni kaszálni, s ő ha égy kicsit iszik, akkor nem tud pihenni éccaka, s ingöm se hagy...

– Na, attól, amit itt mi megittunk, fog tudni...

– Ugy-é? No, jere, fiam!

– Mönnyök, hogyne mönnék!

Még kérette magát, még nagy hirtelen elsorolta Antinak, hogy a traktor 180 lóerős, s hogy a doktoroknak mennyi pénzt odahordott, amíg valahogy rendbe szedték a vállát, de aztán csak felállt, s kiindult. Az anyja nem szólt többet, csak a szemével fixírozta. Jani utoljára még az ajtóból is visszafordult, hogy lássék, neki nem sürgős, még egyszer meghagyogatta Antinak, hogy a lekvárral tényleg vigyázzon, mert attól tüdőputypurutyot is kaphat, s aztán kikullogott az anyja után. Mint egy betört, engedelmes jószág. Ahogy kiléptek, Erzsi néni fojtott hangon szidni kezdte a fiát:

– Így becsülöd meg te azt a fehérnépöt?! Nem mintha olyan sok becsülnivaló vóna rajta...

– Miért ne becsülném, amiért meg akartam inni a pertut az új szomszéddal?

– Örökké kapsz valami alkalmat, amire igyál...

– Embörnek van csinálva az ital, édösanyám...

– Az, az, csak nehogy elijeszd magadtól Sárít is ezökkal az alkalmakkal! Elég ideje koslatsz utána, valamit határozhatnátok végre...

– Valamit igön...

Anti hallgatta beszédjüket, míg az eltávolodva foszlányokká nem vált, s mosolygott magában. Hogy lám, nem is olyan egyszerű székelynak lenni, még az igazi székelő számára sem. S hát akkor ő mit akar?!

Halmosi Sándor

Tömör és éles

*Tömör és éles. Mint a toledói acél.
Nem öl, csak horzsol, beolt, megvált.
Függővé tesz. Amin függsz, vékony,
mint a mindenség horpasza.
Milliméternyi, mint alattad a jég.*

Nincs itt semmi látnivaló

*Nincs itt semmi látnivaló, jönnek majd
úgyis az elhárítók. Jönnél bár te, egy szál
lepelben, szétrontott siratófalamhoz.
A léleknek, mint tudjuk, textúrája van.
A testnek, szegénynek, csak ez az egy lelke.*

Görög dráma III

*Ugyanazzal a szelíd tekintettel,
ugyanazzal a nyugalommal várni
a következő elektrosokra,
hogyan megszólalsz.
Ugyanúgy állni a hitványságok mágneses,
sűrű mezejében, mint tű a sebben,
elváltozás után.*

A lélek soványságáról

A lélek soványságáról beszélek. Arról a helytelen testtartásról, amitől sem a zsír, sem a nemez nem óv meg. Az otthon melege, a hagyományos és a tantrikus szex sem. A tétova ódák. Komisz a művész egymaga. Ölel és öl. Kipréseli magából az önjelölt szépet, szépelgőkre tör, fenekedik. De önmagával harcol. A túsztárgyaló halott.

JUAN GRIS (1887–1927) festménye

Garay Zsuzsanna

Mesélő erkélyek

Kiülni az erkélyre számára olyan öregasszonyosnak tűnt – talán azért, mert a mellettük lévő ház erkélyén délelőttönként kinn ücsörgött egy idős néni, hogy ott levegőzzön –, később azonban hamar megszerette. Annak a lakásnak, ahol gyermekkorában lakott a szüleivel, nagyon huzatos volt az erkélye, ott nem lehetett kinn üldögelni: nyolcadik emeleti lakás, közel a Duna-parthoz, a kilátás szép, de mindig fúj a szél, és – ahogy az anyja nevezte – a terasz csak késő délután kapott napot.

Amikor összeköltözött a barátjával, a körúton béreltek egy másfélszobás lakást, ahol akkora volt a forgalom miatt a zaj és a szmog, hogy meg sem fordult a fejükben kiülni az erkélyre. Miután férjhez ment, és egy lakótelepen vettek ingatlant, akkor meg az zavarta, hogy az erkélyeket túlságosan közel építették egymáshoz. Főleg az alattuk lakó család bizonyult nagyon hangosnak, minden veszekedésük felhallatszott, de még olyankor is hangosan beszéltek, amikor éppen nem civakodtak. Zavarban volt, nem akart még véletlenül sem hallgatózni, de a szomszédasszonynak éles, sivító hangja volt, a férje is kieresztette öblös, mély hangját, amikor előadta a mondókáját, és a gyerekek is akkora hangzavart csaptak, hogy inkább visszavonult, valahányszor a másik család kinn élte a maga életét a balkonon. Persze szerette az erkélyt, mindig beültette muskátlival, hamar megszáradtak ott a ruhák, és tárolónak is használták, ott tartották először a babakocsit, majd a bicikliket.

Évekkel később új lakásba költöztek, ahol az erkély nagyobb volt, mint az eddigiek. Az első két évben olyan sok időt vett el a felújításokkal járó hercehurca, hogy alig jutott ki a balkonra. Aztán megbetegedett, a műtét után nagyon sokáig lábadozott, akkor szokott rá, hogy kinn szívjon egy kis friss levegőt. Az utcájukban nem járt sok autó, de a közeli kisboltokba gyakran hoztak

árut. Nézte a járókelőket, hallgatta az alulról beszűrődő zajokat. Az erkély napos volt, szélcsendes. Rájött, hogy mennyi apró élvezet van még a világon. Nézelődött, elgyönyörködött a fán éneklő madárkákban, megbámulta a citrommagról nevelt növényen mászkáló bogarakat. Nem szórt a madaraknak morzsát, tudta, hogy férje nem szeretné, ha odaszoktatná őket. Figyelte a kutyasétáltatókat, egy idő után megismerte őket. Amikor már lemehetett a boltba, és tehetett kisebb sétákat, délután még akkor is kiült az erkélyre. Reggel nyolc és kilenc között sétált le a boltba, de csak tejet vett meg kenyeret, a nehezebb dolgokat a férjére hagyta. Néha eszébe jutott a nagymamája, aki naponta járt a piacra, és az apja mindig mondogatta, hogy ez a kis séta mennyire sokat segített abban, hogy a nagymama olyan sokáig megőrizte az erejét. Ő sem akarta elhagyni magát, ha nem kellett boltba mennie, elsétált a postára vagy az újságoshoz. Néha a boltból hazafelé a játszótér melletti padon olvasta el az újságot. Mások is üldögéltek ott.

Délután már nem szeretett lemenni, az ebédet házhoz szállították, főznie sem kellett, mégis, még egy kis mosogatástól is elfáradt. Mosott elég gyakran, de ha nagyon gyengének érezte magát, akkor a teregetésre már a férjét kérte meg. Vasalni is csak apródonként vasalt, két-három darab után mindig le kellett ülnie. A mosógépet soha nem hagyta ott, ha elindította, mindig megvárta, amíg lejár, addig nem ment sehová, pedig tudta, hogy a lánya bátran otthagyja, és másoktól is hallotta már ezt. Ő viszont félt attól, hogy éppen akkor történik valami – kicsúszik a cső, vagy egyéb baj szakad rá hirtelen –, nem akart eláztatni senkit. A sütőt sem hagyta soha bekapcsolva, még akkor sem, ha két-három óráig sült a hús, ő valahogy mindig nyugtalankodott volna, hogy éppen akkor üt ki tűz, amikor ő nincs otthon. Amíg várta, hogy a mosógép lejárjon, vagy a sütőben elkészüljön az étel, kiült az erkélyre.

Lassan megismerte a többi erkélylakót. Nem voltak olyan sokan, mint ahogy az ember várta volna, pedig ebben az új lakóparkban szinte minden lakáshoz tartozott erkély. Mondta is az

ügynök, amikor lakást kerestek a férjével, hogy mindenki erkélyes lakást akar, aztán sokan csak lomtárnak használják a balkont. Ezt ő is megfigyelte. Egy kis téren laktak, négyemeletes házban, velük szemben hosszú, hatemeletes épület állt, jobbról és balról pedig további négyemeletes társasházak határolták a parányi játszóteret. Voltak kör alakú erkélyek, oválisak, négyszögletesek, pirosak, kékek, zöldek.

Az egyik szemben lévő erkélyen zöld, vízlepergető vászonnal letakart motorbiciklit tartottak, elég hatalmasat, betöltötte a teret. Nem sokat látta a lakót. Ha nem volt ott a motor, akkor tudta, hogy a tulajdonos elment kirándulni. Ilyenkor azon tűnődött, hova is mehetett, egyedül ruccant-e ki vagy a barátaival.

Egy másik erkély, szintén szemben, tele volt szekrényekkel, valószínűleg a régi konyhabútor elemeivel, zsúfolásig pakolták a sok kacattal, mozdulni is alig lehetett. „Biztosan nincs szívük kidobni a feleslegessé vált holmikat” – gondolta, valahányszor odatévedt a szeme.

Balról, az egyik alsóbb erkélyen egy kutya lakott, ott volt rezidenciája. Sokszor megugatta a járdán elhaladókat, főleg akkor csaholt élesen, amikor másik kutyával sétáltak arra, talán irigyelte a másikat, amelyik vidáman ugrándozott, szimatolt, amíg ő fenn kuksolt.

A harmadik erkélyen, jobbról csak néha látott egy fiatalasszonyt, aki sietve kitergetett, vagy beszedte a parányi ruhákat, rugdalózókat. Mintha magát látta volna, ahogy aggódva igyekszik vissza a babához.

A negyedik erkélyt, szintén jobbról, csak eggyel feljebb, egy férfi használta sűrűn, ott cigarettázott. „Bizonyára ki van tiltva a lakásból” – gondolta, ha meglátta. A férfi, aki elég nagydarabnak tűnt, és fiatal kora ellenére kopaszodott, soha nem sietett vissza, ha már elszívta a cigarettáját, még ráérősen könyökölt az erkély korlátján, és nézelődött. Elég közel volt ahhoz, hogy észrevegye, s néha oda is köszönt neki, ami nagyon jóleső érzéssel töltötte el, mert ő volt az egyetlen, aki nem vonult rögtön vissza, mint az a nő szemben, aki valahányszor meglátta, hogy ő is kinn áll, besietett, visszahúzódott

a csigaházába. Kíváncsi volt, az asszony miért olyan morcos. Talán megromlott a házassága, vagy a gyerekével van valami gond az iskolában, talán anyagi nehézségei adódtak? Ki tudja? Csak sajnálta, hogy mindig olyan feszült és ideges.

Szemben lakott még egy kövér öregúr is, aki szintén gyakran telepedett le az erkélyén lévő kényelmes karosszékbe, komótosan elővette a pápaszemét, és újságot olvasott, sokszor csak egy fehér trikót viselt, és ha nem az újságjába mélyedt, akkor egy bögréből ivott valamit, talán kávét.

Az öregúr melletti balkon gyönyörű volt, tele virággal, késő tavasztól még egy pálma is állt kinn, a falra is szereltek fel virágtartót, abból valami futónövény csüngött alá, úgy festett az egész, akár egy üvegház, ám csak ritkán látott ott valakit, olyankor is egy középkorú, testes asszonyt, aki meglocsolta a virágokat, levágta az elszáradt leveleket. Lehet, hogy neki meg nincs senkije, azért ápolgatja a növényeit ilyen nagy szeretettel? Ez az erkély azért tetszett nagyon, mert a legtöbb balkonnal ellentétben szabad maradt a rács. Az emberek általában műanyaggal vagy nádval takarták el az erkélyük alsóbb részét, hogy minél kevésbé lehessen belátni. Sok helyen napernyőt vagy vászontetőt szereltek fel, ami nemcsak az erős naptól, de a kíváncsi szemektől is védte a lakókat. Akadt olyan balkon is, ahol hatalmas tujákat raktak ki cserepekben, amelyek eltakarták az egész teret. Hiszen így ők sem látnak ki! – gondolta. Nem hiányzik nekik? Az az erkély a sok muskátlival, színes petúniával olyan volt, mintha egy mesebeli házikó része lenne, és sokkal tágasabbnak, levegősebbnek tűnt, mert nem takarta el semmi.

Felettük lakott egy család, ahol a kislány gyakran kiszaladt az erkélyre, ha meglátta a kukásautót, tetszett neki a sárga villogó a tetején, élvezte, hogy a hatalmas jármű felemeli és kiborítja a szemetesek tartalmát. A kislány, kedves, szőke gyerek, integetett a kukásoknak, minden előítélet nélkül, jókedvűen, azok pedig visszaintegettek neki.

Még feljebb egy népes família élt, akik valahányszor megbüntették a fiukat, mindig az erkélyre küldték ki, ő pedig gyakran

hallgathatta, hogy ott bömböl a gyerek. Nem értette, hogy van szívük ilyen tenni a szülőknek, mindig azt érezte, nem bírná elviselni ezt a sírást, akármilyen rossz fát tett is a tűzre az a kölyök, megbocsátana.

Sok erkélyre kis asztalkát helyeztek ki műanyag székekkel, de egy helyen, egy nagyobb balkonon még nyugágyat is látott. Neki is vett a férje egy kis, összecsukható asztalt a széke mellé. Ott üldögélt, olvasott, keresztrejtvényt fejtett, de gyakran leengedte a kezéből a könyvet, és csak nézelődött, hagyta, hogy a gondolatai szabadon csapongjanak.

És volt még egy erkély, ahol többször látott egy elegáns férfit, öltönyben, nyakkendőben, ahogy a mobiljáról telefonál, egyik beszélgetést bonyolítja a másik után. Milyen furcsa – töprengett –, hogy nem öltözik át. Hazaérkezett, de mintha csak pillanatokra tévedt volna oda, mintha máris indulna a következő üzleti útra. Vajon kikkel beszélget? Hány üzletet köt meg a telefonján keresztül? Na, ő biztosan nem azért jön ki az erkélyre, hogy megcsodálja a felhők táncát, meghallgassa levelek susogását! Inkább azért, hogy a sok beszéddel ne zavarja a családtagjait, akik talán éppen tévét néznek...

A legjobban azt szerette, amikor április végén, május elején jólesően simogatta a napsugár, még a csontjait is átjárta a meleg. Véget ért a fűtési szezon, a lakás kihűlt, de ha sütött a nap, akkor kinn egészen átmelegedett, mert volt már ereje a napnak.

A második műtét után még jobban legyengült, már a boltba sem járt le, minden házimunka fárasztotta. Egyetlen kapcsolata a külvilággal az erkély maradt.

Amikor meghalt, a hozzátartozói több füzetnyi novellát, hosszabb elbeszélést találtak, amelyeket az erkélyen üldögélve írt. Nem tudták, mihez kezdjenek az írásokkal, nem értettek belőle semmit.

Kopriva Nikolett

8350.7001

*kigyúl a villany.
öt óra harmincnyolc perc.
valaki áll az utcasarkon,
fekete a kabátja, kalapja,
fekete a lehelete.
öt óra harmincnyolc perc.
inszomnia,
reszket az orgonafa.
öt óra harmincnyolc perc.
vetkőznek a vállfák,
ruhák lépnek elő a szekrényből,
ki akarnak menni.
öt óra harmincnyolc perc.
idegen hang kiabál a plafonból,
áll az óra.
dadog a harang.*

*a szőlőtőkéhez lapulva egy macska
nézi a vonuló hangyabolyt.
hömpölygő feketeség.
nyitva maradtak a ház ablakai,
nem moccannak a függönyök.
a fekete úr indul,
léptei kimértek,
sétapálcája koppan.
egy percet időz az udvarban.
háta mögött hajlong
az orgonafa.
a holdszemű macska
összeolvad a szőlőlevél árnyékával.
az utca nem, de ő tudja:
az idegen elvisz valamit.*

*egy drágakövet. dédanyám találta
a Fekete-tenger mélyén,
a színes halak között.
gyerekkorában kagylókat gyűjtött,
hosszan feküdt a szőnyegen,
és a sistergésbe révedt.
addig beszélt tulipánjaihoz,
míg a nap felé fordultak,
mint a napraforgók.*

*öt harmincnyolckor
csattan a kapu.
a holdszemű macska
Váraljáig fut.*

*a hangyaboly eléri a küszöböt,
a szőnyeg alá folyik.
nedves falrepedésekből
morajlik a víz,
lassan minket is elér,
napfény fuldokol a bent rekedt ködben.
homályos, fehér gömbje felé fordulunk,
alkonyatig nézzük.
gyökereinket már rágják a férgek.*

Gertheis Veronika

Plantsitting

Mit is mondott Ági? Negyedik emelet, folyosón balra, hatodik ajtó, az egyetlen, amin nincs ajtódísz. Ez az. Hevederzár, alsó, felső, meg is vagyunk. Igaza volt, a felső valóban akad kicsit.

Az előszobában állott szag fogad. Érthető, persze, hogy a hőség miatt nem hagyott nyitva ablakot. Majd kiszellőztetek, ilyenkor este már úgyis hűvösebb az idő. A táskámnak alig találok helyet a padon. Retikülök, sálak, tollak és füzetek hevernek rajta. Megigazítom a szőnyeget. Egyik sarka a pad lába alá szorult. Lehajolok, hogy megemeljem a padot. A sarokban egy vizespohár. Beleszagolok, semmi különös. Visszateszem.

Kézmosót keresve először véletlenül a gardrób ajtaját nyitom ki. Vagy legalábbis én annak használnám, láthatóan a beépített bútor is ezt a célt szolgálná, de Ági lekvárokat, konzerveket, lisztet tárol benne. Talán a kamrája nyirkos, ki tudja. Fekete olíwabogyók, különleges címkéjű borok. Kicsit azért irigylem, hogy elengedték két hétre. Granada! Milyen meleg lehet most ott... Alacsony, öblös, szokatlanul széles talpú borospohár áll az olívásüvegek tetején. Színezett, vagy csak beleszáradt bor vöröslik az alján?

A szemközti ajtó a fürdő. Ahogy ígérte, a locsolókannát a kád szélére készítette. Kezet mosok, kis híján egy kávéscsészébe nyúllok a szappantartó helyett. Olyan egyszerű, fehér presszócsésze, hogy alig tűnik fel a szaniteren. Megtöltöm a kannát.

Az irodában is én gondozom a növényeket. Tudják, hogy a kert a mindenem. A születésnapomra összedobtak egy utalványt a kedvenc kertészetembe. Kaptam már virág és levél formájú post it-eket, méhecskés radírt, Lacitól pedig egy kaktuszt, amire két gülüszemet ragasztottak. Azóta is az asztalomon tartom. Részben azért, hogy határt szabjak Ági kávécsészéinek.

Ági fél éve dolgozik nálunk. Egyikünk sem tudja, hogy került ide. Két héttel azelőtt töltöttek be egy meghirdetett állást, több

szabad pozícióról nem tudtunk. Aztán egyik reggel Lajos felcipelte a raktárból egy íróasztalt, és betolta a szobánkba, éppen az enyémmel szemközt. Negyediknek. Kérdeztük, kié lesz, de Lajos lila arccal a forgószékemre rogyott, és nagyokat fújtatott, mint Ronaldo szabadrúgás előtt. A széket elfelejtette. Ági tizenegy körül jelent meg. Köszönés nélkül lépett a szobába, enyhe mentaillatot árasztva. Körülnézett, majd kiment és hozott egy összecusukható műanyagszéket. Leült az üres asztalhoz, kinyitott egy üres, kockás füzetet, és írni kezdett. Aztán jött a HR-es, és bemutatta nekünk mint az új könyvelőt. A régít nem is ismertem.

A nappaliban kezdem a locsolást. A könyvespolc a plafonig ér, alul jegyzetek, tankönyvek, dossziék az iratokkal, felül versek, zsebkönyvek, három Szentírás, egy magyarul, egy spanyolul, egy olaszul. Néhány piros gerincű, régi kockás füzetten akad meg a szemem. Odanyúlok, s magamban erősen megfogadom, hogy ha napló, akkor azonnal visszateszem. Nem napló. Rajzok. Rajzok és jegyzetek. Megszólalásig valóságghű ábrák épületekről, arcokról, öltözékekről. Jarművek, díszes kopogtatók, faágak, egy összegyűrt újságlap. A ceruzás, dőlt kézírás már alig látszik. Események, helyszínek, nevek. *Av. de la Buheira, Mariával, amikor úgy eláztunk. Eredeti Schiaparelli egy elegáns nőn, a San Telmo hídon.* Túl sárgák ezek a lapok ahhoz, hogy Ági művei legyenek. Könyvtámasz helyett egy aranyozott csésze áll a füzetek mellett, tisztán.

A falon naiv festmény, mediterrán táj narancsfával. A kanapétól a franciaerkélyig további három kávésbögrére akadok, a dohányzóasztalon hagyott regényen egy óriási, pöttyös, a keskeny íróasztalon egy ugyanolyan fehér, mint a fürdőszobában, a virágállványon egy rakumázás, fületlen kerámia, továbbá két üvegpohár, az egyikben talán víz volt, a másik alján sárga folt. Kevés a növény, azok is az igénytelen, szárazságtűrő fajták, izmos levelekkel. Kaktusza nincsen. Gondosan meglocsolok mindent. Kinyitom az ablakot. Mintha sóhajtana a lakás, úgy áramlik ki a meleg, s szövik be helyette az alkonyi hűvösség.

Ági hamar beilleszkedett. Ő lett az ügyeletes kávéfőző, az értekezleteken ellaposodott hangulatot mindig feldobta valami uta-

zós sztorival. A céges bulin úgy táncolt, hogy utána két titkos hódolója is lett az IT-osztályról. Sajnos később kiderült, hogy Sanyó volt mindkettő. Akkortájt terjedt el a hír, hogy Ági valódi vezetőkeve Morente, csak a lánykori nevét használja. Kati a HR-ről lenyomozta, hogy az önéletrajzában megjelölt előző munkahelye nem létezik, az azelőtti pedig egy granadai vállalkozás. Isti, aki nek a felesége ugyanoda jár haját festetni, mint Ági, még azt is tudni vélte, hogy a fodrásznak mutatott egy képet a kislányáról. Nekem nem mesélt, pedig együtt készítettünk tapas-tálat a céges grillezésre.

A konyhában csak egy elszáradt tű bazsalikomot találok. Gondolkozom, hogy kidobjam-e. Én sajnálom kidobni a saját pórul járt növényeimet, jólesik, ha más teszi meg helyettem. Végül hagyom a helyén. Ági csak locsolni kért meg. Poharat keresek, szomjas vagyok. A szekrényekből dől a meleg, ahogy sorra nyitogatom az ajtókat. Belső oldaluk képeslapokkal és fotókkal van kitapétázva. Ági egyiken sem szerepel. Van egy kép, Alhambrában készült, egy idősebb férfi és egy kislány. Óvodás lehet. A férfi talán megcsiklandozta, mert a gyerek nevet és ficáncol, kicsit be is mozdult a fotó. Még találok tiszta poharat. Kifolyatom a vizet, töltök. Jól esik, ahogy végigfolyik bennem a hideg.

Most veszem csak észre a kamraajtót. Egy kis állópolc takarja, azon sorakoznak a szakácskönyvek. Spanyol nyelvű is van közöttük. Megpróbálom elhúzni, de nehéz. Aztán a kilincshez kapok, lenyomom, hogy egyáltalán ki tudnám-e nyitni. Nincsen zárva. Az asztalra halmozom a könyveket. Az üres polcot már könnyebb arrébb húznom. A résre nyitott ajtó magától tárul ki, ahogy a polc utat enged neki. Sötét van bent. A kapcsoló csak egyetlen régi, sárgás fényű izzót gyújt fel, fent, a sarokban. A kamra majdnem üres. Papír sincs a falon körben futó polcokon. A földön egy csokor, barnára száradt fűszernövény. Borospohár üvegcserepei. Egy papírdarab. Fotó. Megfordítom. *Anyu, 1952, Sevilla*. A nő arca komoly, a távolba néz. Pont olyan, mint Ági.

Két perc múlva már a villamosmegállóban vagyok. Csak a Blahán jut eszembe, hogy nyitva felejtettem az ablakot.

Iancu Laura

Hazafelé

*Balról a harmadik ház udvarán
kószál egy régen látott lepke. Kökénykék
szárnyán üres foltok, nem nézem tovább,
szép tánca özvegy zene. Ismerem jól,
daloltam én is szitakötő koromba',
nem is gyanítva, hogy egyszer
majd lelassul az idő, megnyúlik
az utca, és egyik nap a másik
után álmatlansággal térek haza, és
egy leszek a bujkáló vadak között.*

Látkép

*Vasárnap aukciós irodáktól és
antikváriumoktól érkeznek levelek,
esetleg gyászjelentések, imaláncok,
„küldd tovább” fenyegetések a spambe.
A nyugalom napján, akár a gerle
szárnyverése, ide-oda kapok én is,
elfogyhatatlan teendők zárnak körbe;
szöknék, az egyik nem enged,
a másik vicsorog –
kötényes mennyasszony vagyok.
Délután vadászok csöngetnek be,
bíróági végrehajtók. Láttam-e embert
szaladni erre?
Öltözz be Te is – így jutott eszembe –
meglopott embernek, és kérd számon
rajtam parancsod, törvényed.
A Te nevedet én nem szenteltem meg,
és elsötétített levelet írtam másnak
ima helyett.*

Nagy Zopán

Átjárások / Töredék-előadások...

Függöny!

A Nagy (XXII-ik) Plusz Piusz Káosz is fölébredt, közben a Negatív Pátosz megalomán betegség-halmazai, gomolygó fertőzés-áradatai belepték a Világot. Elárasztva, legyengítve, ismét (módszeresen) becsstelenítve, leamortizálva, lelketlenül vonaglik szinte Minden(ki)... – Ezt álmodja Morpheus, mégpedig Hüpnosz és Paszithea fia, egy színpadra írt intermediális, összművészeti produkció főszereplője, és az első előadáson ezt meg is szeretné osztani a közönséggel, de monológja kezdetén rángógörcsöt kap, megnémul, nyelvét hirtelen kitepi, és az első sorba dobja: sikítáás...

Függöny!

Vlad Paral és Michel Houellebecq egy esős éjszakán a Vlad Tepeş (tapas) bárban találkoztak, a vihar elől éppen itt találtak menedéket... Vladimír Páral a Země žen nevű, cseh típusú csehóból érkezett, miután törzshelyei: a Muka obraznosti és a Milenci a vrazi (a visszatérő Covidius-rezgések miatt) bezártak, Michel pedig egy normandiai típusú, ódivatú, az 1900-as évekből származó Mollard vendéglőből jött, ahol pénteki szokása szerint majonézes szuronycsigát és Thermidor-homárt vacsorázott...

A találkozás nem volt megrendezett, de az bizonyos, hogy elázottan, a pultnál üldögélve egyikőjük sem kezdeményezett semmilyen beszélgetést (amott vegyész-mérnöki hivatás, emitt agrármérnöki diploma)... A gyakran provokatív és bosszantó, időnként ironikus, máskor melankolikus hangvétel, az emberi kapcsolatok elsivárosodásának körüljárása, a nyugati társadalom

rossz közérzete, mintha óriási lombikban élnének elsekélyesedett, mechanikus érzelmekkel: hasonló, visszatérő motívumok mindkét esetben! – De minderről bővebben, például az Intervenciók kapcsán (talán) Pelevin ír(hatna) egy nagyobb, összegző kötet-részletet...

A háttérben ezt sugározta a Mezzo TV: Giya Kancheli: Valse Boston for violin, piano and string orchestra. Kremerata Baltica, Gidon Kremer and Khatia Buniatishvili, Tbilisi State Conservatoire. – A fojtott, néhol zaklatott hullámvás-kíséret: az éjszakai hangulathoz, az el-elhaló vihar tompa esőcseppjeihez, tétova villámlásaihoz remekül megfelelt...

- - -

Intermezzo / dal-betét:

ő vegytiszta
szenvédéllyel
szenvéd éjjel

s az ágyunkat
szedi széjjel

- - -

(V)előadás helyett, a *leíró* ébredésében: Kokoschka (itt Oskarka), kissé elme-bomlottan, egy gyönyörű Saarloosi farkassal járkal, fel-alá... A szépséges állat vezeti pórázon a tagbaszakadt gyermekembert, óvatosan, vigyázva annak minden bukdácsolására is...

Schönberg tépett hálóingben: eszkábált zongorán játszik, melynek gyomrában törött befőttesüvegek, fémhuzalok, csavarok, műanyag baba-darabok, azonosíthatatlan csontok és rozsdás szerszámok sorakoznak... A lebombázott kastély pincéjében vagyunk,

ami a hálósobánk, óvóhely, színházi próbaterem, szanitécutyák kiképzőhelye, azonos neműek nász-bunkere is egyben...

Csecsemő gügyög a beázott teknő-bölcsőben, amire a kis Yoyoma is felébred a repedt cselló-tokban – s heringet követel! Saarloosi farkasebek lepik el az alagsori termeket... Halk lihegések a labirintusban, majd tömeges testhő-kipárolgás, nyugtató szörmeleg-áradat...

- - -

Megviselt, középkorú (*szenvedélybeteg*) férfi térdel egy külvárosi úton. A performance csak részleteiben mutatja magát: a végeláthatatlan utcasonon málladozó, roskatag házak előtt, fel-feslett aszfalton, hosszú, kanyargó sorokban állnak a sírdogáló, szipogó, pityergő, zokogó, könnyeiket fakasztó gyermekek, némelyik rongyokban, de vannak, akik szedett-vedetten kopott, századelőt idéző, eklektikus, ám tisztábbnak tűnő göncökben: vigyázban, görnyedve, görcsösen imbolyogva, rázkódva...

A kortalanra kopott fekete öltönyben élő, hosszú, ősz hajzatú, beesett próféta-arcú férfi egyszerre felegyenesedik, tétován elindul, és lassan, egyesével, a könnyező gyerekek elé áll. Felespoharát az arcukhoz, szemeik alá tartja, a tartalmat hirtelen lehúzza, s arctól-arcig haladva, sorban, remegve, a szomorúság és a zaklatottság nedveit szenvtelenül hajtja fel... Ez a monoton képsor órákon át is eltarthat, eltart, hat... Elfordulunk, majd újra és újra visszanézünk, hogy kövessük a férfi egyszerre megszállott és érzelemmentes tekintetét, mozdulatait...

Ő már az árvák könnyeit is megitta!

- - -

Homogramok! Gaál József litográfiái: *ön-mitológiai* lény-deformációk, kevert, félelmes (f)élőlények, archaizált alkotások a

Kétlyukú Borozó falain. A visszatérő kreol leány (légyölőgalóca-pöttyös zakóban) a szuggesztív, zavarba ejtően ismerős állapotokat megidéző másvilági fejeket: poharak torzításain át (hupikék ital-víziókon keresztül) szemléli...

Mögötte csúfolódó hangbetétek: a nyegle legények (a gyenge gének) a feleselő felesektől most kissé *kollagének* – szól az ének...

A sejtek közötti tér segít az extracelluláris mátrix felépítésében, a csontok rugalmasságában, a porcszövet felépítésében. Strukturális fehérje, mely vízben gyakorlatilag oldhatatlan, azonban savakkal és lúgokkal oldható. Fibrilláris térkitöltése van, jellegzetes hullámos lefutással, változó rostátmérővel (2-20 mikrométer). Melegítés, főzés (töményezés) hatására kocsonyás enyvet ereszt... A kollagén a görög κόλλα (kólla) szóból ered, mely ragasztót jelent!

Hang-romok: ulu-ulumaj, jaj! Mááj-zavar! Zajos szemekben vibráló mák-szemek...

Ónody Éva

Az én Kunágotám – II.

Kovács Árpád, a mesebeli herceg

Vajon elképzelhető a kívülálló számára, milyen fogadtatásban részesül a várva várt fiúgyermek, ha nyolcadiknak érkeznek a hét leány után? Előtte a szépek és a legszebbek érkeztek sorra az én nagyszüleim életében, utolsónak a család szemefénye, az egyetlen fiú, Árpád. Erzsébet, az édesanyánk, azaz Bözsi, Bözsikénk éppen hetedik volt, de a szülők nem mondtak le a fiúról, akit annyira, de annyira vártak. Talán ezért is érkezett meg Árpád, mint mondtam, nyolcadiknak. Talán kissé későn is, már negyven fölött járt nagyanyánk, és takargatta is pocakját a kötényével.

Miben is nyilvánult meg a szülők öröme, hogyan is bántak az egy szem fiukkal? Mindezt aligha fejezhetném ki szavakkal, mert ehhez a szavak eléggé kevésnek bizonyulnak. Inkább a tetteik, a cselekedeteik alkalmasabbak rávilágítani a fiuk iránti megkülönböztetett bánásmódra.

Bizony a korabeli, sok-sok szülést törvényszerűen vállaló asszonyokat általában megcsodálták. Nagymama röviden így tette helyre őket.

– Az nem igaz, hogy a szülés megviseli, megöregíti a nőket! Inkább megszépíti! Minden szüléssel kiteljesedünk, megszépülünk! Ezt jó, ha megjegyzitek! – mondta.

Még nekem is elmondta, a gyanakvó unokának. Neki aztán igazán el lehetett hinni! Teljes ellentétben a mai közhiedelemmel, a könnyű szívvel vállalt szülés valóban kiteljesített. Abban az időben érett, három-négy kilós babákat szültek az asszonyok, és különlegesebb orvosi beavatkozások nélkül. Másfél kilós újszülöttről nem is hallottunk! És a kórházban szülés még szinte ismeretlen volt. Kunágotán nemcsak engem, de mindenkit bábaasszony segített a világra, mégpedig a családi

ház nagyszobájában. Ha nem is mindig rövid idő alatt, de erős, egészséges sírással érkezünk a világra. A bábaasszonyt, Sáfrány Anna nénit, aki csak a közkedvelt Annus vagy Annus néni volt mindenkinek, nagy tisztelet övezte, nem győzte fogadni a köszönetéseket, ha hajdani újszülötteivel találkozott. Anyukám engem is bemutatott neki egyik alkalommal, már érettségi után, és szó nélkül, igen éretten, meghatottan köszöntem meg neki, hogy világra segített.

Árpi bátyánkkal, a nagy korkülönbség ellenére, már kislányként közvetlen közeli kapcsolatba kerültünk én és a kishúgom. S ezt Árpi kezdeményezte, holott generációs korkülönbség volt közöttünk. Például tegezhettük őt, Árpinak szólíthattuk. Nem volt ez szokás abban az időben. Hiába kértük például a szüleinket, édesapánk megtiltotta a tegeződést, mert szerinte a szülői tiszteletet csak magázódva lehet megadni. Talán lehet benne valami?

Édesanyámnak küldte a képet az alábbi szöveggel:
„Bözsikém!

Őrizd meg ezt az emléket, és gondold szeretettel rám.

Emlékül: 1943. III. hó. 8.

Árpád"

A két kisebb Kovács testvér, Bözsikénk és Árpika kicsi korukban nagyon összeszoktak, hisz anyukánk gondjaira volt bízva a nála hét évvel fiatalabb öcsike. Így telt el a gyerekkoruk, és felnőttként is mindvégig bizalmas szövetségesi maradtak egymásnak.

Ha Árpika Kunágotáról, a szomszéd faluból ellátogatott hozzánk, Almáskamarásra, zengett a ház az örömtől.

Nagyon készültünk, a szárazbejárt kinyitottuk (ami a házunk két szárnyát kötötte össze, ahová lovas kocsival, autóval is be lehetett állni), hogy ő kényelmesen behajthasson motorkerékpárjával. Ilyenkor többször is büszkén végigmotorozott velünk a falu főutcáján. Mutogatott minket, ahol csak megjelentünk, de mi is dagadtunk a büszkeségtől, ha vele lehetünk. Ha ő velünk volt, anyukánk megfedkezett rengeteg munkájáról, már semmi nem volt fontosabb.

Különben is, illett tudni, hogy Árpád volt a mesebeli herceg – jó megjelenésű, sikeres és vonzó, leginkább szeretni való családtag. Emlegették szerte a faluban, hogy a lányok szívét is igencsak megdobogtatta. A függönyök megbillentek az ablakokon, ha ő éppen arra járt, bár gyalog sosem ment, lovas kocsival vágatott, vagy motorral zúgott el a fontosabb házak előtt. Hogy mit ki nem figyelnek erre felé a ráérős vénasszonyok!

A varázslatos cimbalom

A zengő-bongó vasárnap délutánokról is szólni kell. Amikor a Bethlen utcai házban a cimbalomhoz ült drága nagybátyánk, és kinyitotta az utcára néző ablakokat. S ahogyan játszott azon a hangszeren!

S ahogyan a hangszer életre kelt! Majd énekelte is az édesbús magyar nótákat, és a tiszta forrásból merített gyönyörű magyar népdalokat is! Lassan szállingózni kezdtek a környékbeli az ablak alá. Előbb csak hallgatózni jöttek, ringatóztak egy kicsit a ritmusra, majd ők is az éneklésbe feledkeztek. Semmi útját nem állhatta a szárnyaló dallamoknak, szálltak a vetésekig, a napraforgótábláig. Ám ezek az ingatag sárga virágok, a napra fordulás helyett, a kis kórus felé mosolyogtak. Persze Árpika mellett én is dalra fakadtam. Már az iskolai kórusokban is szólót énekeltek velem!

Ebben a családban egyébként mindenki muzikális volt, ha kellett, ha nem, énekeltünk. Munka közben is, a határban (akkor még az embernek ez az ősi ösztöne automatikusan működött), a baromfi-udvarban, a konyhában, a díófa tetején és Almáson, a cigányzenekar ritmusára. Mert kocsmánk volt még akkor, kislány korunkban, Almáson. Ez volt a megyszerte híres-neves Ónody-kocsmá. Ott ránk akaszkodtak a dalok, ha akartuk, ha nem. Léven apánk is jó borász, s azon túl is aranykalászos mezőgazdász, a legjobb borokat hozatta Pusztamérgesről. Szinte éjjel-nappal húzatták a cigánnyal a környék borivói – bánatukban, örömükben, ha veszített a futballcsapatuk, ha nyert, és persze akár tudtak fizetni, akár nem. Ma is őrzöm a füzetet azoknak a nevével, akik már soha meg nem adják a tartozásukat.

Árpi bátyánk, mint a falusi ifjak általában, a kunágotai KALOT-nak, a katolikus legényegyletnek volt a tagja, és anyukánk is részt vett ifjú leányként a női egyletben, a színjátszó csoportban, ahol népszínműveket adtak elő, például a *Sári Bírót*. A legények akkoriban leventeként harcászattal is foglalkoztak, de különböző kulturális körök is működtek a kunágotai egyletben. Árpinak valahogy mindig főszerep jutott, *A falu rossza* népszínmű főszerepét játszotta bizonyos Prokop atya rendezésében. A mellékelt fotón ő balról a harmadik az állók sorában.

A szülők mindvégig igen szemérmesen szinte titkolták egyetlen fiuk iránti érzelmeiket, inkább tettekben, cselekedeteikben fejezték ki megkülönböztetett rajongásukat. Lehetővé tették számára azt is, hogy kiemelkedjék a falusi létből. Mint a magyar mesékben a legkisebb fiú, szerencsét próbálni indult Budapestre, úgy az 1930-as évek közepén. A fővárosi rendőriskola elvégzése után, fehér kesztyűben, díszkarddal teljesített szolgálatot a fővárosban, és igen komoly levelet írt a szép, szőke Marsi Ottiliának (későbbi feleségének), *Intő levél* címmel. A hosszú, hatoldalas intelmekből néhány sort idéznék.

„Női méltóságodra légy büszke, és így nem fog hatni rád semmi földi szenny. Felül fogsz állni a világon. Tanulj azoktól, akik nem hajlanak meg a bókok előtt. Szeresd az erényt, amely nélkül nincs tiszta nemes lélek... Légy igazi nő! Nemes! S határozott! Szeresd a munkát! A munka nemesít, az unalom bűnre vezet... Hidd el, édes Ottilkám, a nőnek mindig jól áll, ha kissé tartózkodó. Gondolatainak és érzelmeinek ajtaját kissé zárva tartja... Ha van, akit szeretsz, ne restelld azt neki bevallani... De légy óvatos! Ne higgy a hamis érzelmeknek, s tedd próbára azt, ki irántad érzelmet mutat...”

*„Szeretettel jegyzé Árpád, 1945. november hó 16-án.
OTTILIÁNAK.”*

Arad felől, Battonyán keresztül jöttek

A Kovács lányok, anyukánk és a nővére szintén eljutottak a fővárosba (nem is tudom, hogyan jöhetett létre ez a különleges helyzet), többnyire a téli hónapokban Budapesten babysitterkedtek jómódú családoknál. Olyan jól szerepeltek, hogy nem akarták visszaengedni őket a falujukba. Bizonyára többet, értékesebbet nyújtottak, mint amihez a fővárosiak hozzászoktak. Ők pedig a városból hozott tapasztalataikkal, összehasonlítási alapként, igényesebb életmódot mutathattak föl, élhettek meg Kunágotán.

Mikor felszabadítóink a teljes Magyar Királyi Rendőrséggel levetették a rendőri egyenruhát, Árpí bátyánk sikeresen hazame nekült. Még jó, hogy idejében le tudott lépni! Igazán persze nem úszta meg a nagy változást, mert őt is besorozták, és végül hadifogságba került. Mint említettem, a díszkardját nagymama elrejtette a padláson a bevonulók előtt, akik bizony bevonultak: éhesen, rongyosan, állig felfegyverkezve! Errefelé a 2. Ukrán Front vonult át, Arad felől, Battonyán keresztül jöttek a nagy hóban 1944. december 22-én, Kunágotára 23-án érkeztek. Még a Bethlen utcába is jutott belőlük egy vonulat. Igaz, nem az a rémes ármádia vonult itt át, mint amelyik a fővárost leteperte, hanem az ukránok. Akik valamivel jobban viselkedtek, árnyalatnyival emberibb módon. Ez volt a nagy szerencséje nagyanyánknak, aki összetűzésbe került velük. Különben ő alig ismerte a félelmet szörnyű gyermekkora és megpróbáltatásokkal teli élete során. De akkor az élete a véletlenül múlt.

Ott masíroztak a Bethlen utcán végig az elcsigázott ukrán ifjak a parancsnokukkal együtt, és két lerongyolódott kiskatona kíváncsiskodva belépett Kovácsék udvarába. Szemben találták magukat az eresz előtt álldogáló, melegen öltözött családdal. Ahogy beléptek, azonnal le is parancsolták nagyanyáról a birkabőr bekecsét. Előbb inkább ijedten, mint agresszívan. Legalábbis nekem többször is így mesélték el. Davajoztak jó hangosan, és mamuskáztak is, mert azért némi visszako zást kiváltott belőlük az idős asszony. Majd kézzel-lábbal mutogatva fenyegetőztek, és máris le akarták róla szedni a bekecset. Fegyverét is fölemelte az egyik, mire öreganyánk nagy lendülettel mindkettőt belelökte a mögöttük tornyosuló lucskos hóba. Persze a család tagjainak elállt a lélegzete. Bár megszokhatták volna már Fülöp Anna megnyilvánulásait. Drámaira azért nem fordulhatott a helyzet, mert ebben a percben, talán a nagy hangzavarra, felfigyelt, és belépett a kapun valaki, rangjelzéssel bőven ellátva. Nos, kiparancsolta a nyakig érő hóból a fegyveres ifjakat, és széles gesztusokkal magyarázott valamit nagyanyánknak. A két kiskatonát pedig indulatosan kitéssékelt. A riadt kis család, Mariska nénénkkel együtt

– aki vénasszonynak öltözve, bekormozott arccal mentette a lányságát, mint mindenki azokban a hónapokban – felocsúdott a rémületből.

A történetet sokszor hallottam, de házon kívül soha nem osztották meg senkivel, mert hihetetlenül jó színben tűnt itt föl a győztes ármádia.

Mint kicsi leánykák nagy büszkeséggel nézegettük nagybátyánk egyenruhás fényképét, amikor kényszerűségből hazaköltöztünk Kunágotára, nagyanyához a háború végén. Szeged mellől, a Wolf-örökösök birtokáról menekültünk (ahol apukát gazdatisztként alkalmazta a Magay család). Akkoriban Árpi bátyánk már a fronton volt, pontosabban hadifogságban sínylődött.

Hogy a szemük fényét mennyire várta haza a család, arra nem is találok szavakat. Már hónapokkal előtte minden kis zajra öszszerezzent nagyanyánk; szentül hitte, hogy az ő fia nem halt meg. Biztosan hazaérkezik. És Istennek hála, igaza lett! Egyik éjjel zörgettek a kapun. Mindenki azonnal fölébredt, és feszülten figyelt. Mi is, a kicsi húgommal, a két kis kíváncsi csimasz, kidugtuk a fejünket a paplan alól, amikor némán belépett az ajtón egy toprongyos, szakállas Krisztus. Nagyanya sírva borult a nyakába, mindenki ölelte, csókolta. Emlékszem, mennyire szúrt a szakálla, amikor felszólításra meg kellett puszielnunk őt. Csalódottan, gyerekes kíváncsisággal nézegettem, mert hihetetlen volt, hogy az a fehér kesztyűs, elegáns úr ő lenne. Mikor letekerte a kapcáját, fájós lábát langyos vízben mosogatták, és a család örömeiben keservesen tovább zokogott. Mi nagyokat pislogtunk, összebújva az ágyban. Egyszer csak ránk nézett a gebére lefogyott jövevény, hátranyúlt a rongyos tarisznáért, elővette belőle az ajándékot, és egy gyűrött papírzacskót nyújtott át:

– Na, kóstoljátok csak, úgysem ettetek még ilyet!

Gömbölyű, sárgás színű, kicsi és nehéz labdafélék gurultak ki belőle. Rémisztő szakállasunk már mosolygott, aztán meghámozott egyet, és a narancs átható, ismeretlen, csodás illata szétterült a boldog kis szobában.

A HÓNAP ALKOTÓJA

VESZTERGOM ANDREA

Örök nyarak

*A parton átmosott rozsdaszín amorfok:
álmodtam róluk, hogy megannyi kőhal,
lélekvesztett, papír kalózhajót fog
az elfelejtett, régi úttörődal.*

*Vetítőbe fűzött megsárgult szalag.
Lehetne kép, de előhíva nem lett,
mint a kert végébe elkotort salak
ez is, több száz kópiányi mellett.*

*Sarokba támasztott ócska drótszamar,
csodálkozom, hogy el se lopta senki,
lilas vintage-dizájn lett azóta már,
tiszteletkörét a múltba elkerengi.*

*Levendulára forogna rá a nap,
mint a kék felvidék éke, védjegye,
hótestű felhő a napra ráharap,
vérzik egy kicsit, nézd: újraéled-e?*

*A bóják hatalmas fuldokló fejek,
összeringanak furcsa szinkronukban,
érinti egy sirály, karcsún ellebeg,
hullámról a csillogás visszalobban.*

*A hattyúk a nyakukat megcsomózzák,
fejük oly mélyre bújt lent a víz alatt,
hogy azt hiszem: van ott alatt egy ország,
hol az idő áll, de rajta át nem haladt.*

*Kockás plédeken az árnyak alszanak,
mellkasuk szocreál álmokat szuszog,
őrzik amorf, permi homokkő-halak,
s Fabulont hirdető büszke glóbuszok.*

Macskaarcú hold

*A délutánra ráfolyt és szűrt lett az este,
a padokra költöző huligánok közt,
mint az árny és az árok,
a növvő holdat egy macskaszem figyelte:*

*A holdsugárban újra megfürödtem,
habjain buborékból cseppek ültek,
dúdolták egy gyermekdal-etűdnek
pattant héjú hártyáit körülöttem.*

*A Hold lecsorgó ezüsstel világít,
az arca a korongjára már megérkezett,
fürdeti tükrében a zajtalan Volga,*

*súgja súlyos, borzongós babonáit
– macskaarcú, ravasz, bölcsélet –,
mintha az éjjel boszorkánya volna.*

Csak emlékezz!

Szonettkoszorú Christina Georgina Rossetti
Emlékezz című szonettjére

I.

*Emlékezz rám, mikor már nem leszek,
Betűkbe forrt, de fennmaradt az elme,
Megannyi évet ébren átteelve
Öleltek át a sürgető neszek.
A bú között öröm: soványka kis keszeg,
Bársony-álmon foszladó a kelme,
Szétszakadt darabja egybekelne,
Remény a nyár, mi réseket beszél.
A némaság a végső félelem,
Mellyel annyiszor ha incselegtem,
Visszatolt a súlyos ismeretlen.
S ha lesz erő, mi innen eltörölné,
A kőbe vésve lelheted nevem,
Majd eltűnök messzi néma földbe.*

II.

*Majd eltűnök messzi néma földbe,
Szól s kiolt, ki végleg eljön értem,
Elképzelted annyiféleképpen
Lelkemről a testemet letörve.
Tol-taszít a súlytalan mezőre,
Hangja még szelíd, de karja mégsem,
Erős, hogy megpuhult velőbe véssen
Sürgető jelet megint a körme.
Szírénszerű, oly átható a hangja,
Bőr alá folyik, kering, eléget,
Halkul, elmosódva sír, felébred,
Vigyáz a hang, de arra tart kötelme:
Induljak meg súlytalan zuhanva,
Mikor már nem tarthat karod ölelve.*

III.

*Mikor már nem tarthat karod ölelve,
Siklik át az öntudatlan álom
Előkelőn és könnyeden. Megálljon
még, vagy boldog-engedőn kövesse
Fájdalmatlan-éteri fövenyre
A szót? Nem dönthetek. Az ujja rányom
Szememre. Elcsukódva egyre várom,
Kihagy vajon egy percre még figyelme?
Pillanatra csak, hogy hátralássak
Végül egykoron valós magamra,
Mely, érzem legbelül, hogy fent maradna,
A hang, a lég, a lélek megremeg:
Nincs idő a visszafordulásnak,
Hogyan maradnék! – mégis elmegyek.*

IV.

*Hogyan maradnék! – mégis elmegyek.
A bőr, a csont, a hús, a súly leolvad,
Nincs fájdalom, mely sejttemig omolhat,
Volt pillanat, hogy vártam ezt? Lehet...
A súlytalan tudat, mi meglepett,
Hogy ily erővel önmagába vontat
Visszatérni erőlködő holtat,
De győz a túlerő a test felett.
A csendesült vihar kiönt a síkra,
Erőtlenül tekint a megmaradt
Tudat az ismeretlen ég alatt.
Mi volt a földi léten ékszered?
Mi fénylik akkor is, ha huny a szikra?
Emlékezz, mert már nem mesélheted.*

V.

*Emlékezz, mert már nem mesélheted,
Midőn egy fenti szívhez szálakat
Találsz, és megleled, hogy árnyalat-
Szerűen lelked más lelkén lépeget,
De nem lehetsz sosem elégedett,
Mert látod azt, hogy minden vágya csak
Feléd kiált, és kölcsönszárnyakat
Eseng, hogy újra szóljon még veled...
Visszatartja őt a test: a börtön,
Megsimítod bús, árva kis kezét,
Megérzi majd a lényedet: elért,
De vár a fenti szív az éter-túli jelre:
Sürgetőn akarja tudni rögtön,
Miként szól közös jövődönk terve.*

VI.

*Miként szól közös jövődönk terve,
Hisz elfogadhatatlan átmenet,
Hogy elkerül szavad. Talán lehet
Pár napig, mi gondolattal telve,
Hogy nem beszél a lelkek közös nyelve,
De nincs e csend, hogy végleg ránk reked!
Volt, hogy néha oldalra kergetett
A szükség, és mást figyelt az elme,
De nincs olyan, hogy végleg ránk borul!
Ez nem lehet, hisz álmomon vigyázol,
Nem is voltál tőlem sosem távol,
Nem így ígérted ezt! S újra szinte
Kiáltanám lázadó-álnokul:
Csak emlékezz rám, már késő mind, e.*

VII.

*Csak emlékezz rám, már késő mind, e
Lázadás, a szó-sirám, a könnyek,
Engeded, hogy csendben összetörjek,
Mint kiből az életet kivitte
Hiányod, hogy fájón elterítse
Arcom elé... éjjelente szörnyek
Látogatnak. Sötétedve görnyed
Rám a messzeséged. Hol a kincse
Mindannak, mit nekem te úgy ígértél?
Hol lelhetem hangodat és szavad?
Hol vagy látható vajon, és hol szabad
Megérinthetően vágyini lényeged?
Mi lesz veled? S mi lesz feléd a végcél?
Jótanács, s imádság – megértheted.*

VIII.

*Jótanács, s imádság – megértheted,
Vigasztalást most egyik sem terít
A gyászra bent. Parancsolás szerint
Időd nekünk örök-bevégezett.
A kín szorít kelő remény helyett,
A mellkasomra fordul szinte mind,
Mi fájni tud, s ha fojtogat megint,
A könnyeimtől kap ma vérszemet.
A legerősebb felfoghatatlan
Ítélni csak ilyszerű halálra,
A szív bábozódik, újra lárva.
Még nincs erő, mely emléket eltesz,
Hisz élne mind, mit talonba hagytam
Mégis, ha majd néha elfelejtesz.*

IX.

*Mégis, ha majd néha elfelejtesz
Látogatni múltba fúlt barátot,
Kin úgy vetülne vissza ritka lángod,
Hogy versein kezded betűje rejtez:
Néhanap csak egy jelet, ha rejtessz
A csend alá, elé. Cserébe látod
A megvakult, riadt kis árvaságot,
Amellyel itt maradt, amelyből elvesz
Napra nap szökő erőt a végzeted...
Úgy szökteted belőlem át az álmod,
Hogy észre sem veszed, pedig lehántod.
Neked már nem fáj, hát neked szabad
Feledni illatot s érintéseket?
S később ráéשמélsz, ne emészd magad!*

X.

*S később ráéשמélsz, ne emészd magad,
Kontúrjaink nem újraírhatóak,
Más vonású lesz a váz, ha holnap
Erőltetőleg rajzolom. Szabad
Szemekkel vázoló szelíd szavad,
S folyót, a lüktetőt, és rajta csónak,
Hullámokat vetít az álmodónak,
Hol nyugszik is, de mélye-titka vad,
Felszínre kúszva benne elkering.
Vadult vizen ha zúgó átvetett:
Tartsd a csónakod fent, a víz felett!
E régi képek mindje áthalad
Álmomon, örökre benne rejtezik,
A sötét rothadásban nem marad.*

XI.

*A sötét rothadásban nem marad
Élő a kép, ezért hagy őrizendőt
Az életed megannyi cseppje. Feldől
A csónakod, kiszáradt már tavad,
S e nyár helyetted gránit sírt avat.
Add nekem szavad, a fényt igenlőt,
Jajoktól menteset! Szinte meglőtt
Őz vagyok, ki elterült a fák alatt,
S ki utolsó pillantással még kutat!
Hiába kértem azt, hogy óvjanak,
Belém merülsz, magamban hordalak.
Enyhet nincs, mi ad, kortalan vigasz
Talál magának kanyargós utat:
Nyoma e gondnak, s ha nem is siratsz.*

XII.

*Nyoma e gondnak, s ha nem is siratsz
Meg minden egyes képet, de versed
Fordított lelkeidből megjelentet
Minden betűt. Álmodó és pimasz
Bizonyosságul áll, mert mind igaz
Szó, mit leírtál: az éji kertet,
Hol Brontë fája susog... ült feletted
„Sohamár”, a holló, és ő, a gaz,
Kimondja azt, mi kerge fájdalomban
Itt kísért a szíven, hogy megtaláld:
Hogyan juss tovább, ott, a szirten át,
S Mennybéli Eldorádó merre rejtez.
Vajon a hold iránt majd lánggra lobban?
Jobb mégis, ha mosolyogsz, s felejtesz.*

XIII.

*Jobb mégis, ha mosolyogsz, s felejtesz,
Utazz körül folyékony holdakat,
Kinyílnak verseidből titkos oldalak:
Századot előz és visszakeltez,
Újraálmódón merülsz az ékszerekhez,
Hogy mindörökre körbeóvjanak.
Lettek őbelőlük fordított alak,
Mit képeiddel újra megteremtesz.
Merenghetek Rossetti bús Dalán,
Vagy borzongatnak súlyos Poe-sorok,
Sorok között a lényedbe kóstolok.
Minden, mi vagy, itt él, és úgy panasz,
Mint hó a sírodon, de kell, talán,
Mintha rám emlékezel, s bús maradsz.*

XIV.

*Mintha rám emlékezel, s bús maradsz,
A néma sír között a szél seper,
Nyújtózom, hiába, mégsem érlek el,
A tél után hogy ébred új tavasz?
Szívembe fészkel titkon újra az,
Hogy dalod tán néha innen énekel,
Jelet simít fejemre: régi jel,
Túlvilág előlem messze nem falaz.
Vegytiszta párlatú az égi szűret,
Zamattal áldozó, az íz se lep meg,
Tudom, hogy itt és mindenütt szeretlek...
Simítják nevedben érző, lágy kezek
A fájdalomba bújt mindörök betűdet:
Emlékezz rám, mikor már nem leszek!*

Mesterszonett

Christina Georgina Rossetti: *Emlékezz*

*Emlékezz rám, mikor már nem leszek,
Majd eltűnök messzi néma földbe,
Mikor már nem tarthat karod ölelve;
Hogyan maradnék! – mégis elmegyek.
Emlékezz, mert már nem mesélheted,
Miként szól közös jövőnk terve,
Csak emlékezz rám, már késő mind, e
Jótanács, s imádság – megértheted.
Mégis, ha majd néha elfelejtesz,
S később ráeszmélsz; ne emészd magad!
A sötét rothadásban nem marad
Nyoma e gondnak, s ha nem is siratsz,
Jobb mégis, ha mosolyogsz, s felejtesz,
Mintha rám emlékezel, s bús maradsz.*

(Rossner Roberto fordítása)

Boldogh Dezső

Múltba kódolt kriptográfiák

Vesztergom Andrea költészetéről

Bő egy évtizede *Költészet, versek, Isten veletek!* című művével Vesztergom Andrea egy amatőr portálon elbúcsúzott az olvasótól. „Volt már átmenetileg hallgatás, krízis, vagy valami olyasmi, akkor azt hittem, nem fogok tudni írni többé. Ez most inkább fogadalom. Amelyet betartok. Megpróbálva lezárni egy szakaszt” – indokolta akkoriban döntését a szerző, akinek addigra több kötete megjelent már, és megalkotott számos szonettkoszorút.

Szerencsére az elhatározásból nem lett semmi, viszont beszédes tény, hogy Vesztergom Andrea költészetének méltó szakmai elismerése egészen 2019-ig váratott magára, amikor is bekerült *Az év versei* antológiába. Ha netán nem így alakult volna, és a költőnő a mai napig kizárólag műkedvelők köreiből népszerű, internetes felületeken vagy vegyes összetételű antológiákban adná ki az írásait, abban sem volna semmi elfogadhatatlan, még úgy sem, hogy a minimális esztétikai érzékkel rendelkező olvasó is megállapíthatja: itt egy nem mindennapi tehetségű alkotó soraival találkozunk. Nyilván akadnak értékes, magukkal ragadó versek e publikációs terekben, és az önszerveződő társaságokra jellemző csoportdinamika törvényei szerint bizonyos védelemben is részesítheti a közösségek tagjait az összetartozás élménye. Más a helyzet a „hivatásos irodalom” terepén, ahol a szinte kötelező önmenedzselési képességek mellett is klikkesedések, állandó sértődöttség és világnézeti szakadékok akadályozhatják a művészi kiteljesülést. Vesztergom Andrea talán – költészetéből is nyilvánvalóan kitetsző intelligenciájával – korán átlátta a hivatásos alkotói pálya buktatóit, és nem igyekezett állandó szereplőjévé válni a hivatalos kánonnak vagy kánonoknak. Vagy épp lehetősége sem volt úgynevezett meghatá-

rozó szakmai fórumokon publikálni, leszámítva egy-két elismert folyóiratot, így az Irodalmi Jelen.

E mellőzöttség hátterében állhat többek között, hogy Vesztergom általában nem a jelen korszak „beszédmódjait” követi; stílusát, kifejezőkészségét tekintve gyakran a régmúlt fogalmi elemeiből építkezik. Egyszerre tekinthető a XIX. századi angol költőnők mai folytatójának, az egykori Nyugat köreiből tartozó formaművésznek, Tóth Árpád unokahúgának – egyszerűen olyan alkotónak, aki minden probléma nélkül használja a nyelv már kikopott vagy menthetetlenül lírai kellékeit, és mindezt finom élvezettel teszi. Hiszen sejthetően tudja: az igazi költészetnek egyáltalán nem muszáj naprakésznek lennie vagy adományaival megfelelnie bármiféle elvárásnak. Ahogy Filip Tamás mondja: *„A vers arra a bízalomra épül, hogy a költő meghív a világába, én pedig érdeklődéssel belépek hozzá. A költő világa egy lehetséges világ, hiszen, ha nem az volna, akkor teljesen felesleges lenne írni róla, kimennék az utcára, és figyelném a valóságos világot. Ugyanakkor persze ez az elhihető lehetőségként élő versvilág meg kell, hogy győzzön arról, hogy érdemes volt megszületnie, nekem érdemes volt megismerkednem vele, gazdagabb, átszellemültebb lettem tőle. Ez az érzés jó esetben azonnal végigáramlik bennem, mint egy korty tokaji aszú, és eszemben sincs mérícskélni rajta semmit.”*

Vesztergom Andrea nemcsak imitálja stílusában a régi korszakok poétáit vagy poétaasszonyait, de mer is vállaltan szecessziós és ódon lenni, maradéktalan költői élményeket ajándékozva így az efféle versvilágokra fogékony olvasóinak. A 2021-es *Árnyalhatóan, őrizetlenül* című kötet (Kék-Fehér Könyvkiadó) a következő a felütéssel kezdődik – mintha egy impresszionista, esetleg múlt századvégi festményt látnánk hajnali vagy alkonyi tóval, néhány költői ecsetvonással ábrázolva a víz messzerajz tükröződéseit:

*A tó tükrén szórt lámpalé remeg,
de kontúrját néha már villantja,
mint pulzáló hajszál-vérerek:
a tavasznak pókfonalnyi lantja.*

*A hullám még bájtalan, ösztövé,
teste téltől szűkre keskenyítve,
s ahol az éggel végül összeér:
agyonmosott farmerszín a csipke.
(Gradatamente)*

„Lámpalé”, „pókfonálnyi lant” – a kontúrokban felvillanó víz lunáris közegében, majd a tájkép lezárásával valami észrevétlenül modern képzet, a mosott farmerszín is bekerül a versbe, annyira finom áttűnéssel, hogy semmi disszonáns mellékhangot, színárnyalatot nem érzünk. A festői láttatási mód kiegészítéseképpen a zenei hangsúlyoknak is meghatározó a szerepe, nem véletlen, hogy a kötetben több vers címe zenei szakkifejezés. A költemény folytatása viszont hirtelen megváltoztatja figyelmünket, éberebbek leszünk, közeledünk a valós időnkhez, már Nemes Nagy Ágnes, Lator László hangján hangzanak a következő sorok:

*Önmagával összezsap mélye lenn:
mozgása nyugtalan, mint a vállnak,
amit görcsös és szenvedélytelen
zaklató, vad lázálmok dobálnak.*

Az *Affrettandó*ban szintén egy mai „tárgy” jelenik meg pillanatra az idilli, nádas menti környezetben: egy talán mindennapi kocogását végző alak suhan át a színen, kis lámpával a fején, szinte szellemként. Olyasféle lény ez az alak, aki nem háborgatja a természet egységét. Miközben a futó láthatatlan párjaként a „lidérc” ringatta csónak „integetni kezd” – ami önmagában kép-zavargyanús lehetne, ha nem egy kiváló költő tollából származna a képzettársítás, mert itt a csónak sziluettje úgy simul a nádas rejtékébe, hogy szinte halljuk közben a finom csobbanást, miatt a kocogó alak továtűnik:

*S mintha lidérc ringatná: csobban egyet
a nádas óvó rejtékén a csónak*

*vidáman, mert ma újra integethet
a visszajáró, fejlámpás futónak.*

Hasonlóan mesteri pillanatok időtlenségét vetíti elénk a *Decrescendo*, ahol a hegyvidéki felsőbb tenger szirénei élnek. Érdekes közelség–távolság játékot űz velünk a szerző, itt (ahogy a címben is utal rá) valóban fokozatosan halkul el a vers, fokozatosan olvadunk bele egy másvilági napszak óvatos fényei közé.

*A sziklák szeszélyes képlékenyének
redőiben, a csúszós csipketüskén,
a csúcsok keresztjén szirének élnek
és hullámszik a lélegző ezüstoffény.*

Szintén finom és egyedi szóelcsúszás a „képlékenyének”: az egyszerű állapotot és mozgást kifejező leírás részeként e főnév azt az érzetet kelti, mintha mindig is ilyen bizonytalan csipketüskék között járna a vándor, aki méltó a tájban saját lelkének megpillantására, mint egy romantikus festmény hőse. Mint amikor veszélyes csúcsok felé indul *„ismeretlen zsigeri izgalomban, / s az idő végtelen spirálnyi titok, / arca tisztán a ködből majd kilobban”*. Szerencsés a költő, hiszen lehet egyszerre időutazó és a szavak aranycsiszolója is: bármikor előszedheti és használhatja a köznyelvből rég kihalt kifejezéseket *„az ábrándozás boldog tálentuma”* érzetével.

Időnként kétsoros formák is előkerülnek Vesztergomnál; így például nemcsak az összetett látvány szépsége, de a kosztolányis hangulatú, kellemes rím is tetszetős a *Platánkártyákban*: *„Cse-rélhető ábrát vont rá a nyár a / beköltözhető, karcsú kártyavár-ra...”* Ahogyan egészen talányos és közben impresszív hangulatú szakaszok is bőségesen szerepelnek a költő repertoárjában. Ilyen például a már címében is egyedi szóalakot sugalló *Merengőzik, nézd* című vers kezdete:

*Merengőzik, nézd, talán cseppet felnevet,
amint a titkos dobozba belenézne,*

*a nem-lét furcsa, önjáró szerkezet:
ott a tulipán alakú repedése*

*a barna ajtó ismerős kis sarkának,
a kövünk is ott van máig, őrizetlenül,
talán észrevétlen hullajtott hajszálak
maradtak, de minden itt kívül és belül*

saját utat jár be...

A mondanivaló rétegeire ráakódó ritmus és zeneiség, a szavak közti űr is szerves egységet képez a költői láttatásmód finom és rejtélyes jelekre bízott üzeneteivel. Az *Árnyalhatóan, őrizetlenül* kötet számtalan helyén találkozhatunk kegyelmi pillanatok felmutató költészettel – a formailag szinte mindig hibátlan megoldásokon túl. Gyakoriak az értelemnél tovább hatoló sorok, a csakis megfelelő belső lírai érzékekkel rendelkezők számára kitapintható kapaszkodók a verslabirintusban való tájékozódáshoz:

*... Kibontva hagytam
az összes kódolt kriptográfiát,
amelyet a szívkamrába vésnek,
és hirtalan határát hágni át
egy megfejtett, véges ébredésnek.
(Mosolygó hold)*

Amellett, hogy nagy időutazásokra képes, Vesztergom Andrea gond nélkül használ évtizedekkel ezelőtti kifejezéseket és szereplőket a jelen korban „játszódó” verseihez – hippik tűnnek fel a téren, papírhajók úsznak tova, régi úttörődalok szállnak, Fabulon krémet hirdető plakátokat látunk, és fruskák sétálnak a Szajnaparton. A 2021-es kötet többnyire egységes lüktetésű költeményei mellett kivétel egy Faludy híres versének soraira komponált mű (ami egyébként az Irodalmi Jelen 20. születésnapjára született), valamint egy szonettkoszorú, amelyet a költő Christina

Georgina Rossetti *Emlékezz* című versére alkotott. A kötet zárásaként felvonul néhány kedvesnek mondható gyerekdarab.

Az Irodalmi Jelen Könyvek gondozásában néhány évvel korábban, 2015-ben megjelentetett gyűjteményes verseskötvet, a *Szünet a semmiben* jelentős részét a költő szinte védjegyévé vált, brit költők műveire alkotott szonettkoszorúk sorozata foglalja el. Talán nincs is kortárs irodalmunkban ennek a műfajnak ennyire szakavatott képviselője, mint Vesztergom Andrea, és ha megjegyezzük, amire már a recenzió elején utaltunk, hogy e művek már több mint tíz esztendeje készen voltak, és csak amatőr portálokon jelentek meg, akkor még érdekesebb az összehatás. Fontosnak tűnik még az *Emlékházak* című ciklus, ahol egykor volt híres női költők hangját használja fel Vesztergom, sikeresen belehelyezkedve versvilágukba. Ez az átlényegülés olyan hatásos, hogy nyugodtan tűnhetnének akár eredeti műveknek ezek az átiratok. A megidézett női alkotók névsorából nem mindenki olyan közismert, mint Nemes Nagy Ágnes, Rab Zsuzsa, Sárközi Márta vagy Szécsi Margit – így például Czóbel Minkát nem nagyon olvassák már, és Pinczési Judit vagy Stetka Éva utókorra gyakorolt hatása is kétséges. Szécsi Margit esetében viszont annyira erős a kontraszt Vesztergom eddig megszokott stílusához képest, hogy érdemes itt idéznünk a vers néhány szakaszát:

*Pár füstkarikát eleresztek,
a belváros rút esti körkép:
kövér kurvák húsából esznek
az aktuális mintatörpék.*

*Szobor nincs, csak a képzelt cövek,
sorozatlövésektől fáj a
Dunapart, kikötők, a kövek,
Európa vérző aortája.*

*Visszaszorított amplitúdó.
Megszoktuk azt, hogy verni szoktak,*

*taposni, mint a halni tudó
ellenséget az elbukottak.*

(Csibészhercegnő – Szécsi Margit emlékére)

A *Szünet a semmiben* számos korábbi költeményt is tartalmaz a pályakezdés első éveitől, melyek bizonyítják, hogy Vesztergom sokféle hangot kipróbált – többnyire – a bevált formaversek stíluskészletén belül. Találunk ezek között áttetsző, lecsupasztított, kevesebb képpel dolgozó darabokat; néhány rímes, gyerekversre hajazó, ritmizált ujjgyakorlatnak tűnő remeklést; és akadnak a kötetnek igazán jelentős darabjai is. Így például a véges-végig *enjambement*-okkal megoldott *Génjeimben* rejtelek, melynek lendületes felütése végighullámszik az egész versen:

*A száraz avart, akármit. Felkapom,
csak ejtsd elém. A gránit fedlapon*

*kikopott az aranyszín, mit bevésve
emlékül szántak, még a kintlevésre*

*ítélt, dobogó, meleg matéria
szántott ferde ösvényt...*

A szonettkoszorúkkal pedig az a helyzet, hogy a Shakespeare, Milton, Oscar Wilde, Coleridge és társaik egy-egy művéből készített verscsokrok a mesterségbeli kíváncsalmak teljesítésén és a tökéletességre törekvő megvalósítás szándékain túl is olyan hatalmas vállalkozásnak tűnnek, hogy azokról érdemben csak egy külön tanulmány keretében szabadna és volna illendő a továbbiakban beszélni.

Szabad lélek, kötött forma

Laik Eszter beszélgetése
Vesztergom Andreával

Mára „védjegyévé” vált kitűnő szonettkoszorúit egykor Lator László szigorú tolla javította. A kötött forma nála fegyelmező erő, egyébként pedig képes sok mindent „csakazértis” alapon véghez vinni: legyen az félmaraton, hegymászás vagy nehéz versformában komponálás. „Civilként” gyerekekkel foglalkozik, nagyon is felnőtt módra. Rajzolni viszont csak koalát tud, mint mondja, azt sem jól.

– Az Irodalmi Jelen szerzői közül többen vannak, akiket, mondhatni, „ezer éve” ismerek, mégis nagyon keveset tudok róluk. Te vagy az egyik, Andrea. Azt például nemrég tudtam meg egy levélváltásunk során, hogy nem szereted, ha Andinak szólítanak. Úgy általában nem kedveled a becézgetést, nem műfajod a kicsinyítés, a „gyermekké tevés”, hogy József Attilával szóljak? Keményebb vagy ennél? Vagy inkább a mély hangrend híve?

– A hangrenddel nincsen összefüggésben. Inkább azzal, hogy szerintem a legtöbb névnek van egyfajta méltósága, amely a rövidítéssel és az „i” végződéssel elveszíti ezt a tulajdonságát. Ha például Viktóriának hívnának (ami nagyon jó lenne, mert az al-literáló nevek különösen tetszenek), akkor sem szeretném, ha Vikinek szólítanának.

Amikor az *Abigélt* olvastam, külön jó érzés volt, hogy Zsuzsannát nem becézték, ez végig tetszett a regényben.

Ha gyerekekkel foglalkozunk, akkor nyilvánvalóan kénytelenek vagyunk becézni őket, mert szigorúságként értékelnék, ha nem tennénk, bár a saját gyerekeimnél ez fel sem merült: ők Marcell, s nem Marci, Nimródot pedig egyenesen véteknek tartanám Niminek hívni. Ki is kéri maguknak.

A „gyermekké tevés” ténye egyáltalán nem zavar: millió becenevem volt/van, ami nem a nevemből ered, egész tárházat tudnék belőlük felsorakoztatni, de az más, mert azokat kaptam valamely tulajdonságom okán vagy éppen heccelésből. Andinak senki nem szólít, és nem is hallgatok rá. Az utóbbi okból előbb-utóbb megszokják a közvetlen környezetemben élők, például a kollégáim is.

– *A kollégák milyen munkahelyen vesznek körül? Úgy tudom, pedagógus vagy, de nem iskolában dolgozol, hanem gyermekvédelemmel foglalkozol.*

– Gyermekvédelemmel foglalkoztam sok évig, antiszociális személyiségű nagylányokkal, egy speciális gyermekotthonban. Nagyon szerettem.

Jelenleg (tizenvalahány éve) egy általános iskolában dolgozom, „első vagyok”, és szintén szívből szeretem.

Nem volt sok munkahelyem, mert ahol szeretek dolgozni, ott hosszabb távra tervezek, de ezt érzi az ember, hogy hol talál egy-fajta otthonra. Ami a munkahelyet illeti, nyilván a Gondviselés beleszólhat, ha egy-egy élethelyzet úgy kívánja. Patetikus lenne, ha a gyermekszeretetemet bizonygatnám, hiszen nem is tudom elképzelni más területen az életemet, valamint az a lényeg, hogy ők ezt a szeretetet pontosan érzik, tudják.

A szeretett helyektől pedig úgy búcsúzom el, ha kell, hogy nyitva marad az ajtó, megőrzöm az értékeket: a mai napig tartom a kapcsolatot a gyermekotthonos kollégákkal, mert gyakorlatilag köztük nőttem fel, szerettek engem, én is őket. Nehezen engedném el a megszerzett kincseket, s itt az emberi kapcsolatokra gondolok.

Az iskolában, ahol most dolgozom, szintén ezt érzem. Természetesen van pár ember, akivel egészen közeli a kapcsolatom, és mindig csak egy-egy olyan kolléga akad, akinek a nevét például nem szívesen húznám a karácsonyi ajándékozás során. Komoly konfrontálódást csak ritkán engedek meg magamnak, lehetőség szerint igyekszem kivonódni, de megtalált már ilyen.

A rossz tulajdonságaim közül a legeslegrosszabb a sértődékenységem, de ennél is rosszabb a megbocsátás – talán nem is képtelensége, de – nagyon nagyfokú nehezítettsége.

Elizabeth Barrett Browning életrajzában olvastam anno, hogy ha szeret, az nála életre-halálra szól. Igen. Ezzel én is így vagyok, csak sajnos nálam a megbántódás mechanizmusa is hasonló. Tisztában vagyok vele, dolgozom is rajta, de azt hiszem, a személyiségem egyik összetevője marad, örökség gyanánt.

– *Ez, hogy könnyen megbántódsz, alkotóként is érvényes rád? Nehezen viseled például a kritikát?*

– Nem, nem viselem nehezen. Valószínűleg azért, mert eddig számomra abszolút hiteles emberektől, alkotóktól kaptam. Mert mennyire szerencsés az az ember, akinek például Lator László látja el hibajegyzékkel a szonettkoszorúját? Tény, hogy pont úgy nézett ki, mint a matematikadolgozataim: több volt benne a piros javítás, mint az eredeti szöveg.

Ilyenkor az ember lánya sír egy kicsit, aztán erőre kap, mert megérti, elismeri, hogy igen: minden hibás, jogos, amit aláhúzott. És akkor kijavítom, hiszen valóban ott a hiba, és hálás vagyok az értő, megértő, tanító, segítő kritikáért és útmutatásért.

Az egyéb dolgokban a kritika pedig inkább átfordul egyfajta „csakazértis”-dologgá. Amikor elkezdtem futni, kinevettek, hogy nem vagyok kitartó.

Ezek után lefutottam négy hivatalos félmaratont: Ultrabalaton, Vivicittá, Szarvas, Ócsa. Nem mondom, hogy minden másodpercét szerettem az összesnek, de juszt is megcsináltam, mert kellett az önértékelésemnek, önbecsülésemnek.

Ilyesmikért mentem például siklóernyős tanfolyamra vagy sziklát mászni.

Kétszer körbebicikliztem 24 órán belül a Balatont, egyhuzamban, gyakorlatilag megállás nélkül, mert úgy gondoltam: csak azért is képes vagyok rá.

Egészen egyszerűen *kellettek* ezek, hogy érezhessem azt: élek, meg tudok tenni negyven év felett is olyan dolgokat, amelyek saját magamnak is azt bizonyítják, hogy nem igazak a kritikák, amelyek szerint nem valósítható meg minden, amit szeretnék.

Összegezve: a kritika inkább motivál, sőt, olykor kihoz belőlem olyan dolgokat is, olyan teljesítményeket is, amelyekről előzetesen magam sem hiszem el, hogy képes vagyok rá.

– *Lator László a pályakezdésnél is mentorod, mestered volt? Vagy a magad útját jártad a költői indulásodnál?*

– A pályám legelején ösztönösen írtam. A formai kötöttség már akkor is adott volt számomra, hiszen főként Áprily Lajoson, Radnótin, József Attilán, Nemes Nagy Ágnesen, Tóth Árpádon, Juhász Gyulán szocializálódtam. Később megismertem Lator Lászlót és Benyhe Jánost.

Főként a szonettkoszorúim idején segített rengeteget Lator László. Annak idején még klasszikus módon, papíron leveleztünk: elküldtem neki a verseimet, ő pedig visszaküldte, piros tintával jelezve azokat a sorokat, szavakat, ahol valamiért hibát vagy formatökéletlenséget érzett. Ekkorra már elolvastam a fellelhető – szerintem teljes – életművét, s azóta is olvasom, bár már régen jelent meg könyve, de számomra ő a legmeghatározóbb kortárs költő. A nőköltők közül pedig Szabó T. Anna.

– *Nagyon jellemző, hogy irodalmi körökben a neved azonnal összekapcsolják a szonettkoszorúkkal. Ezek a rendkívüli kompozíciók Szünet a semmiben című, 2015-ös kötetednek is egyik jelentős ciklusát teszik ki. Mi ragadott meg ebben a műfajban, és hogyan találtál rá? A mesterségbeli tudás magas szintre fejlesztése inspirált, a „csakazértis”, vagy több van emögött?*

– Rengeteg dolog rejlik emögött. A szonettkoszorúkat relatíve régen írtam, 2008–2010 körül. Egyrészt nem tudtam eldönteni, hogy a költők „csoportos lények”, vagy magányosak, és az első opciót választottam. Volt egy baráti köröcském abban az idő-

ben, akikkel tökéletesen együtt tudtam rezegni, és mindannyian szonettkoszorúkat írtunk.

Emellett az az időszak nekem egy meglehetősen ambivalens korszak volt: egyrészt nagyon szerettem létezni, másrészt pedig olykor jó lett volna kivonódni a világból. Több okom is volt rá, a saját életemből fakadóan. S a szonettkoszorúban találtam meg azt a fajta önkifejezési módot, amelyben el tudtam rejtőzni, mert nem kellett direkten színt vallanom az érzéseimről. Millió rétegbe kell alámerülni ahhoz, hogy érthetővé váljanak, de rendszerint érthetővé válnak.

Stílusgyakorlatnak is abszolút fegyelmező erő volt.

Tisztában vagyok azzal a ténnyel, hogy amennyiben ma valaki diagnosztizálna, kapnék egy figyelemzavaros vagy túlmozgásos besorolást. Jogosan. A szonettkoszorúk elképesztő fegyelmet igényelnek, és ez kifejezetten jót tett.

Nem szeretem a „terápia” szót, de akkor egy kicsit menekülés is volt, amellett, hogy véleményem szerint minőségi szonettkoszorúkat írtam. A mai napig szeretem az összeset.

Megfogadtam, hogy az utolsó a Rossetti-koszorú lesz, és „soha többé koszorú”, mert ez az utolsó egy gyönyörű barátság lezárását jelentette: pont annak a barátságnak a lezárását, amely egy halállal ért véget, annak az embernek a halálával, aki inspirált a szonettkoszorúkra.

Ezt a fogadalmamat szinte megszegtem, amikor felkérést kaptam az Irodalmi Jelentől a húsvéti koszorúra, ám mégsem szegtem meg, mert végül Böszörményi Zoltánnal és Vörös Istvánnal alkottunk „hatkezzet”, és ebbe abszolút bele tudtam kapcsolódni.

Elvi kérdés volt, hogy minden koszorút huszonnégyszer órá alatt meg *kell* írnom. Ezt a kritériumot saját magamnak állítottam fel, ez szükséges volt. Majdnem mindegyik koszorúnak emlékszem a körülményeire: volt, amikor Veszprémben nyaraltunk Nagyinál a kisfiaimmal, ők játszótéreztek, én a padon írtam a füzetbe, és estére készen lett. Vagy volt olyan, amikor szilveszter napján hasaltam a szőnyegen, írtam, a fiacskáim pedig egész nap

azt játszották, hogy ők a szentendrei HÉV, anyuci lába pedig az ütközőbak... Éjfélkor pedig gyerekpezsgőztünk, s én arra Süsspezsgőztem, hogy készen lett a koszorú.

Nyilván ezeket másnap és utána javítottam, de a nyers váznak muszáj volt elkészülnie egyetlen nap alatt.

Jó volt, mert újra és újra bebizonyítottam magamnak, hogy képes vagyok a fegyelmezettségre saját zilált világomban is.

A haikun kívül szerintem minden kötött formát kipróbáltam, és boldog voltam, mert úgy éreztem: ezek valamiért ösztönösen sikerülnek, ráadásul *biztonságban* vagyok bennük: úgy fejeztem ki a legbelsőbb valómat, hogy közben mégsem nyíltam ki ténylegesen azok számára, akik olvassák. Ezzel a mai napig így vagyok. Nem azért, mert szeretnék titokzatos maradni, ez nem célom. Inkább azért, mert nem mindig jó feltárni önmagunkat, a féltett érzéseinket. Ettől változatlanul félek.

Aki megfejt, azért teszi, mert fontosnak érez, s nem csupán a felszínen.

Nyilván a vers egyfajta kitárulkozás, de minden verset ki kell bontani.

Magam is így olvasom mások verseit, hogy nem feltétlenül az alkotó lelkét keresem bennük, hanem elsősorban az abszolút mondanivalót.

– *Milyen jól elmondja ezt Máztalan című versed, amelyben egy ilyen „lehámozási” folyamatot látunk.* „A versek egy vázat / állványoznak köré, gyermeteg látszat / az építkezés” – *írod. Jól értem, hogy a versírást ábrázolod amolyan takaró látszatnak?*

– Ilyen értelmezése is van, igen.

Aki verset ír, állítólag „a lelkét adja közre”. Szerintem ez veszélyes lenne.

Nyilvánvalóan a legbensőmet, a gondolataimat, az aktualitásomat írom minden versben, de nem állítom, hogy szeretném mindezt direkt módon tenni.

Meg lehet fejteni, mint mindent, de magam is azokat a verseket olvasom szívesebben, amelyeknek több rétege van, többféle mélysége létezik.

– A Szünet a semmiben köteted verseit olvasva felderengenek az életed fontos eseményei, helyszínei, például az ölelő Bakony vagy az óvodaudvarra immár szülőként visszatérő egykori kisgyerekek alakja... Még a melankolikusabb versekből is kiérzek valami erős harmóniát vagy harmónia utáni vágyat, és ezt a kötött versek dallama, rímei is erősítik. Jól érzem ezt a harmonikus kötődést a múltadhoz, jelenedhez?

– Teljességgel kötődöm a múltamhoz. A Bakony – főként Zirc – valószínűleg örökre meghatározója marad az életemnek, pedig már többet éltem Budapesten, mint Zircen, de mégis: a mai napig a „hazamegyek” kifejezés Zircet jelenti.

Abszolút természetközeli életem volt, közvetlenül az erdő mellett laktunk, onnan merítettem azt a fajta harmóniát, amelyből olykor még mindig táplálkozom.

Ha bárki feltenné azt a kérdést, hogy számomra mit jelent a harmónia, azonnal a természeti jelenségek, elemek jutnának eszembe. A legboldogabb most is akkor vagyok, ha olyan körülmények közé kerülök, ami elvarázsol: hegyek, erdők, vízpart.

– Ebben a 2015-ös kötetedben prózák is olvashatók, amelyeknél leginkább az tűnik fel, hogy egy részük városi „szociofotó”, ahogy te nevezed, más részük meg falusi környezetet ábrázol. És úgy tűnik, mindkettőben otthonosan mozogsz. A városi történeteknél, gondolom, sok ihletet adtak a szociális szférában eltöltött éveid, akárcsak annak idején Konrád Györgynek...

– Ezek szerint egy régebbi korrektúrát küldtem el, de ahogyan nézem, a végleges verzió nincs is meg nekem.

A prózákat végül kihagytuk a kötetből. Több okból, de leginkább azért, mert abszolút tisztában vagyok a ténnyel, hogy nem tudok minőségi prózát írni.

A Szociofotók inkább egyfajta napló volt, amelyben önterápia gyanánt kiírtam magamból azokat az éveket, amikor ilyen tevékenységgel foglalkoztam.

A maga nemében szép volt, szerettem, de talán ennyi volt a – relatíve – pozitív hozadéka, hogy ezek az írások megszülettek.

A falusi idilleket jobban szerettem írni, azokat még magam is megkönnyeztem, de ezek sem jó prózai írások, inkább szentimentális kis mesék.

Egészen biztos, hogy nem lesz a próza az én területem, szerintem többet nem is próbálkozom vele.

– *Ez is azt erősíti, hogy szigorú mércével méred magad. Amikor például a köteteidről egyeztetünk, azt kérted, a korábbi megjelenésekkel ne is foglalkozzunk, pedig az sokévi termés. Én azért szófogadatlanul olvastam a régi verseidből is, és folyton azt éreztem, kár volna ezeket a szövegeket elfelejteni. Nem vagy túl szigorú magaddal, ha ezeket áthúzod?*

– Nem így mondanám talán, hogy áthúzom. Azok egykor megíródtak, de az első két kötetem legtöbb verse szerintem egyetlen dologra jó: arra, hogy lehessen látni, miként fejlődik, csiszolódik az ember azáltal, hogy egyre tapasztaltabbá, bölcsebbé válik, s hogy rengeteget olvas. A személyiség fejlődésével az ember költészete is fejlődik, így hiszem.

Egyébként igen, szigorú vagyok magammal. A formakultúrán túl abban a tekintetben is, hogy csupán abból az indíttatásból ne írjak, hogy minél több versem legyen. A stílusgyakorlatok más kérdés, de elvárás saját magam felé, hogy miután kész, rábólinthassak a versre, útjára indíthassam.

Szeretem azt, ha később visszaolvassva azt érezhetem, hogy tudok örülni egy-egy jól sikerült versnek.

– *A legutóbbi kötetedben, a 2021-es Árnyalhatóan, őrizetlenül címűben még erősebbek az impresszionista hangulatok, mint a korábbi versgyűjteményedben. Egyik kedvenc sorpárom például: „A plázák pulzáló vérerek, / a karácsony az érfaluk közé reked”, vagy: „A sziklák szeszélyes képlékenyének / redőiben, a csúszós csipketüskén, / a csúcsok keresztjén szirének élnek / és hullámozik a lélegző ezüstoffény”, de nehéz elfelejteni azt a képet is, hogy „A tócsákban szórt lámpalé remeg”. Kifejezetten festőiek ezek a sorok. A képzőművészettel volt vagy van valamilyen kapcsolatod?*

– A képzőművészethez csupán annyi közöm van, hogy őszintén csodálom. Elég sok kiállításra járok, mert érdekel. Van olyan,

amit többször is megnézek, például a Frida Kahlót háromszor is láttam, mert teljesen beszippantott, azóta is keresem a lehetőséget, hogy láthassak tőle, olvashassak róla.

Nemrég jelent meg Szabó T. Anna tolmácsolásában egy Poket-könyv, Frida versei vannak benne, ennek néhány napja lettem boldog tulajdonosa.

Szeretem a festők életrajzait olvasni, mert mélyebben megértem a műveiket, de ebben a műfajban soha nem próbálkoztam. Rajzolni sem tudok (egyedül talán koalát, de azt is bénán), soha nem is szerettem. A kézügyességemre sajnos cseppet sem vagyok büszke.

– *Azért ebben a kötetben sem hagyod el a formaművészetet és a játékosságot sem. Egy szonettkoszorú mellett itt van például a Sorfüzérek Faludy György emlékére című vers, amelyet Faludy-sorokra építesz fel, de ötletes (és aktuális) játék a Vakcina is, ahol a vers, egész pontosan szonett, vizuálisan úgy jelenik meg, mintha papírból kivágott sorokat kevertél volna össze, és az olvasó dolga kitalálni a helyes sorrendet. „Csuklóból” jön nálad a formai tudás, vagy tudatosan fejleszted magadban ezt a készséget? Sok költőt túlságosan gúzsba köt a forma ahhoz, hogy ezzel próbálkozzon.*

– Engem nem köt gúzsba a kötött forma, inkább úgy fogalmaznék, hogy az a komfortzónám, amelyből nem szeretek kilépni. Ösztönös, hogy így írok, egyáltalán nem teher, sőt, inkább alapvetés. Jó dolog tisztában lenni a formákkal és otthonosan mozogni bennük – ettől függetlenül van, ami nem varázsolt el, haikut például soha nem írtam, mert számomra kultúridegen, a sestinát is csupán kipróbáltam.

Bőven meg lehet tölteni egyéniséggel és egyediséggel, akár humorral is bármelyik kötött formát.

A Faludy-vers az Irodalmi Jelen huszadik születésnapjára íródott, tisztelegve a költő emléke előtt, a *Vakcina* pedig a Szonettpárbajon készült, érdekes, hogy pont ezeket emelted ki.

Olvasok szabadverseket is, de szívesebben azokat, amelyek kötött formában léteznek. Lehet, hogy ez konzervatív szemlélet, de nem szeretnék másképpen írni.

Jelenleg előkészületben van egy – szerintem érdekes – kötet, egy zenész-költő barátnőmmel közösen készítettük, aki szabadverseket ír. A címe is ez lesz: *kötött-szabad*. Két hasonló lélek, mégis teljesen különböző kifejezési móddal, az alapvető mondanivaló és motívum szinte ugyanaz, csupán máshogyan jelenítjük meg. Olyan gyönyörű ajánlást kaptam hozzá Szabó T. Annától, hogy többször el kellett olvasnom ahhoz, hogy elhiggyem: valóban rólam írta. Tőle ez hihetetlen nagy megtiszteltetés, mert szerintem a legkiemelkedőbb kortárs költőnő, emberként pedig egy tündér. A barátnőm (Jóbi Annamária) ajánlója pedig Terék Anna, akiről szintén csupa pozitív érzés jut eszembe.

Várom ezt a könyvet, mert érdekes lesz párhuzamban látni a kötött-szabad verseket egymás mellett. Határozottan megférnek, barátságban, hiszen mindegyik formának van létjogosultsága, ha az ember szívből műveli.

– *Ha már így példaképként említéd Szabó T. Annát, van egy másik igen fontos irodalmi nőalak az életedben: Sárközi Márta. Hozzá írtál is egy verset a 2015-ös kötetedben A Válasz anygala címmel, és ebben megrajzolod azt a nagyon markáns, jellemes, keménynek és lágynak lenni egyszerre tudó „angyalt”, aki ő volt. Nemrég mesélted, hogy róla írod a szakdolgozatodat. Hogyan, mikor került a látóteredbe Sárközi Márta, és személyesen vagy költőként mit tudtál meríteni az ő munkásságából?*

– Fodor András *A Kollégium* című könyvében olvastam először Sárközi Mártáról, és amennyit akkor megtudtam róla, azonnal érdekelni kezdett a személyisége, a munkássága. Akkor is, ha nem volt költő, ám véleményem szerint rengeteget tett a magyar költőkért és a magyar költészetért.

Szerencsére ma is léteznek mecénások, hiszen Böszörményi Zoltán missziói nélkül – s itt cseppet sem magamra gondolok – sokkal szegényebb lenne a kortárs irodalmi paletta; abban az időben Sárközi Márta hasonló szerepet töltött be.

Lator László és Benyhe János mesélt Mártáról a legtöbbet. Megható volt, mert amikor a neve szóba került, mindenkinek ellágyult az arca, aki ismerte, és mosolygott. Sárközi Máttyás a

legutóbbi könyvét úgy dedikálta, hogy „Sárközi Márta fia”, ezen pedig én mosolyogtam. Tudja a rajongásomat, azt is, hogy ki szoktam menni Sárközi Márta sírjához a Fiumei úti sírkertbe, és azt mondta, örül, amiért a fiatalok körében is felbukkan az édesanyja neve. Ezt még akkor mondta, amikor fiatal voltam, mert körülbelül tizenöt éve foglalkoztat Sárközi Márta személye.

Nem terveztem, hogy szakdolgozatot írok belőle, igazából a konzulensem, dr. B. Kis Attila, – aki remek tanár, vélhetően előbb érezte, mint én, hogy innentől kezdve nem leszek híján a motivációnak – kérdezett rá, hogy nem szeretnék-e Sárközi Márta személyéről és munkásságából szakdolgozni, amikor Molnár Ferenc kapcsán engedett beszélni az elismert író, drámaíró édesanyjáról. Őszintén örültem, és nagyon szerettem írni ezt a dolgozatot.

Hogy merítettem-e belőle? Megihletett, így igen. Sőt, az általa felkarolt költőket és írókat is szívesebben olvasom azóta – bár alapvetően nagy az átfedés a saját ízlésemmel –, hiszen Márta neve számomra garancia.

– *Az az érdekes, hogy miközben Sárközi Márta, ahogy te is írod a versben, egyfajta misszióra talált, örök szervező és harcos, könyveket ritkán ejtő személyiség volt, téged egy sokkal lágyabb, emocionálisabb, nőiesebb karakternek sejtelek, éles peremek helyett finom ívekkel. Vagy tévedek, ugyanúgy megvan benned a sárközi „harcos” alkat?*

– A személyisége azért varázsolt el, mert merőben más, mint az enyém.

Létezik az énkép és az én-ideál, és sajnos én nem vagyok bátor. Harcos is csak ritkán, de ez mégis talán hasonló vonás, mert amikor meg igen, olyankor soha nem önmagamért harcolok.

A humora is lenyűgözött, az írásaiban (fennmaradt leveleiben) megnyilvánuló stílusa, a keresetlen természetesség, a sznobériától abszolút mentes ösztönös őszintesége, a frappáns, amolyan „touché” válaszai, a gyakorlatiassága.

Vajon kedvelt volna engem? Nem tudom, nyilván soha nem tudom meg, de nagyon sajnálom, hogy nem születtem körülbelül két-három generációval előbb. Alapvetően is sajnálom, de nagyszerű lett volna ismerni Sárközi Mártát.

– *A szakdolgozat kapcsán említetted, hogy a Gál Ferenc Egyetem szarvasi Pedagógiai Karán diplomázol. Hogy fértek bele az életedbe a tanítói munkád, a két nagyfiad, nem mellesleg a költészet mellett az egyetemi tanulmányok?*

– Változóan. Amikor olyan programról maradok le miatta, amit nagyon vártam, el tudok keseredni. A vizsgaidőszakok pedig megeszik az őszi, téli, tavaszi szüneteket. A nyár nagyon jó, akkor kompenzálom az egész évet.

– *Az irodalmi életben finoman szólva nem vagy az a „szereplős” alkat, akinek a nevével lépten-nyomon találkozunk az ember, aki népszerűsíti magát, a köteteit, aki fellép, felolvas, különféle körökhöz tartozik... Rezervált típus vagy, igaz? Sosem vonzott az ismertség, a népszerűség?*

– Rezervált vagyok. Maximálisan. Régebben sokkal inkább társas és szervezőbb alkat voltam, de szerepelni soha nem szerettem, akkor sem, amikor spontán alakultak amolyan irodalmi baráti körök, és a tagjuk lettem.

Volt ilyen, s amire szívesen emlékszem, az a Balázs Tibor által alapított Littera Nova Kiadó és a Gyimesi László-féle Accordia Kiadó körül kialakuló csoportosulásunk. Külön-külön sokakkal tartom a kapcsolatot, de „társaság” már nincsen, Tibor és Gyimesi László halálával végképp megszűnt. Talán ez volt az első és hosszú kötődésem egy körhöz, ahonnan még mindig őrzök barátokat, sok-sok éve.

Néhányszor előfordult, hogy a nevemet hallva megkérdezték – inkább a gyerekverseim okán –, hogy: „A költő?”, és ilyenkor annyira zavarba jövök, hogy legjobb lenne nem is válaszolni. Nem tudok mit kezdeni ezzel a helyzettel. Nem feltétlenül kellemetlen, de azt sem mondanám, hogy ura vagyok ennek a szituációnak.

Posztolni azért szoktam, és a megjelenéseimet is rendszerint megosztom, de szívesebben megyek a hallgatóság szerepkörében különböző rendezvényekre.

Sok „irodalmi barátom” van, de mély barátságom csupán kevés, közülük sem mindenkit az irodalomtól kaptam. S ez így van rendjén. Szerintem birtokában vagyok annak a fajta egyensúlynak, amelytől általában szeretve és biztonságban érzem magam, és az irodalmi ismeretségek is hozzáettek ehhez a kiegyenlítettséghez.

Tibor Fischer

Így urald a világot

Farkas Ákos fordítása

A legkevésbé sem elegáns dél-londoni városrészből származó, ötvenes Baxter Stone dokumentumfilmes rendező és producer, ám egy becsődölt projekttel a háta mögött és újabb megbízások híján nemigen tehet mást, mint hogy álmodozik a nagy lehetőségről, s közben igyekszik meggyőzni feleségét: tartogat még feltámadást számára a sors. Csakhogy a feltámadás helyett mintha mindig újabb és újabb akadályok gördülnének a peches Bax útjába...

(Részletek a regényből)

Sikoltozva ébredek.

– Rossz álom? – kérdezi Ellen, az együttérzésnek azzal a teljes hiányával, amit csak egy feleség képes produkálni.

– Rossz álom – hagyom rá, mert nem akarom elmondani, hogy nem rosszat álmodtam. Egy rossz álommal nem volna semmi baj. Egy rossz álomból fel lehet ébredni. Az életünkből nem lehet felébredni. A feleségem kimegy kávé főzni, arcán a kifejezéssel: „Pontosan tudom, hol rontottam el az életem.” A Victoria pályaudvarnál.

Tisztességgel eltemetne, és a fiunknak mondana pár érzelmes történetet rólam, amikor nagyobb lesz. Ennél többre nem lehet számítani.

Kezdek kikészülni. Ha az ember tudja, hogy kezd kikészülni, az önmagában nem sokat segít abban, hogy elkerülje a kikészülést. Beszívárogo a reggeli fény, ez segít. A fény mindig segít. Hagyom, hogy a nejem kedvére kiélvezze a fürdőszobát, mert mindig nyelőd, ha annyi időt hagyunk egy nőnek a fürdőszoba-használatra,

amennyit csak akar, közben felmérem a lehetőségeimet, és próbálok némi agresszivitást gyűjteni.

Herbie azt mondogatta, hogy az embernek négy barátnőre van szüksége: kettőt felvételiztet, eggyel jár, egyet meg éppen elhagy. Volt ebben valami ironikus, mivel Herbie monogám típus volt, akire nem volt jellemző a flörtölés, és nem is igazán vonzotta a nőket. De fontos dologra hívta fel ezzel a figyelmet, és terjesztette is széles körben. Legyél bebiztosítva. Biztosításból soha sincs túl sok.

Egyszer az egyik tetves mikronéziai szigetről kellett áthajókáznom a másikra. Négy órát tartott az út egy levesestál méretű motorcsónakban. Igazából nem volt más választásom. A másik lehetőség, mondjuk, az lett volna, ha a világot a másik irányból megkerülve repülök vissza egy vagyont kifizetve. Nem voltam boldog a levesestállal, a Csendes-óceán ijesztő dimenzióival meg a tökéletlen fazonnal a levesestál kormánykerekénél. „Ugye van rádiója?” – kérdeztem. „Persze” – mutatott egy dobozra. Két órája voltunk úton, amikor leállt a motor. A fazon piszkálgatja egy kicsit, majd bejelenti: „Elromlott.” Ott vagyunk a Csendes-óceán kellős közepén egy üveg ivóvízzel meg egy csomag aszalt sárgabarackkal, amit mindig magammal viszek, ha egy ilyen koszfészek az úti cél. „És ez?” – mutatok a dobozra. „Nem mondtam, hogy a rádió működik is.” Soha nem mentem vissza Mikronéziába.

Nem szeretek telefonálgatni, és úgy kuncsorogni, de ezt kell tennem. Albert Einstein állítólag azt mondta, hogy ha valaki ugyanazt ismétli meg abban a reményben, hogy más eredményt fog kapni, az az elmebaj biztos jele. Negyvenkilencszer felkéréd ugyanazt a gyönyörű lányt táncolni, és negyvenkilencszer kikosaraz, de ötvenedszerre talán majd igent mond. Talán megsajnál, talán elege van a kuncsorgásodból, talán ma jobb inget vettél fel.

Hogy mennyi szerencse adatott? Megvoltak a lehetőségeim. Egyszer átvehettem a rendezői Oscart-díjat. Los Angelesben voltam a díjátadó előtti napon. Egy barátom rendezte a show-t, és én meglátogattam, miközben épp a forgatókönyvet próbálták. Megkért, hogy menjek fel a színpadra, és vegyem át a szobrocskát. Fel is lépdeltam

némi taps kíséretében (a műsorkészítők közül hatan üldögéltek a teremben), és mondtam egy rövid beszédet.

„Igazából senkinek sem mondok köszönetet, mivel egyedül csináltam végig az egészet. A filmes társadalomnak meg csak ennyit mondanék: kapjátok be, és dögöljete meg!” Jót nevettek a dolgon, pedig, mint a legtöbb viccben, ebben is volt némi őszinteség. Kezdtem megkeseredni. Az pedig nem használ. Semmi előnyöd nem származik belőle, mégse tehetsz ellene semmit.

Szóval tudom, milyen érzés átvenni az Oscart, azt az Oscart, amiért mindenki odavan, aki csak egyszer belenézett egy kamera keresőjébe. Van elég fantáziám, hogy a többit kiszínezzem. Végül is így vagy úgy megtapasztaltam valami hasonlót. Lehetetlen olyan riportfilmet csinálni, ami legalább egy bronzérmet ne nyerne valami eldugott fesztiválon egy olyan városban, amiről még senki se hallott, egy olyan országból, amiről talán szintén nem hallott még senki. És ha eltekintünk a pénzjutalomtól, ami azért elég kellemes dolog, a sikerben van valami rettenetes is. Herbie ezt így fogalmazta meg: „A siker? Jó esetben annyi, hogy néhány idiótának tetszik, amit csinálsz. Rossz esetben néhány idióta úgy tesz, mintha tetszene neki, amit csinálsz.”

*

Ellen parancsára beugrom a zsúfolt helyi szupermarketbe tőkehalért a vacsorához. A helyzet a lehető legrosszabb: egyetlen tétel kedvéért kell végigverekednem magam a tömegen.

A kasszánál egy nő áll köztem és a sor elején álló, duci asszony-ság közt; az utóbbi túlméretezett NATO-dzsekit visel. Nátóné nézi, ahogy a pénztáros egyesével elhúzza a leolvasó előtt, amit a kosarából kirakott. Meg sem kísérli a már beolvasott árucikkeket levenni a futószalagról, márpedig jó sok mindent pakolt oda. Nátóné a kívülálló közönyével szemléli a cikkeket, mintha valaki más pakolta volna ki őket. Nem arra vár, hogy egy súlyosabb cuccot a szatyra alá tegyen majd. Két karja élettelenül lóg az oldalán. Egy hódító unott közönyével szemlélődik. Az előttem

álló nőnek feltűnik, hogy Nátóné nem pakol. A kasszásnak is feltűnik, hogy Nátóné nem pakol.

A két nő nagyon mondana valamit, de végül is nincs rá szabály, hogy a vevőnek azonnal el kéne pakolnia, amit vett. Nem lóverseny. Hivatalosan nem az. Igyekszem úrrá lenni a bosszúságomon, mert azzal csak Nátóné kezére játszanék. Nem mondok semmit.

A harmincegynéhány tétel, amit Nátóné szerzett be, mind elhalad a leolvasó előtt, mikor ő hirtelen észreveszi ezt, és lassan, nagyon lassan széthajtogat egy műanyag szatyrot. Ekkor neki lát elpakolni, minden egyes árucikket alaposan szemügyre véve, mint aki még életében nem látott egy darab cheddar sajtot vagy egy csomag szeletelt bacont.

Három vevő áll mögöttem. Már késő lenne máshova állni, mivel a többi pénztárnál még hosszabb sor várakozik. Türelmesen üresjáratban maradok, mert tudom, mi következik. A fizetés egy újabb, folytatásos családrege lesz.

Virtuóz előadásnak nézünk elébe, melynek keretében a pénztárca az összes létező zacskóban és zsebben rejtve marad. Ezt a tárca minden egyes rekeszének tüzetes vizsgálata követi. Aztán jön a töprengés: készpénz legyen vagy bankkártya? Végül a kártyára esik a választás, ami nem fog működni. Sokadjára sem. Mindez megelőzi a kupon felkutatását, ami csak most jut Nátóné eszébe. A kupon filléres kedvezményre jogosít. A kupon már nem lesz érvényes, ami nagyszerű alkalmat ad Nátónénak, hogy hosszasan megvitassa a kuponok érvényességének kérdését, és hogy ezen érvényesség lejártát mi módon ismertették a vásárlóközönséggel.

Végezetül Nátóné kiszámolja a pénzt, nagyon lassan, aprópénzben, elmélyült szemlélődés közepette. Mi, vevők, túsok vagyunk, akiket akarattuk ellenére tartanak fogva. Nátóné győzedelmeskedett: uralma alá vetette ezt a kasszasort.

Elég gyakran elvész a semmiben a vásárló, aki szupermarketbe téved. Az öregek, a betegek, a drogosok miatt történik ez, akik szinte semmit nem érzékelnek a közvetlen környezetükből. Itt viszont másról van szó. Ez nem a véletlen műve.

Nátóné asszony alig múlt negyven, de neki már most annyi. Sohasem volt vonzó teremtés. Munkanélküli. Dolgozó ember nincs, aki ilyen lassan, egy kimerült lajhár lassúságával lenne képes mozogni ennyi időn keresztül, kivéve persze a lambethi tanácsai bérházak lakóit. Ennek a nőnek annyi. Játszma vége, úgyhogy neki már csak egy maradt az életben: akadályt képezni. Olyan, mint azok, akik azért vesznek maguknak gekkót vagy kutyát, hogy legyen mi fölött uralkodniuk, hogy kiélvezhessék a hatalmukat. Vagy hogy feltarthassanak másokat. Nem tudhatom, ennek a nőnek mi az élettörténete, csak a történet végében lehetek biztos, ami annyi, hogy neki annyi, és ettől egy kicsit jobban érzem magam.

Készenlétben tartom a pénzemet és a szatyromat, hogy a kaszszánál kevesebb mint egy perc alatt végezzek. Ez csöppet sem segít.

*

Ahogy Camdenbe érek, és kiszállok a földalattiból, utamat állja egy ember a World's End Pub előtt. Azonnal látni, ha valaki nem londoni. Vidám.

– Elnézését kérem, uram – szólít meg. Barnás bőrszín, köpcös alkat. Gyakorlatlan angol beszéd.

Rossz hír, ha az embert uramozzák. Ha valaki udvarias a londoni utcán, annak kizárólag manipulatív célja lehet, konkrétan a pénzszerzés. Az egyetlen észszerű reakció, ha Londonban bárki megszólít az utcán, az, hogy szó nélkül továbbsétálsz, és ha a helyzet kisszerű és nem fenyegető, a biztonság kedvéért még odalökheted, hogy húzzon el az anyjába.

De időnként az ember belebotlik egy-egy turistába vagy tanácstalan járókelőbe, aki tényleg csak útba igazítást kérne, ami üdítő változatosságot hoz a pénzt, cigarettát vagy gyors kielégítést tarhálók nyomasztó monotonijába. Megállok.

– Maszúd a nevem – folytatja az emberem. Ez nem jó. Nagyon nem jó. Senki nem mutatkozik be, ha csak azt szeretné megtudni, hogy merre van a Buckingham-palota. Maszúd igen jól táplált va-

laki. Vajon élelemre kér-e pénzt? Megdöbbszentő, hány olyan koldus kerül eléem, aki jobban öltözik, mint én, és akinek hájas testtömege alatt rogyadoznak a térdei. Mit árul el egy társadalomról, ha már a koldusai sem képesek legalább egy kis erőfeszítést tenni?

A lábam már vinne tovább, de a szívem még nem elég kérés. Talán Maszúd a Közel-Keletnek egy olyan zugából érkezett, ahol az etikett megköveteli, hogy az ember bemutatkozzon, és elcsevegjen az időjárásról, mielőtt feltesz egy konkrét kérdést.

– Tanár vagyok – teszi hozzá Maszúd. Helyben vagyunk. Ez útonállás. Maszúdot valami isten háta mögötti koszfészekből szalajtották, ahol a tanárokat még tisztelik. Biztos benne, hogy ha ismerteti társadalmi helyzetét, nagyot nő a szememben; még nem töltött itt el elég időt, hogy felfogja: a mi iskoláink teli vannak lúzerekkel, bűnözőkkel meg sosem-volt ígéretekkel.

A lábam már szinte kipörög a mehetnéktől, de dolgozik bennem a kíváncsiság, hátha van ennek is valami hozadéka. Aki Londonban lakik, idővel a koldulás műértőjévé válik. Vajon új szintre emeli-e Maszúd a zaklatás művészetét? Elkápráztat-e? Hoz-e valami forradalmian újat?

– Szeretnék önnel arról beszélni, hogy mi a helyzet az emberi jogok terén Iránban...

Már három lépésre vagyok tőle, mire a második szótagig eljut országa nevében. Emberi jogok? Szinte egyetemes törvényszerűség, hogy mindenki mástól várja, hogy rendbe hozza a dolgait.

Nincsenek jogaink. Ha tenni akarsz valamit az emberi jogok helyzetének javításáért Iránban, akkor irány Irán, ahelyett, hogy az én járdámon lebzselnél itt. Az irániakból amúgy is elegendem van, torkig vagyok vele, hogy micsoda nagyszerű kultúrájuk van nekik. Vagy volt. Az ókorban mesterei voltak a padlizsánnak. És?

Produkáltak valamit az utóbbi ezer évben? A gördeszkat? A hip-hop zenét? A lépcsőjáró rugós játékot? A vibrátort? A számítógépet? A tévés valóságshow-t? A frizbit? A mobiltelefont? Az operát? Az elektromos gitárt? A GPS-t? A távközlési műholdat? A tépőzárát? Az irániak egy dolgot tudnak: olajat meg árulni a belugakaviárt. Összesen két iránit kedveltem meg: Otanészt meg Juszeft. Otanész

nem akart se uralkodni, se szolgálni – előbb-utóbb ide jut az ember, és már csak arra vágyik, hogy békén hagyják, míg kezdetben ő van a Világ ellen. Amit le akar törni. Uralni akar.

Juszfeknek prima büféje volt a Primrose Hillen, ahol remek padlizsánt is árult, és utálta az irániakat. „Szívesen hazudnám azt, hogy nem vagyok iráni – mondta –, ha nem a hazudozást utálnám a legjobban az irániakban.”

Az a furcsa a koldusokban, az adománygyűjtőkben és a többi kártevőben, akik utadat állják, hogy milyen gyakran gurulnak dühbe, ha elküldöd őket az anyjukba, ahogy egy párszor én is megtettem már. Eléd toppannak, mire te udvariasan nemet mondasz, de ők csak nyomulnak és nyomulnak, és a végén vérig sértődnek, ha teljes egyértelműséggel fogalmazol.

TIBOR FISCHER (Stockport, 1959. november 15.) magyar származású angol író.

Szülei 1956-ban hagyták el az országot, és telepedtek le Angliában. Fischer a Cambridge Egyetem latin és francia szakán tanult, majd tudósítóként dolgozott. 1993-ban a Granta irodalmi folyóirat a húsz legjobb fiatal angol író közé választotta, számos díjat nyert novelláival, regényeivel. Az *Így urald a világot* című, megjelenés előtt álló regényében (MMC Press Kiadó) páratlan humorral tárja fel a huszonegyedik század feloldhatatlan visszasságait, legyen szó akár gazdagság és szegénység, fanatizmus és dekadencia, elkötelezettség és közöny végleteiről. Kesernyész derűje Hašektől Rejtő Jenőn át Vonnegutig sok remekíró hangját felidézheti a magyar olvasóban.

*

FARKAS ÁKOS az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense, kutatási területe a modern és kortárs angol és amerikai irodalom; regénytörténet, utópiák és negatív utópiák; film és regény: adaptációelmélet és -kritika; a magyar és az angol nyelvű irodalmak és kultúrák kölcsönhatásai. Műfordító, többek között Tibor Fischer *A magyar tigris* című esszéregényét ültette át magyar nyelvre.

Laik Eszter

Szilánkok

Csörömpölés

Betört ablak képe a szomszédból. A szomszéd országból. Vajon mennyire hűlhet ki egy lakás így március idusán? Elfagynak a csövek is? Vissza lehet-e még költözni bele, ha egyszer hazatérhetnek a gazdái? És hány otthon ablaka törhetett be ugyanígy százhetvennégy éve, hol eshetett az első puskalövés, hol hallatszott az első csörömpölés? Hányan indultak útnak gyalog annak reményében, hogy sikerül biztonságos helyen meghúzniuk magukat? Vagy akkor még otthonoktól távoli csatatereken folyt a harc? Mezőkön, dombokon és folyók mentén? Mögélátunk-e még a „nagy” történelemnek, észlelhetjük-e a dicsőség mögött a félelmet, a kilátástalanságot, a hétfői, keddi, szerdai bizonytalanságot?

A múzeum kertje

A Petőfi Irodalmi Múzeumé. Koszorúzás minden évben a Feren-czy Béni-féle Petőfi-szobornál. A béke szigete. Odakint felvonulnak jobbról és balról, az utcán hömpölyög a tömeg, szólamok szállnak, de a macskaköves udvaron, a kétszárnyú ajtón túl, a belső kertben belső csendesség. Csak az ünnep, Petőfi szelleme. Megvárjuk a déli harangszót, ez hagyomány. Fotózom, jegyzetek sok éven át, hozzám nőtt ez az ünnep. Minden évben más mond beszédet, többen már nincsenek is velünk. Kányádi, Vathy Zsuzsa, a koszorúzők részéről Kéri Piroska... Abban az évben, amikor Vathy Zsuzsa áll a mikrofonhoz, hatalmas hó esik 15-én. Fehér bundát terít Petőfire, fejére szikrázó kucsmát emel. Akkor már tudjuk, végérvényesen megváltozott az időjárás, megváltozott a világ.

Legyen otthon

Juli meséli, befogadott egy ukrán menekültet. Nagyra tartom érte. Két gyerekkel, egész napos munka mellett a kiadóban és otthon... Este önmagam vizsgálgom. Vajon, ha nem volnék még mindig elrekesztve a világtól, lennék ilyen önzetlen, áldozatkész, alkalmazkodó? Valóban lennék? Feladnám a nyugalmat, a kényelmet? Julitól sokszor lesek. Amikor megkérdeztem egyszer, hogyan győzi idővel úgy általában, hogy csinálja például, hogy mindig főz, frisset, meleget, azt mondta, az a titka, hogy alapvető dolgok mindig legyenek otthon. Ezt megtanultam. Alapvető dolgok mindig legyenek otthon. Szolidaritás, önfeláldozás – felteszem a listára.

Így múlik el

Édesanyám 15-én hajnalban indul Ácsteszerre, Táncsics szülőhelyére. Az ükapja testvérének szülőhelyére. Itt is koszorúznak évente, mindig nagyon várják őt. Valahogy egyre korábban kezdődik az ünnepség, egyre korábban kell kelnie, ha Budapestről oda akar érní. Idén az első, öt harmincas fehérvári vonatra kell felszállnia. De mi ez ahhoz képest, amikor a megvénült, elképzelhetetlen megpróbáltatásokat és tragédiákat átvészelt hetvenkilenc éves Táncsics 1878-ban úgy dönt, gyalog indul el Komáromból, hogy meglátogassa még egyszer szülőfaluját, Ácsteszért? Oda is ér, de senki nem emlékszik már a forradalom hősére, a börtönéből kiszabadított, megvakult újságíróra. Meg sem ismerik a ráncos, megfáradt aggastyánt. Hát visszaindul az övéihez.

Szabadság

Én még saját apámat sem tudom kiszabadítani a kötelékei közül. A nővéremet egy hete még kivételesen beengedték hozzá,

aztán megértette, miért nem engedélyezik többet a látogatást. Szíjak között találta. Lehet ezt? Törvényes ez? És számít egyáltalán, ha nem az? Az enervált ápolónő azt mondta, csapkodott, és fel akart kelni. Sosem vezet jóra, ha valaki fel akar kelni. Ági azt mesélte, úgy járt a lába az ágyon, mintha futna. Azt remélem, tényleg futott, messzire futott a kínok elől. Beszélt valakihez, de nem tudni, kihez, csak szótöredékeket mondott, és a foga nélkül az sem volt érthető. Éjszakánként akadálytalanul hatolok át üvegajtókon, vasajtókon, páncélajtókon, elcsörtetek portáspult, nővérpult és mindenféle cerberusok mellett, kiszabadítom őt a börtönéből, és a karomban hozom ki összement, súlytalanná lett testét. Most már felkelhetsz, apu, felkelhetsz, és futhatsz is. Együtt is futhatunk.

Felhőtlen

A Diószegi úton a Műszaki Egyetem óvodájának udvarán hurkapálcikás kis papírzászlókat fúj a szél. A virágágyásokba, a korán kibújt krókuszok és a hóvirágok közé tűzték le őket. A nemzeti színű csíkok vízfestékvonala girbegurbán, kedvesen ügyetlenül hullámszik a papírlabogókon. A fehérret sem voltak restek megfesteni, nem maradt rajzlapszínű. Meddig marad ilyen bizakodó, büszke és odaadó az ember? Meddig tart ki a felhőtlen hit, és meddig őrződik meg az emlékezet zavartalan tisztasága? Meddig élhetünk a pillanatban, és hol kezdünk szorongani attól, mit hoz a sors? Az eső mindenesetre nem eredt el, a Diószegi úti óvoda fölött legalábbis nem, a zászlók büszkén, sértetlenül várják, hogy készítőik újra megörüljenek nekik tizenhatodikán. És ez így van jól.

NOVUS

ILYÉS KRISZTINKA

Veress Gerzson életútja, avagy Gerzsongárdtól a Házsongárdig

Veress Gerzson utolsó éveiben négy verseskötetet ad ki, s végül úgy dönt, hogy örökre kiírja magát az életből. „Gerzson 1998. május 20-án, szerdán reggel hét és háromnegyed hét óra között öngyilkos lett. (...) Az Isten, árvaságra téve bennünket, és kivéve ma közölünk a mi édes fiunkat, egyetlen gyermekünket, Gerzsont” – olvashatjuk Veress Dániel fiára emlékező nekrológiájában.

Végigkövetve Veress költői útját láthatjuk, hogy a '90-es évek közepétől időnként átcsúszik a letargia valamely változatába, amelytől sokszor meg szeretne szabadulni. Posztumusz kötetében, *A múlás karneváljában*, főként a *Kétezerben – negyvennégy évesen* című ciklusába tördelt versei lesznek azok a költemények, amelyek az életbe belefáradt, tőle elidegenedő költői attitűdöt hangsúlyozzák. Tulajdonképpen a kötet utolsó fele tele van búcsúversekkel: *Emőd fiamnak; Édesanyámnak; Édesapámnak*.

A cikluscímet adó vers idillikus jövőképet fest, amelyben a századforduló egyenértékűvé válik azzal, hogy eltűnnek a többszörösen megtapasztalt szenvedések, aggodalmak, a *múlt század* fülbefurakodó, gyilkos hangjai: „*Zenét hallani – sehol ágyúzást. / / Életet oltó gáz már nem sziszeg, / s intőt kapnak a falánk lézerek.*”¹ A békevers egy korszak lezárását foglalja össze, amelyben Veress az eseményeknek, egy felejtethetetlen háborús korszakból nagy fordulatú harmóniába váltásnak részvevőjeként jelenik meg, kedvesével

¹ VERESS Gerzson: *Kétezerben, negyvennégy évesen...* In: *A múlás karneválja*, Marosvásárhely, Mentor, 1999.

és fiával együtt: „Kétezerben, negyvennégy évesen / gyümölcsök vérét vesszük, kedvesem...(…) Fiunkat – messze lásson! – fölveszem!”² A gyümölcsösben ez a meghitt családi kép mégis azt sugallja, hogy a jelent (jövőt) csupán az elmúlt időszak viszonyában lehet meghatározni: „gyümölcsök vérét vesszük, kedvesem / / Meggy bibora borítja majd kezed: a kötényeddel letörölheted”.³

A *Hívogat a férgek birodalmában* érezni lehet a lét és végzet ingadozásokkal teli kontrasztját. Míg az első szakasz a múltra irányul: „ott porlad már a föld alatt / megannyi őszám-gar-ma-da”,⁴ addig tovább a lírai én „puccos” halálra készülését láthatjuk: „nem félek már távozni sem / bár egyre inkább hívogat”,⁵ amely végül mégis az életszeretben és életigenlésben teljeseedik ki: „holnapra százszorszép leszek / felülkerekedik a lét”.⁶

A reményvesztettség Veressre egyre inkább rátapad, és gunyoros hangvételű verseket eredményez. A *S kezdődhet a pompás férfikor* című vers Magyarai Lajos-idézettel indít, reflektálva a halálgondolatokra: „Sorban halnak a költők / kit a rák visz el, kit e kor, / kit az ördögi kékes lánggal, / láng nélkül égő alkohol”.⁷ A költő kínlódik, az élet apró rezdüléseit nem tudja kezelni, önma-ga rabjává válik.

Az alkotó szorongó énje – a versek vonulatát is látva – a rendszerváltás után erősödik fel. Ez az időszak mégsem hozza el számára azt a változást, amire a kor emberei számítottak (és némelyikük meg is kapott), épp ezért a versekben megfogalmazott kétségbeesése és jajkiáltása már nem a közösséget, hanem csak saját magát képviseli.

Úgy tűnik, akinek a '90-es évek előtt nem sikerül kibontakoznia, utána még kevesebb esélyt kap rá, s itt nemcsak Veressről van szó, hanem jónéhány kortársáról is. Kinde Annamáriával egyazon sorsbéli, ugyanazon évben születnek, s mindkettőjük-

² Uo.

³ Uo.

⁴ VERESS Gerzson: *Hívogat férgek birodalma*. 2011, 217.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ VERESS Gerzson: *S kezdődhet a pompás férfikor*. 2011, 199.

nek a nyolcvanas évben készül el az első kötetük kézírata, mely csak a '90-es évek közepén jelenik meg. A folyamatos sajtóbeli jelenlét mindkettőjükre jellemző, publicisztikájuk fiatal kortól kezdve terjedelmes, s lírájuk kiteljesedésének részben a szigorú ideológiai konvencióik, majd a rendszer bukását követő úr és az új, fiatalabb generációk költői próbálkozásai akadályozták.

Legyen (Ger)zsongásban a túlélés

Veress „villonosan pózoló ifjú” arcát a maga korában kevesen értették (erre mondja Szőcs Géza: „azok soha nem olvastak sem Villont, sem Shelleyt”).⁸ A feledésbe merülő életmű értelmező olvasása a költő bohémságának megismerése nélkül valószínűleg nemcsak lehetetlen, hanem egyben értelmetlen vállalkozás is. Veress lírájába befurakodik egy olyan hang, mely a túlélést célozza meg. Nem csupán a költő, hanem az ember túlélését.

A *múlás karneválja* kötet *Pajzánkodás* című versciklusa felleleveníti azt a játékosságot, amely voltaképpen Veress egyéni hangját erősíti. Ez azért is fontos, mert a romániai magyar irodalomban az általa is képviselt harmadik Forrás-nemzedék éppen új irányt keres, eltávolodva az elődök ideológiáitól. Igaz, hogy egyfelől Veress versanyagában történelem lakozik, az elmúlt száz év megtalálható benne, ugyanakkor a versekből a jövőkép is kiszüremkedik, s egy-egy sor mára már a jelenben a legérzékeltetőbb. Mondhatnánk: Veress megelőzte korát.

A rendszerváltás után az irodalmi életben egy-két éves *viszszafogottság, csend* üt be, a felszusszanás még annyira új, hogy csak fokozatosan érjük tetten azt a beszédmódváltást, amelynek egyik kulcsfontosságú eredménye az Előretolt Helyőrség. Az Orbán János Dénes, Sántha Attila, Fekete Vince és László Noémi nevével fémjelzett irodalmi csoportosulás, a transzközép irodal-

⁸ Szőcs Géza: *Úgy léptél elő...* [az *Igazolatlanul – jelen, egyberostált versei* című kötet hátlapszövege. Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár, 2011.]

mi mozgalom éppen a szabadságtól megbicsakló irodalomban keletkezett űrt töltötte be, s talán itt érezni leginkább Veress lírai kivetülését, vagyis a költő játékos és pajzán hangja részben itt fog *tovább élni*.

Veress a csalódásaiban, visszavonulásaiban elszenvedett vereségeit ironikus, rímvilágban bolyongó játékosággal írja meg, általa teremődik meg az a (ger)zsongási-lét, melyben *kellemesen*, mintegy habzsolja az életet. Úgy tűnik, ez mégsem elegendő, a '90-es éveket követően elképzelt jövőkép helyett a kilátástalanság lesz úrrá.

A költő élni akarása a „villongásában”, átfordítva és saját kifejezésével élve „gerzsongásában” keresendő. Igaz, hogy a *Színekre hullt festmény* című kötete nagy szerepet kap, a küzdő szellemiség és a megszűnés dilemmái között átfurakodik egy önironikus, humorral leplezett Veress, aki mintegy szójátékaiba belesűrített életét cipeli át a túlsó partra, de egy pillanatra nem figyelve („*Süllyed a hajónk, Kapitány!*”)⁹ e túlélési mechanizmust ő maga cáfolja meg, s verseivel önnön létezésének is búcsút mond.

Gerzson a jelenben

„Arról, hogy milyen Veress Gerzson versvilága, még csak sejtéseink vannak. Versbirodalma gazdagságáról, értékeiről, bugyriainak mélységeiről, bérceinek magasairól csak a teljes életmű ismeretében – amely, reméljük, nem reked meg a feledés közönyében – alkothatunk véleményt. A váratlanul eltávozott költő világát ezután fogjuk igazán átérezni és fölfedezni.”¹⁰ Mészely József abban nem tévedett, hogy a költő versvilága s annak megformálódó atmoszférája csak az életmű összegyűjtése után teljesezhet ki. Mindemellett a költő gondolkodásmódja a világról, a költészeti hitről és szerepvállalásról kontextualizálódhat egy-egy Veress-megnyilvánulásban.

⁹ VERESS Gerzson: *Matrózvers, viharban, gőzhajóról*. 2011, 44.

¹⁰ MÉSZELY József: *Megkésett búcsú Veress Gerzsonról*. Háromszék, 1998, 10. évf., 2354. sz.

Édesapja, Veress Dániel célkitűzéseként ott lebegett az életmű összegyűjtése („még nem tudtam összeszedni magam, hogy távolságtartó higgadtsággal összefoglaljam életét, pályáját, művét. Talán egyszer képes leszek rá.”),¹¹ de ezzel a feladattal sosem készült el, a kijelentés utáni évben ő is követi fiát. A 20. század második felében különböző folyóiratokban megjelent cikkek és a terjedelmes publicisztikája azt mutatják, hogy Veress elfogadott és elismert fiatal költőnek számított mérvadó körökben. Több korábbi esszé is, amely a romániai magyar irodalom életét, folyamatait és szerzőit tanulmányozza, megemlíti, néhol kiemeli a költő nevét. Ezzel ellentétben a későbbi megközelítések egyre inkább hanyagolják, helyenként a felsorolásokból is kifelejtik őt.

A kötetek és az eddig összegyűjtött életmű rendszerezése torz képet alkot, megkésett válaszokat ad a költő versekben megfogalmazott kérdéseire. S éppoly megkésett az általa teremtett versvilágot egybegyűjtő munka, de reménykedve hiszem, hogy ez sem egy *elkészt* próbálkozás.

¹¹ ERDÉLYI Erzsébet: „Úgy érzem, hogy a múlt kortársa vagyok.” Beszélgetés Veress Dániellel. Irodalmi Szemle, 2001/11–12, 92.

Ilyés Krisztinka

Az univerzum véresen hallgat

Szentes Zágon *Naprendszer* című festményére

*Vörös festékből font
cérnaszálakkal tekerted
körbe az eget.
Olyan fényes itt minden.*

*Ócska kamerákra aggatunk
szempillákat, kitekintünk
a semmibe.*

(Mindenki menekül.)

*Csend szítál,
az univerzum véresen
hallgat – csak olykor
egy-egy festékfolt
cikázik az elnyűtt
keringés között.*

Őrült bolygók

Szentes Zágon *Életterek I.* című festményére

*Megbolondult az éter végtelenje.
Bolygók őrült kacagása
szeli ketté a hullámokat.*

*Halált fest az egymásba
kapaszkodó képkeret.
Lázas a holdvilág,
bálnák sírják tele a tengert.
Nincs mibe kapaszkodni.*

*Bomlásnak eredt a Föld,
nincsen betevő falatja.
Száját összevarrták.*

Ilyés Krisztinka

Epekedés egy más világ iránt

Képzelt interjú Veress Gerzsonnal

– *Verseidben sokszor megjelenik a világirodalom: Villon, Rilke, de a magyar irodalomból is bőven „táplálkozol”. Miért fontos számodra, hogy megidézd őket verseidben?*

– Az irodalom általunk él. Az írás és olvasás ilyenkor eggyé válik, mégis azt érzékeljük, hogy lehetetlen lekaparni magunkról a felejtés alakzatait. Az emlékezéshez viszont nem elég neveket említeni; eszmékről és világlátásról van szó – azok a szerzők, költők és írók, akiket megelevenítetek egy-egy verssorban, sokkal többet jelentenek egyszerű megemlékezésnél.

– *Édesapád, Veress Dániel nagyra becsült személynek számít a magyar irodalomban. Mivel inspirált?*

– Édesapám sokban segítette költői pályaindulásomat. Már a névadással is kijelölt egy utat számomra, hiszen mindig is büszke volt a felmenőire, s azt is mondhatnánk, hogy részben a családi hagyomány bújtatottságának köszönhetem a keresztnévemet, ami egészen a XVII. századig nyúlik vissza, a dálnoki Veress Gerzson kurucköltő és történetíró nevét viselhetem sajátomként. Voltak hosszabb-rövidebb időszakok viszont, amikor beskatulyázva éreztem magam, a megfelelési vágy folyton csak

erősödött, édesapám elismertsége pedig nem minden esetben volt előnyös a saját fejlődésemet tekintve.

– *Az Ezer énekből vérzem című verseskötetedet az utószóban megkésett könyvnek nevezed. Beszélj ennek a háttéréről!*

– *Az Ezer énekből vérzem* című kötetben szereplő versek sokkal korábban megíródtak; Egyed Péter volt a verskéziratom gondozója és előszerkesztője, és úgy hiszem, sok fejfájást okozhattam neki a habitusommal. A nyolcvanas években többször visszakértem a nyomdába menetelő kéziratot javításokra hivatkozva. Úgy éreztem, hogy ez a kötet még nem áll készen egy olyan áttörésre, ami nekem van kijelölve. A politikai ellenállásom pedig a cenzúrát sem tudta volna elfogadni, így vártam a megfelelő pillanatot – addig persze folytattam az írást. Sajnos a '90-es évekre ez az egész nem fordult akkorát, mint amire szükségem lett volna... És azt is tegyük hozzá, hogy Főcze Gyula anyagi támogatása nélkül a kötet nem került volna olvasók elé.

– *De azért rövid idő alatt mégis többkötetes költő vált belőled...*

– Igen, az *Ezer énekből vérzem* kötetet másik négy verseskötet követte. A nyolcvanas évek időszaka rendesen termelte a verseket; egyszerűen nem lehetett nem írni róla, ellene. A rendszerváltás, bár nem hozta el azt az áttörést, amiről beszéltem, de azt legalább elérte, hogy cenzúrátlanul, több kiskönyvbe szerkesztve kijöhessenek az addig megírt költeményeim.

– *Ez az említett első verseskötet – pont amiatt, mert aktuális problémákkal foglalkozik – nagyon erőteljesen reflektál az írásra, az alkotás folyamatára. Az irodalom formálhatja a társadalmat és annak működését?*

– Az utóbbi évtizedek nehéz időszak volt számomra, amin csakis az irodalom segített át. Az alkotás nemcsak kifejezési forma, hanem a védekezés egy lehetősége – pont ezért tiltották, illetve korlátozták az írást is. Erdélyi magyarként talán másképpen viszonyulok és másféleképpen is ragaszkodom a szabadságfogalomhoz, bár nem szeretnék ezzel egy teljesen átgázolhatatlan határvonalat húzni sehova. Az élettapasztalatok viszont kiváltották belőlem azokat a verseket, amelyek a mindennapjainkra kon-

centráltak – amik mellett nem szabad csak úgy elmenni! A költészet nemcsak leír egy korszakot, hanem megalkotja, formálja is azt – nemcsak tettekre készíti az embert, hanem ő maga is cselekszik.

– *Az utolsó kötetek hangsúlyosan a magányról, lemondásról szólnak. Milyen elképzeléseid vannak a jövőt illetően?*

– Az elképzelések, ahogy maga a kifejezés is mondja, csupán képzelgések, pusztán illúziók. A jövőkép minden másodpercben változik, teljesen kiszámíthatatlan. Gyerekkoromban színésznek készültem, családot és szép jövőt képzeltem magam elé, ez valószínűleg minden fiatalra jellemző. Aztán a Sors néven ismert kalauz mindent felforgatott, és mást szánt nekem az életben. A vágyam viszont azóta sem tűnt el, van is egy versem, amely épp erre a kérdésre lehet a válasz (versemnél jobbat nem mondhatnék), a *Kétezerben, negyvennégy évesen* című többféleképpen is leírja a bennem lakozó epekedést egy más világ iránt.

FÜLÖP DOROTTYA

„Miféle történelem kell még?”

(Lászlóffy Aladár *Bársonyok és Borgiák* című kötetének történelemszemléletéről)

Lászlóffy Aladár 2000-ben megjelent kötete, a *Bársonyok és Borgiák* a történelem eseményeit és alakjait rendeli kollázsszerűen egymás mellé, hogy folyamatosan azzal szembesítse az olvasót: minden jelenbeli pillanatban benne van a múlt összes pillanata. Az egyén kiszolgáltatott a történelemmel szemben, és akaratlanul is része egy kollektív, traumáktól terhelt sorsnak, amely folyamatosan felsejlik a jelenben: „Üzennek a régi nemzetekből / a történelmi reumák. / Esik. A fák dereka megdől, / de itt maradnak mind a fák.” (A *történelmi reumák*) Ezt az elgondolást Lászlóffy mikroszinten, az egyén saját életútjának értelmezésében is érvényesíti *A képzeletbeli ásatás* című regényében: „meggyőződése, hogy életünk minden pillanatában feloldva ott van életünk összes pillanata.”

A kötetbeli világkép szerint a történelem nem lineárisan megragadható fejlődési ív, hanem ismétlődő, egymáson átsejlő jelenetek összessége, amelyek egyetlen végtelenített pillanatba sűrűsödnek, és azt láttatják, hogy minden nagy világtörténeti aktus ugyanazt az értelmetlen pusztítást játssza újra. Az első ciklus címadó verse a napóleoni háborúk legvéresebb ütközetét, a borogyinói csatát idézi fel, amelyet követően Napóleon, bár megnyerte, már képtelen volt komolyabb hadi sikereket elérni, és elvesztette a háborút. Erre a hiábavalóság-tapasztalatra fokozatosan rátelepednek az elkövetkező csaták képei: „Az új ágyukkal telt világból / a volt gloár ha felvilágol, / az őszi ragyogást feledve / seper be egy lakónegyedbe. // [...] Emlékszem piros villanyokra. / Elfoglaltak múltastól. / A város halmain a máshol / fájdalomla hull Borogyinóra.” (*Borogyinóra hull ragyogva*) A pusztítás hiábavalósága a kötet elejétől szorosan összefonódik a

hatalom kérdéskörével. Az ugyancsak az első ciklusban olvasható, a Rákóczi-féle szabadságharc emlékét felvillantó *Az ima elment Rodostóba* című vers az újból és újból megszülető zsarnoki döntések abszurditását bontja ki egy tekirdagi földrengés képzetköréből: „*főleg mikor abban remélnek, / hogy bármi elévülhetett... / Aztán csak felszisszen a lélek, / hogy Egek Ura, nem lehet, // akikre dögvész, éhség, rabság / lecsapni készül bármikor, / mind asszonyok és gyermekek csak, / bármilyen bűnös volt a kor, // bármilyen vétkező a kormány – / az élet bennünk menekül. / Megannyi gyilkos államformán / egy kan-Heródes átka ül. // Dzsingiz kán kontra Montezuma / vagy Hitler kontra Muszadag – / pártoskodásunk konkrétuma / megfoghatatlan, kusza, vad.*” Ezt az általános tapasztalatot emeli ki a kötet kissé zavarba ejtő és sejtelmesnek ható címe is. Az alliterációra épülő mellérendelő szerkezet asszociációs sorozatokat indít el: amint az életmű monográfüsa, Széles Klára is kiemelte, a Borgiák emlegetése a kíméletlen és gátlástalan, bármilyen eszközt bevető hatalomra törés példáját idézheti fel, a bársony pedig (noha maga a szó a finom tapintás révén rendelkezik pozitív jelentéskörrel) ugyancsak az uralkodók, a hatalmi pozíciót betöltő emberek viselete volt a történelem során.¹ A cím tulajdonképpen nem bukkan fel a kötetben, némiképp átalakított formája a *Virágének* című versben jelenik meg: „*Bársonyok a Borgiák, / mérgezők a Júliák. / Üzennek a Szendreyk: / ne számíts nagy rendre itt, / repkény, önkény, szerelem – / nem szabadság kell nekem. / Előbb éltél, azután / általad is lett hazám.*” A versszöveg szerint a bársonyok és Borgiák között már nem mellérendelő, hanem azonossági viszony áll fenn, mintegy azonosítva az uralkodószerepet a gátlástalan érdekelvűség érvényesítésével. Ezek után két specifikus női szerep felmutatása következik. Shakespeare Júliáját és Szendrey Júliát a keresztnévük egyezésén túl egy-egy sajátos szerep is összeköti, hiszen mindketten a viszálykodás miatt vesztik el visszafordíthatatlanul a férjüket, ezáltal pedig egyéni boldogságukat vagy életüket: Rómeó a Montague-k és Capuletek

¹ SZÉLES KLÁRA: „*Isten hol vég-, hol homokvárjai*”... Kortárs, 2001/11. Online: <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00051/szeles.htm> [utolsó hozzáférés: 2022. március 20.]

közti örökös háborúskodás miatt vált gyilkossá, majd öngyilkossá, Petőfi pedig az 1848–49-es szabadságharcban esett el. A vers zárlata kiforgatja Petőfi Sándor *Szabadság, szerelem!* című költeményét: a Petőfi-féle felvetés, miszerint a szabadságért feláldozható a szerelem, értelmetlenné válik – a történelmi szcénák azt mutatják, hogy a viszályban nincs racionalitás, ekként pedig az áldozat hiábavalónak és céltalannak bizonyul, hiszen az egyéni boldogság felörlődik általa (ebből a szempontból fontos a „mérgezők” szó hangsúlyozása, amely a családi közeg megmérgezésére is utalhat). A vers utolsó két sora ilyenformán azt sugallja, hogy a haza (nem nacionalista, hanem inkább ’otthon’ értelemben) csak az életből és nem a halálból építhető. Külön pikantériája a versnek, hogy a cím egy, jellemzően a reneszánsz idején széleskörűen elterjedt szerelmi költészeti hagyományt elevenít fel, a virágénekét, ezzel mintegy archaizálva, történelmi távlatba helyezve és általános érvényűvé lényegítve az egyéni és közéleti boldogság feszültségét.²

A kötetcímben kiemelt motívumok szempontjából szintén fontos szöveg *A vadász* című költemény, amelyben kétszer is felbukkan a bársony szó. A mű egy vadászjelenet felelevenítésével indul, amelyben felbukkan a 19–20. század fordulóján alkotó író és vadász, Bársony István, akinek alakja finoman és fokozatosan átlényegül a versben: „Kék téli ég, egy élénk, boldog délután hetente. / A szántások helyén szentírás-hosszú árnyék. / A nyúllal szembesiüt, vakít a naplemente. / De töltött puskacsövű Bársony István kivár még.” A második versszak nyelvi játéka, a *bársony Isten* visszarímel Bársony István nevére és mitikussá növeli a vadász alakját: „A halál úr, a halál ír, a völgy betelve. / Benne egy másik századvégi passzió (remény) lezárva. / Ki folytatná, maga a vadászpuskás, bársony Isten lenne. / Már zsákmány sincs: egy tél esett száz századvégi nyárra.” A bársony szó újra a kötetben mozgósított jelentéshálót eleveníti fel, amely a Borgiákhoz kapcsolódik, s ezzel egy általános emberi vagy hatalmi struktúra működésére is ráirányíthatja a figyelmet. Széles Klára éles szemmel veszi észre, hogy e jelenetben mintha maga Bársony István lenne „a megtestesült, kimondatlan puska”, lévén az ő jelzője a töl-

² A vers értelmezésének más típusú megközelítését lásd: uo.

tött duplacsövű; maga a fegyver pedig a bársony Istennél van, tehát „*Bársony Istvánnál van a jelző, Istennél pedig a jelzett szó.*”³ Mindez azt implicálja, hogy a ravaszt meghúzó vadász eszköz a nagyobb vadász kezében. Ugyancsak a hasonló hangzásra építő játék (a halál úr, a halál ír) emeli ki a két szereplő közös vonását, miszerint egyaránt rendelkezik élet és halál fölött. A szentíráshosszú árnyékok és az Isten emlegetése mint asszociáció érkezhettek akár a valódi Bársony István művei felől is, hiszen *Az állatok küzdelme télen* című szövegében például megjegyzi, hogy a futó nyúl nyoma olyan, „*mint egy kereszt, melynek letört a felső része.*” Ha ebből az irányból olvassuk a szöveget, a lelőtt nyúl halála a szenvedéstörténet transzcendens távlatait ölti magára. Az a bizonyos völgy, amelyről csak annyit tudni, hogy „betelve”, lehet a 23. zsoltárban szereplő „*halál árnyékának völgye is*”, hiszen ez az egyetlen verssor a szövegben, amelyben a *halál* szó megjelenik, de itt kétszer is, hangsúlyos szerepben. A vers zárata eljut arra a pontra, amikor megszűnik a vadászjelenet érvényessége, hiszen „már zsákmány sincs”, ennek viszont az a feltétele, hogy beteljen a völgy, s ezzel végérvényesen minden fölött a halál vegye át az uralmat. Az utolsó sorok azt sejtetik tehát, hogy nem lehet változást előidézni a felvázolt struktúrában, csak felszámolni lehet azzal, ha az egyik elem végérvényesen megszűnik benne, vagyis egy vég van: a pusztulás („*egy tél esett száz századvégi árva nyárra*”).⁴ Ezt a képzetkört írja tovább a kötet következő verse, *A tél bűvésze*, amely az egyes szám második személyű megszólítással már explicit módon is az általános emberivel teszi azonosná *A vadász* című vers áldozatát, hiszen amint az előző szövegben elvakítja a nyulat a lenyugvó nap fénye, úgy itt is „*A lemenő nap elvakít, / hogy ne olvass a hóból.*” A negyedik versszak teljesen megismétli az előző versben felvázolt struktúra működésének elveit, vagyis azt, hogy amíg van áldozat, ez a rendszer működni fog: „*A kedvenc ellensége*

³ Uo.

⁴ Széles Klára részletesen elemezte, hogy a Lászlóffy-lírában milyen jelentős szerepet töltenek be az évszakok és időjárási elemek motívumai. Ezek a képek szinte mindig „különös jelentésekkel telítettek”, hiszen „[b]ármelyik versből esőhöz, téli képhez persze idézőjelet kell értenünk.” (Széles Klára: *Egy költő „agyamosott világunkban”*. Kortárs, 1999/4, 102.)

vagy. / Egyetlen közönsége. / Hát érdeke, hogy megmaradj, / másképp mindennek vége.”

E ponton érdemes felidézni a kötet nyitóversét, *A vadkapor s a tiszta erkölcs* címűt, amely a világ működésének irracionálisát leplezi le: „*Nemcsak a hegyes, éles kés öl. / Nem javulunk a szenvedéstől. / Te is védelmet vársz az észtől. / Fontos tibeti tévedésből.*” A tehetetlenséget a kezdősor intertextuális utalása is erősíti, hiszen József Attila *Nagyon fáj* című versének egyik sorát alakítja át. A címben szereplő vadkapor egy másik vendégszöveg irányába is megnyitja az értelmezési lehetőséget. Farkas Árpád 1992-ben megjelent, *Vadkapor* című versében az abszurdnak ható vadkapor-ejtőernyőzés az irracionális világrendből való menekülés módja: „*Ember menekülhet így csupán / a légi térben, onnan, hol / minden összeroppanó, / hol szívet, zúzát, májat vésnek; / s nem sírás, csak vadkapor segélhet / ejtőzni ernyőjével hűvös Európa / forró piacán, hol zene szól legalább, / szabaddá álmodott népek zenéje, / fölszabadító!*” A kötet utolsó verse ezzel szemben már végleg elzárja a máshova jutás, a történelmi determináltságtól megszabadulás lehetőségét, és elismeri a sorsnak való kiszolgáltatottságot, hiszen a lírai én a golyóérte kuglibáb metaforikus képével azonosul: „*Elmennék mindig máshol lenni. / De már velem lakik a máshol. / Fel se bukom, ha eltalálnak.*” (*A golyóérte kuglibáb*) Ezt a pesszimista önfeladást erősíti fel a vers zárlatának ironikus kérdése: „*Miféle történelem kell még?*”

Noha a szerző számos világtörténelmi jelenetet felidéz, a magyar történelem ikonikus eseményei és alakjai dominálnak a szövegekben. Szerepeltetésük ugyanakkor inkább az általános felmutatására törekszik, hiszen a szerző az egymástól időben távoli szituációkban a különbségek ellenére felismeri az azonost. Ez teszi lehetővé, hogy a kötet a történelmet végtelenített pillanatnak láttassa, ilyenformán nem arról van szó, amit a könyv egyik kortárs méltatója érzékelt, miszerint: „*Az olyan művek, mint a Wesselényi lovaglása vagy az Erzsébet-litánia gyönyörű emléket állítanak a bennük megidézett történelmi figuráknak.*”⁵ *Wesselényi lovaglása* alig szól magáról Wesselényiről: száguldásában szimultán benne vannak a magyar törté-

⁵ Kovács Béla Lóránt: *Történelem, morál, politika*. Alföld, 2002/6, 102.

nelem ikonikus lovasjelenetei, ott dübörög benne a feleségét nyergében vivő Dobozi Mihály menekülése és hősie harca, Zrínyi Miklós szigetvári kirohanása és hősi halála, Dózsa György lovaskapitány török támadásokat megtorló hadjárata: „*már tegnap óta benne van / török tatár, kozák roham, / dárdával átütött vese, / Dobozi s üzött hitvесе, / buzogánytól kábult sisak, / Zrínyi-koponyám benne vagy, / Dózsából fújtató tüdő / a tüzes lónyeregben fő, / bosszúra rohanó betyár / a vármegye s a héthatár*” stb. Erzsébet királynében szintén számos szereplehetőség összpontosul, noha ezek illékonyabbak, mint Wesselényi esetén: „*Ezer szerep az összhatásban*.” Egymásnak feszül a szent és a profán: a vers alapját képező vallásos imaforma, a litánia szövege Erzsébet királyné kedvenc nótájával, a *Lehullott a regőnyárfával* kezdődik és végződik.

Szintén nem meglepő, hogy a kötetben rendszeresen felbukkannak az 1848-as események szereplői is, ugyancsak az általános felvillantásának igényével. A *Koszovo ember fia*i a közismert Jókai-regény címére játszik rá, és a balkáni aktuálpolitikára tesz explicit utalást. A történelmi események ismétlődését Jókai szimbolikus visszatérése hangsúlyozza, hiszen a 19. századi író újra megírhatja a művét, „*a regény legújabb / változatát az örök-ké fellángoló / szabadságharcról, a szétdúlt tűzhelyről, / izgága lények rokonszenves, de / tanulság nélkül maradó igazságáról, / melyet át fognak olvasni megint, / mert hogy a halál félelmével és / gyönyörűségével nem tudunk betelni*.” A *Füzérek* című vers ehhez hasonlóan a waterloo-i és segesvári csatát tekinti összemoshatónak, a történelem működését tekintve felcserélhetőnek („*Itt fekszem sorsunk Segesvárján / vagy Waterloo-ján, ahogy tetszik*”), a *Vízaknai Petőfi* című vers pedig Segesvár és Szigetvár tragikumát kapcsolja össze („*mártírsorsuk vagy megtöretettségük / csak olyan volt, mint bármely Szigetvár*”).

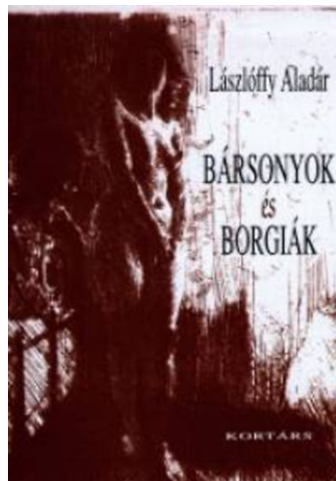
A Lászlóffy megverselte kollektív tapasztalatok, a közösségi szerepvállalás lírai kidolgozása sokat merít a magyar költészeti hagyományból. Nem véletlenül bővelkedik a kötet a Petőfi-át-hallásokban: számos Petőfi-idézet beépül, átíródik vagy éppen kifordítódik a versekben. A *Vízaknai Petőfi* és *A mélypont* című

versek Petőfi tragikus sorsára reflektálnak, míg a fentebb kiemelt *Szabadság, szerelem!* mellett számos vers egy-egy közismert sort használ fel, például a *Csasztaskákban* és az *Erzsébet-litániában* megjelenik az *Egy gondolat bánt engemet* című versben felbukkanó szerkezet, a „titkos féreg foga rág”, a *Dilemma* az *Akasszátok föl a királyokat!* című verset idézi fel („hol a poéták népnymorok ellen / akasztanak fel királyokat”), a *Ballada a szárnyaszegett légyről* az *Európa csendes, újra csendes* verscímet fordítja az ellenkezőjére („Európa hangos, újra hangos”), a *Nemzeti dalocska* pedig egyértelműen a *Nemzeti dalt* írja át ironikusan. Két szövegben is ott van Vörösmarty pesszimista világszemléletű versének, *Az embereknek a nyoma: a Hogy mindent könnyben, bűnben áztat* („Fogadjam el a költőtárstól: »nincsen remény, nincsen remény«...?”) és a *Juhász Ferencnek* („drága szép sárkányfogvetemény”) című művekben. József Attila *Hazám* című verse problémafelvetésével és motívumaival is jelen van a kötetben –, akár a *Virágének* „milyen bársony este volt” során is sejthető a hatása (Vö. „Az éjjel hazafelé mentem, / éreztem, bársony nesz inog”). A magyar történelmi múlttal szemben kritikus művek esetén folyamatosan a háttérben van Ady Endre, aki *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című szövegében Komp-országnak nevezte Magyarországot: „Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképeségesebb álmaimban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.” Lászlóffy ezzel a képpel játszik el *A pesti híd* („Hidak helyett átjáró szellő / és szellem. Keletről Nyugat.”), a *Wesselényi lovaglása* („két part között leáll a komp”), vagy a *Menyhért* című versekben („Koszorú Kelet, különös Nyugat tája, / lovon, szekéren, gyalog bandukolt / s az eső hullt követre és diákra, / még ott se volt, de már itthon se volt.”). Egyik problémafelvetés gördülékenyen bomlik ki a másikból, ekként a komp-lét, a Kelet–Nyugat-feszültség problémája is újabb, jelentős szöveghálót alakít ki a kötetben. Ebből a sajátos tapasztalatból építkezik például a Magyarországról elszármazott festő alakját felelevenítő mű, a *Dürer-ballada* vagy az *Export-költő*. Ugyanakkor a Kelet–Nyugat-dilemmának a kötet címe esetén is jelentősége

van: noha a Borgiaék nem a történelem pozitív szereplői, a nevük említésével felidéződik az olasz kultúra és az azt reprezentáló Róma. Több vers is jól láttatja, hogy ennek az összefüggésrendszernek Lászlóffy tudatosan poétikai jelentéstöbbletet szánt. A *Latinok a trolibuszon kísértetei* „*Petrarca landból jöve szállnak át*”, az *Antik félálmodokban* a lírai én önvallomása szerint a „*Fejem magyar, a lelkem római*”, majd a magyarság képze a romokkal, illetve az el- és félbemaradottsággal kapcsolódik össze, és így egyfajta összeférhetetlenséget generál a tényleges és a vágyott identitás között: „*Romom magyar. A lelkem jó, mai. / Építhetnél rá újra, római.*” Ezt a képzettársítást viszi tovább és teszi még explicitebbé a *Virtuális* című vers: „*Rómáimat sorra lebontom, / ha csonkatornyom romja áll is. // Lakik bennem egy Arany János, / egy Giordano Bruno s egy vandál.*” A 19. századi magyar költőóriás és a 16. századi itáliai filozófus után a pusztításairól ismertté vált barbár nép, a vandálok emlegetésével Lászlóffy az egyén esetén is eljut a megsemmisülés víziójáig.

Lászlóffy Aladár kötete azt mutatja meg, hogy mind az egyén a maga privát szférájában, mind a nagyvilág sodrásába beleve-tett ember egyaránt képtelen túllendülni a történelem mindent átszövő rendszerén és korlátozottságain: minden jelenbeli pillanatban fölsejlik az összes múltbeli pillanat, és a világ ezen működésének csak a totális felszámolódás vethet véget. A szimbolikusan éppen az ezredforduló évében megjelent komplex kötet kísérlet annak a megértésére, hogy mi az ember egyéni sorsa, s ez hogyan illeszkedik egy mindenkit összekapcsoló sorsközösségbe. Adonyi Nagy Mária egy interjú alkalmával megkérdezte Lászlóffy Aladárt, mit jelent számára a történelem. Álljon itt befejezésként egy részlet a válaszából: „*Az idő életünk nagyon fontos alkateleme. Az idő iránt aztán alkatilag különböző mértékben és különbözőképpen vagyunk fogékonyak még a céziumórák által központilag nyilvántartott és szorgalmazott idő- és frekvencia-etalonok korában is. A múlt dimenziója pedig éppannyira része, mint a jövő, annak a pontos időátélésnek, ami a jelen. [...] Lelkialkatunk mélyén van valami örökemberi, akit-amit pozitívan*

ingerelnek az adódó összevetések lehetőségei. Ha semmi mást, csak bizonyos hatásokat felerősíteni, bizonyos gondolatot, eszmét, összefüggést visszaemelni az újabb átgondolás erőterébe – hiszen hol azt érezzük, hogy ugyanolyanok voltak mindig az emberek, mint mi, hol azt, hogy már a közelmúltbeliek is nagyon, egészen másak. Kézenfekvőnek látszik, hogy azért is gyűl össze egyre több idő, hogy ha már így van, ebben az egyre gazdagabb adagban, ebben a »több«-ben éljünk. A felhalmozódó tudat s a pillanatnyi eszmélet ellentmondásait segíti feloldani a maga módján a művészet, a költészet is[.]”⁶

⁶ LÁSZLÓFFY Aladár: *Válaszok Adonyi Nagy Mária kérdéseire*. In: *A jerikói trombitás – Műhelynapló a megtartó melankóliáról*. Kolozsvár, Korunk Baráti Társaság, 1994. Online: https://reader.dia.hu/document/Laszloffy_Aladar-A_jerikoi_trombitas-1045 [utolsó hozzáférés: 2022. március 20.]

Fülöp Dorottya

Jókai, a költő¹

Igen, jól láttad, kedves olvasó! Ebben a tanulmányban Jókai Mór-ról, a költőről, és nem az íróról lesz szó. 19. századi szerzőnket a köztudat elsősorban regényíróként tartja számon, pedig élete során minden műnemben folyamatosan alkotott. Drámáit jóval kevesebben ismerik, mint prózáit, a lírája pedig az életmű talán egyik legelhanyagoltabb területe. A laikus olvasó előtt jórészt ismeretlen Jókai költői tevékenysége, az irodalomtörténet pedig csupán egy-egy költeményével vetett számot – sem a versek kritikai kiadása, sem a Jókai-költészet átfogó értelmezése nem készült el eddig. Persze, nem véletlen, hogy Jókait elsősorban íróként, és nem költőként ismerjük: versei esztétikailag nem ki-magaslóak, tehát a szó „klasszikus” értelmében Jókai egyáltalán nem volt „jó” költő. Mi értelme van akkor mégis foglalkozni ezzel a hatalmas szövegcsoporttal?

A kutatónak nemcsak azok a szövegek lehetnek érdekesek, amelyek mára a magyar irodalom kanonikus alkotásai között szerepelnek. Az esztétikai szempontú elemzéseken túl számos olyan értelmezői irány létezik, amely révén új, revelatív összefüggések kerülhetnek felszínre. Ha az életművet és az alkotói pálya alakulását vizsgáljuk, fontos megérteni, hogy Jókai milyen korábbi költészeti tradíciókat folytatott, mikor írt verset, milyen céllal nyúlt a lírai formákhoz, vagyis miért jött létre az a hatalmas szövegkorpusz, amellyel eddig nem foglalkozott egyetlen átfogó szakmunka sem. Mit árulnak el számunkra ezek a szövegek, ha például filológiai pontossággal igyekszünk feltárni a keletkezésük körülményeit? Természetesen egy kis cikk keretében lehetetlen

¹ Jelen tanulmány nagymértékben támaszkodik két korábbi tanulmányomra, lásd: FÜLÖP Dorottya: *Jókai Mór első, folyóiratban közölt versei*. Irodalomismeret, 2021/1, 90–98.; FÜLÖP Dorottya: *Adalékok Jókai Mór A zsidó fiú című drámájának filológiai hátteréhez*. ItK, 2021/1, 54–62.

az összes verset figyelembe venni, hiszen óriási mennyiségű szövegről van szó, így pusztán néhány, az alkotói pálya alakulásának szempontjából jelentős verset emelek ki a továbbiakban „ízeltőként”. Csak a nagyságrend érzékeltetésére: az író jubileuma alkalmából megjelent százkötetes életműkiadás 98. és 99. darabját Jókai a költeményeinek szentelte, és noha e két kötet több mint hatszáz verset tartalmaz, mindez pusztán a töredéke Jókai összes költeményének, ugyanis számos, korábban folyóiratban megjelent versét nem illesztette bele ebbe a gyűjteménybe.

Jókai Mór alkotói pályájának legelejétől egészen a végéig folyamatosan jelen volt a költészet. Életműve versközlésekkel indult: mindössze kilencéves volt, amikor első két verse megjelent nyomtatásban. A szövegeket a szintén versíró és az Ásvay-Jókay családdal jó kapcsolatot ápoló Tóth Lőrinc vitte magával egy komáromi látogatás után Pestre, és közbenjárt a folyóiratokban közlésükben. Az első Jókai-szöveg 1834. július 16-án jelent meg Helmečy Mihály *Társalkodójában*. A négysoros verset a kíséřő-szöveg, illetve egy kései visszaemlékezés² tanúsága szerint a kis Jókai Mór egy Komárom utcáin tévelygő „szegény tébolyodott”-ról írta:

*Ollyan vagyok én mint az olly madársereg
A' melly eltévedvén az ég alatt cserreg;
Én is eltévedtem elmémben, bujdosok,
Szánjatok-meg kérlek, lelki jó orvosok!*

A második vers másfél hónappal később, 1834. augusztus 31-én jelent meg a *Regélő Pesti Divatlap*ban. E versben Jókai a kor-szak egyik népszerű rejtvényformáját használta:

Csere-rejtvény

1. 2. 3. 4. 5. Afrikai nemzet neve,
2. 3. Alatt fel nem találod.

² JÓKAI Mór: *Negyven év visszhangja*. Budapest, Franklin Társulat, 1884, 17.

4. 3. 4. 5. Ez híres várossá leve
 5. 2. 3. 4. 1. Csak elmultról mondhatod
 5. 4. 3. 4. Mulattat üres órádban
 4. 3. 2. 5. Kártevő állat házádban.

A verses formájú csererejtvény minden sora egy-egy szót ír körül, a sor mellé rendelt számok pedig megfeleltethetők egy betűnek a körülírt szóból. A már azonosított betűk ismétlődése révén, illetve a verssorok segítségével kikövetkeztethető a számhoz rendelt betű. A rejtvény megfejtése, amelyet az olvasók beküldhettek a lapnak, egyetlen szó, amelyet úgy kapunk meg, ha növekvő sorrendben összeolvassuk az egyestől a legnagyobb számig tartozó betűket. (A vállalkozó kedvű olvasókra való tekintettel a megfejtést csak e mondat lábjegyzetében árulom el.)³

Az, hogy Jókai már kilencévesen a nevének feltüntetésével szerepelt a sajtóban, tehetsége mellett jól mutatja a Jókay család literátus érdeklődését. Jókay József, az író édesapja szintén élénken érdeklődött a művészet iránt: a *Tudományos Gyűjtemény* egyik lapszámában színikritikát közölt egy komáromi vendéjátékról, illetve Csokonai-másolóként és illusztrátorként is számontartották.⁴ Az, hogy Jókai Mór gyerekkorában két folyóiratban is verset közölhetett, azt tükrözi, az apa támogatta és fontosnak tartotta fia értelmiségi nevelését, költői próbálkozásainak érvényesítését. A versközlés egyúttal azt is lehetővé tette, hogy Jókai ne pusztán a családi-ismerősi közegekben, hanem a sajtónyilvánosságban is csodagyerek színében tűnhessen fel. Mindebben természetesen nagy szerepet játszott a nemesi-értelmiségi családi háttér és az ezzel járó jelentős kapcsolatrendszer, hiszen a kilencéves kisfiú verseit maga Tóth Lőrinc, „akkor épen a tudós akadémiától pályakoszorúzott költő”⁵ vitte Pestre. Érdemes arra figyelni, hogy az ilyen típusú családi háttérrel nélkülöző Petőfi Sándornak például mennyivel

³ Jókai rejtvényének soronkénti megoldásai a *néger, ég, Eger, régen, rege* és *egér* szavak, a fő megoldás pedig a *néger* szó.

⁴ Lásd bővebben: FRIED István: *Jókai Mór életrajzai*. Irodalomtörténet, 2017/1, 16–31.

⁵ JÓKAI, i. m., 17.

nehezebb volt a pályakezdése: noha Kiskunfélegyházán az emlékezők felidézték a költő néhány „versikébe foglalt gyermekszájmondását”,⁶ első fennmaradt verse, amelyet tizenöt éves korában írt, Koren István aszódi tanárának kézíratos másolatában őrződött meg, és első ízben csak 1885-ben közölte a *Magyar Szalon*. 1842-ben név nélkül jelent meg két verse a Tarczy Lajos által szerkesztett naptárban, majd három verset küldött a *Regélő Pesti Divatlap*-nak, amelyekre nem kapott választ. Végül négy verset küldött az *Athenaeumnak* is, amelyek közül Bajza József 1842. május 22-én megjelentette a *borozó* című költeményt Petrovics Sándor neve alatt – ekkor Petőfi már tizenkilenc éves volt.

A két gyermekkori publikáció után egy évtizeddel ismét egy, az életmű alakulásának szempontjából fontos vers jelent meg Jókai tollából. Tizenhét éves korában írta a *A zsidó fiú* című drámáját, amely II. Lajos kincstárnokáról, Fortunatus Imréről szól. Jókai egyébként ezt a drámát tartotta irodalmi pályája tényleges kezdőpontjának, ötvenéves írói jubileumának megünneplésére is ennek viszonylatában került sor. A drámát Jókai a Magyar Tudós Társaság évi drámapályázatára küldte be. A pályázat szabályrendszere szerint a darabot nem a szerző kézírásával kellett beküldeni, így Jókai a Petőfi másolta szöveggel pályázott. A pályázat jelíges volt, a pályázók neveit egy-egy boríték rejtette, az eredményhirdetés alkalmával pedig csak a díjazás mellett kiadásra szánt művek esetén nyitották fel a borítékot. A bírálóbizottság tagjai Bajza József, Czuczor Gergely, Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály voltak, a pályázaton Obernyik Károly *Főúr és pórja* érte el az első, Szigligeti Ede *Gerője* pedig a második helyezést. Mivel Jókai drámája dicséretben részesült, az 1843. október 8-án tartott eredményhirdetés során nem hozták nyilvánosságra a nevét. Ennek ellenére kevesebb mint egy éven belül egy tudatos szerzői gesztussal nyilvánosan felfedte a darab szerzőségét, és azonosította magát – a *Regélő Pesti Divatlap* 1844. évi ötödik számában ugyanis önálló költeményként, *Románcz* címmel és Jókay Mór névaláírással megjelent a dráma betétdala. A cím alatt egy rövid zárójeles megjegyzés volt olvasható:

⁶ KERÉNYI Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Budapest, Osiris, 2008, 43.

„»A zsidó fiú« című drámából”. Ez a versközlés egyértelműen a szerzői identifikációt célozta, ugyanis a zárójelben olvasható információt csak az tudta értelmezni, aki tudta, hogy az akadémiai drámapályázat egyik szövegéről van szó. A drámában szereplő dalt Judit adja elő mandolinkísérettel a harmadik felvonás negyedik jelenetében:

*Hol ő a bérc szülötte?
Nap fénye kardvasán, –
Fehér sisagszalag leng
A távozó után
A mint messze ködben elvész,
Utána vágyva néz
A hű leány.
Ki fekszik ott a síkon?
Hold fénye kardvasán, –
Sisagszalagja vérszín,
Olly néma s halavány.
S holdéjeken a ködbe
Utána néz tűnődve
A bús leány.*

Jókai a későbbi versei révén folyamatosan jelen volt a sajtóban, és azonnal reagált az aktuális történésekre, hiszen lírai szövegeinek jelentékeny mennyiségét alkalmi és közéleti költemények képezik, a versek tehát a publicisztika sajátos változataként is felfoghatóak. A közéleti témájú versek esetén nagyságrendileg ismét egy olyan bőséges szövegcsopotról van szó, hogy csak „szemezgethetünk” néhány rövid, reprezentatív példát. A számos közéleti témát feszegető vers közül külön történészi figyelemben részesült a *Pan Jelasicz* című, a Habsburgokat erőteljesen bíráló hősköltemény, amely szerepet játszhatott Jókai forradalom utáni bujdosásában.⁷ A Jellačić és Zsófia főhercegasszony házasságtörő viszonyát taglaló költemény közlése megszakadt 1848 decemberében, s Jókai utólag sem vette

⁷ HERMANN Róbert: *Az eltűnt levél és az eltűnt menlevél – avagy, miért bujdosott Jókai 1849-ben.* Aetas, 2017/2, 16–36.

fel a forradalomról szóló szövegeit tartalmazó kötetébe. A szabadságharcra kapcsolatos eseményekre Jókai nemcsak aktuálpolitikai élcsekkel reagált, 1848 és a Petőfihez fűződő barátság emléke újra és újra felbukkanó téma maradt a verseiben az életmű későbbi szaka-szaiban is. Azt, hogy Jókai ezeknek a szövegeknek mennyire kiemelt jelentőséget tulajdonított, jól láttatják a műveket övező szerzői gesztusok, amelyekkel például a költemények elszavalásának hatását próbálta felnagyítani. A *Holt költő szerelme* című balladához Liszt Ferenc szerzett zenét, a verset pedig Jókai felesége, Laborfalvy Róza szavalta el zongorakíséret mellett. Az *Apotheosis* című drámai költemény Petőfi halálának ötvenéves évfordulója alkalmából készült, amelynek elszavalásához Jókai egyszerű díszletet (a színpad hátterében Petőfi ércszobra áll, mögötte görög stílusú csarnok húzódik), valamint egy kevés elemből álló koreográfiát képzelt el. A költeményt a Szabadság nemtője szavalja el, aki fehér ruhában és bilincsbe zárt kézzel áll a színpadon, majd a szöveg bizonyos pontjainál először kettészakítja, majd ledobja a csuklójáról a láncot. A krisztinavárosi színikör 1899. július 29-én tartott díszünnepségén Jókai második felesége, Nagy Bella játszotta a nemtő szerepét, amelyet ő maga is felidézett visszaemlékezésében: „Jókai írt egy magasan szárnyaló, hosszú, gyönyörű szép verset, amely természetesen Petőfi életét és halálát dicsőítette. Az Apotheosist én mondtam el, a színpadon Petőfi szobrával szemben állva, nemtőnek öltözve, megláncolva, mely láncokat később a vers folyamán a nemtő széttépi, és ledobja magáról.”⁸ A vers, amint Nagy Bella is megjegyezte, valóban Petőfi emlékét dicsőítette:

*Sírod csak keressük, de lelked köztünk él;
Ott leljük lantodnak minden pengésében,
Unokáink tudják, mit mi tudtunk régen,
Hogy drágább vagy nekünk édes mindenünknel,
Soha a magyar szó nem zengett oly szépen.
Mag volt, mit elhintél: erdő lett belőle,
Szabad és egyenlő testvér minden polgár,*

⁸ LÁNG József: Jókainé Nagy Bella emlékirata. ItK, 1975/3, 364.

*E jelszóval haladt nemzeted előre.
E jelszó lángjával égett minden oltár,
Ez a hármás jelszó hirdeti ki voltál.*

Jókai számos további ünnepi költeményt írt, gyakran kapott felkéréseket különféle megemlékezésekre, épület- vagy éppen szoboravatásokra. Például a kolozsváriak számára több ízben is írt alkalmi verset. 1889. szeptember 2-án Jókai részt vett a Mátyás király szülőházán levő emléktábla felavatási ünnepségén, és elszavalta az eseményre írott saját költeményét *Mátyás király: Kolozsvári szülőháza emléktáblájának leleplezése alkalmára* címmel. Amikor 1902. október 12-én leleplezték a Fadrusz János által készített Mátyás-szobrot Kolozsvár főterén, a szoboravatási ünnepségek során a kolozsváriak fontosnak tartották a korábbi, emléktábla-avatás alkalmából írt vers felelevenítését, hiszen egyrészt a verset Jankó Abigél színművésznő elszavalta az Erdélyi Irodalmi Társaság emlékünnepe, másrészt a szöveg nem pusztán a *Magyar Polgár* címlapján jelent meg, hanem a Fadrusz-szobor leleplezése alkalmából kiadott, Márki Sándor szerkesztette emlékkönyv nyitódarabjává is vált. Emellett Megyeri Dezső színházigazgató a szoboravatás alkalmából már jó előre, az illető év nyarán igyekezett megnyerni Jókait egy újabb alkalmi költemény megírására, az idős író pedig szívesen vállalta a feladatot. A *Mátyás király legendája* legalább egy hónappal az ünnepség előtt készen volt, és a kéziratot Jókai személyesen adta át Megyeri Dezsőnek, amikor az igazgató Budapesten járt.

Végül pedig érdemes az életmű utolsó darabjai közül megemlíteni egy olyan szöveget, amelynek maga Jókai is kiemelt jelentőséget szánt, hiszen teljes pályáját összegezte benne. Török Zsuzsa hívta fel a figyelmet a feltehetően 1899-ben keletkezett *Életem* című verses önéletrajzra, amelyben Jókai retrospektív szemlélőként végigtekint életének legmeghatározóbb mozzanatain a forradalomtól egészen Nagy Bellával kötött házasságáig.⁹ Úgy tűnik, a monumentális élet-

⁹ TÖRÖK Zsuzsa: *Öregkor és az életút elbeszélése: Öntükröző eljárások Jókai kései verses önéletrajzában*. In: „...író leszek és semmi más...” Szerk. Hansági Ágnes, Hermann Zoltán. Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2015, 46–59.

művet maga után hagyó alkotónak fontos volt, hogy az életével való számvetést versben tegye meg, még akkor is, ha ezt a szöveget egykorúan nem jelentette meg folyóiratban, és a mű csupán a halála után jelent meg teljes terjedelmében, több részletben. A körülbelül ötven kéziratoldali költeményben Jókai számot vet az őt ért nehézségekkel és örömökkal, illetve nem kevesebbet foglal össze, mint magának az írásnak az életében betöltött szerepét:

*Van egy erős váram, az íróasztalom:
Az nekem, mi hajdan volt az oltárhalom,
Hol tűzzel áldoztak, a melynek a füstje,
Ha magasra felszállt, rossz Ármányt elűzte.
Van nekem egy varázsvesszőm: irótollam:
Egy egész világot bírok én e tollban.
Arany hull belőle, mint tündérmesében:
Földön hajlékot ad, csillagot az égben.
Violaszín tintám gyógyírrá vál benne:
Portest átmenekül az élő szellembe.
Ezzel a gyógyszerrel hányszor felköltöttem
Magam új életre, félig temetetten!
Óh mert a költészet a mennyei elem,
Gyönyörre változik benne a gyötrelem.
Ennek az ereje nem földi: – isteni!
Ki önmagát tudja újra teremteni. –*

E néhány példa érzékelteti, hogy noha Jókait elsődlegesen mint prózaírót jegyzi az irodalomtörténet, a költészet egész életét meghatározta, és egyes versei fontos szerepet tölthettek be alkotói pályájában, hiszen kiemelten jelentős szerzői gesztusok köthetőek hozzájuk. Jókai, a költő még nagyrészt ismeretlen alakja irodalomtörténetünknek, és a költemények vizsgálata még számos meglepetést tartogat, de mindenesetre az biztos, hogy ha valóban meg akarjuk érteni Jókai Mór pályájának alakulását, előbb-utóbb kénytelenek leszünk számot vetni a költészetével is. Nem kis feladat ez egy kutatónak, de annál hálásabb.

KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER

Él valaki, majd lejár örökre

„Philip Roth óta tudjuk (én legalábbis nála olvastam), hogy csak az amatőr ír ihletettségből és lelkesületségből, a profi egyszerűen leül dolgozni” – állítja *Legenda a hallgatásból* című esszéjében Antal Balázs. Mózes Attila dolgozott. Észrevett, látott és megélt, élményeit pedig regényeiben, novelláiban tette múlhatatlanná. Mózes tárgyakkól épít történelmet, ez a történelem azonban nem a hősöké, hanem a névtelen embereké. Szépreményű kamaszok, identitásukat fel nem vállaló apák, artisták és amatőr zenészek világába lépünk a mózesi novellisztika által. A *Yesterday, Az oroszlán hava és egyéb történetek* novelláit egy hamutálca bemutatásával kezdi a szerző. Az olvasó lelki szemei előtt egy tárgy körvonalazódik, amely először az idegenség, majd a változó idő szimbóluma lesz. A történelem egyetlen eszközbe préselve kerül a művész íróasztalára: „Ez itt, az íróasztalomon, a század hamutartója.” Az idegenség kérdéskörét a hamutartóvá „előléptetett” kagyló hozza felszínre, amely már nem is hasonlít a tengermélyben élő rokonokra: „Tengeri kagyló, úgy mondják, de én nem hiszem. Ha netán valaha az lett volna is, régedes-régen egyszerű, mérsékelt égövi kontinentális kagylóvá vedlett már, mert ha fülemhez tartom, a hagyományos tengermoraj helyett csak kagylók csöndjét hallom.” A hamutartóként szolgáló kagylót értelmezhetjük azon változások összesített metaforájának is, amelyeken az ember keresztülmegy. Tengeri kagylók vagyunk, merész elképzelésekkel indulunk útnak. Egyszer csak kihalásznak, de a csónakba vetett háló foglyai vagyunk, még őrizzük a tenger moráját, azután több tucat helyre sodródunk. Boldogság az is, ha köszönőviszonyban maradunk azzal, akik korábban voltunk, és nem költözik belénk a *kagylók csöndje*.

A század hamutartója igen öreg kagyló, aki generációk dohányzóit kiszolgálta már. A történetben megjelenő első személy a dédnagypapa. Előtte a hamutartó, recsegő rádióból szólnak a hírek, ő

pedig személyes történelmeként emlékezik a háborúra, hadifogságra. Akár a cigarettát őrző kagyló, a dédapa sem olyan már, mint a megpróbáltatások előtt. Az ősök sorsát úgy írja le Mózes, mintha esélyük sem lett volna sikert aratni a harcmezőkön: *„majd kétméteres, szikár, nagycsontú dédapák, akik mindenütt ott voltak, ahol veszíteni lehetett, akiknek a két háború közé ékelt béke s az egész élet csak feltétel nélküli lelkiismeret-furdalást ajánlott, akik ellen a történelem mindig elfogatóparancsot adott ki.”* Az idő múlását a „cserélődő gazdákkal”, valamint a kagylóban gyűlő hamumenyiség növekedésével érzékelteti az alkotó. Egyetlen tényező, ami állandó, a veszteségérzet: *„Az ilyen dédapáktól a nagyapák és az apák csak veszteségekben dús tapasztalatokat örökölnék s a süket kagylóba csak hull, egyre hull a Naționale meg a Mărășești szürke hamuja a recsegő rádiókészülék mellett.”*

A *Műleopárd* nemcsak egy régi fénykép segítségével, hanem a XX. század magyar táncdalainak egyik ismert darabjával és egy idősödő „dívával” idézi meg a történelmet. A novella egy találkozást ír le az egykori tinédzserzenekar, a THE KINX AND THE MŰLEOPÁRD énekesnőjével. A rockbanda elnevezésével az író a hatvanas évek ifjú titánjai elé tart görbe tükröt, akik a korabeli zenei trendek mintájára hoztak létre – túlnyomó részt tiszavirág életű – együtteseket. A narrátor jó néhány évvel a zenekar felbomlását követően találkozik a Műleopárd művésznéven futó „énekesnővel”. A cselekmény gerincét ismerve értelmet nyer a Koós János révén ismertté tett sláger, amelyet Mózes Attila felhasznál az írásában: *„Láttam néhány nappal ezelőtt. Bizony őrajta is fogtak az idők – kezdhethéd a hajdanán oly sikeres slágerrel, mert bizony, minden klappol itt, még az is, hogy: Kócos hajú srácot vezetett...”* A narrátor kezdetben önmagával beszél. Szükséges-e észrevennie a „művésznőn” észlelhető változást: *„Szeme körül szarkalábak, arca közről nézve elnyűtt, de néhány lépésről még azt mondanád: mit sem változott. Csak nem szabad tüzetesebben must-rálgatni [...] a múltat nem kell háromdioptriányi közelből vizslatni.”* Az egykori zenekar élén álló díva a szöveg alapján meglehetősen komoly irodalmi műveltséggel rendelkezik. Mikor a narrátor a rockzenekart hozza szóba, Műleopárd villoni és kassáki allúziókkal él. Lehet ez a

szerző irányából jövő ironia, de egy jellemrajz komplexitásának láttele is: „– Persze, persze, a kemény rock – bólogatsz egykori ritmusokat idézve. / – Á! – legyint megbocsátón. – Tavalyi hó és nikkelszamorvár!” A jellemrajz tökéletességét tanúsítja, hogy Múleopárd közös nevezőre hozza a történelmet a jelennel. Annak ellenére, hogy „őrajta is fogtak az idők”, nem keseredett bele az életbe. A narrátor kérdésére fanyar ironiával válaszol: „– Énekelsz még? / – Én igen – mosolyog. – Ennek né – mutat az egyik lábáról a másikra állingáló srácrá. – Kis kacsá furdik színezüst tóba..” A fénykép leírásakor az alkotó tovább húzza a görbe tükrök körvonalait. A zenészek öltözködési stílusa, illetve a ruházatkodási megoldások a humort sem nélkülözve tükrözik a feltörekvő fiatalok mindent túlszárnyaló ambícióját: „A fiúk köldökgig gombolt ingben, Múleopárd maga tákolta, jócskán megkopott, leopárdfoltos szőrmeutánzatból készült hóbortos miniruhában, amelynek rojtozott az alja, bal vállán egyetlen pánt tartja az 'eredeti műkreációt'; az egyik oldalon combtőig hasított, egy rojtja pedig a nagy, csontos térdkalácsot verdesi.” Az említett zenekarokból igen sok volt, a szerző azonban ezt nem mondja ki expliciten. A formáció tehetségére utaló részletekből megtudjuk, a rockzene tengerének zavaros, de sokak által kedvelt cseppjei voltak: „Leakasztja az ósdi mikrofont, a kábelnél fogva megpörgeti a levegőben, ügyetlenül elkapja, és hosszan belerikolt. Dicky improvizáció címén végigbotladozik a szólógitár nyakán, az erősítő törvényszerűen begerjed, de nem tesz semmit, Micky a ritmusgitar húrjaiba kap, Picky dödögteti azt az elengedhetetlen két basszushangot, Rocky püfölni kezdi a kisdobot, bal lábával belebelerúg a lerobbant nagydobba, s a legváratlanabb pillanatokban sújt le a réztányérra; a mikrofon hosszú pórázán kilométereket rohangál a Múleopárd, torokhangon kurrog, nősténymacsckásan visong, segédvonalak létrájának legfelső fokán sikít.” A novella zárlatát Múleopárd beismerő vallomása teszi emlékezetessé. Mózes hitelesen írja meg a művészi ambíciókat tápláló fiatalok törekvéseit, de ugyanolyan meggyőzőek az életbe befásult nő gondolatai is: „Az erősítő ugyan mindig begerjedt, de szentül hittük, hogy eljutunk Las Vegasba. Mostanában inkább csak Szováttára vágyakozunk. És többnyire el is jutunk oda. Azt hiszem, ez a boldogság. Vagy nem?” Múleopárd jellemrajza kitűnő pél-

da az értekezésem elején idézett Roth-meglátásra, miszerint az igazi profi dolgozik. Véleményem szerint Mózes Attila kiválósága nemcsak abban rejlik, hogy dolgozott, hanem abban is, hogy ismerte azokat a társadalmi rétegeket, akikről szereplőit mintázta, és azok a világok sem voltak idegenek tőle, amelyekbe figuráit belehelyezte.

A *bádogbéka magánya* egy apa története, aki identitásának szóban forgó komponensét nem vállalhatja fel. A bevezetés lírai, egyidejűleg ellensúlyozva és emelve ki Góth Gábor drámáját: „*Amikor betért az állomástól számított második sarkon, már az alkonyat kisutcájában ballagott. Hirtelen lett sűrű és fojtó a félhomály, csak a mozdonyfütty vágott be élesen a szűk utca foszló körvonalú házai közé.*” A szövegből kiderül, a főhős számára új a környezet, de annak reménye, hogy esetleg láthatja fiát, a magabiztosság hullámaival árasztja el: „*Bár még sosem járt itt, gondolkodás nélkül lökte be a csikorgó kaput, rózsakert ösvényén jutott a bejárat elé.*” Ez a magabiztosság egyenes arányban csökken azzal, ahogy közeledik a ház felé: „*Három lépcső, aztán bár ujját először tétován nyomta a csengőgombra, a kelletténél egy pillanattal tovább ott ragadt, mintha az ajtón túlra mutatna Góth Gábornak: oda kell bemenned.*” A *bádogbéka magánya* több mindenben rokon a *Műleopárddal*. Amellett, hogy mindkét novella egy fényképből bontakoztatja ki a múltat, egyikben is, másikban is megpillanthatjuk az író kedvelt motívumait, a női szemek sarkába rajzolódó szarkalábakat: „*Ilona. Ez csak Ilona lehet, s azért oly valószínűtlen, mert pont olyan, amilyennek lennie kellett Góth Gábor hétévi meg-megidézése után. Még az ifjúkori képbe gondos-feltételezően belerajzolt, élesedő szarkalábak is ott pókhálóztak a szeme sarkában.*” A ház belsejét homály, majd mesterséges fény tölti ki. Nem otthon ez, hanem három ember háza. A párhuzam fény és sötétség között riasztó mélységekig hatol: „*Egy nagyon homályos folyosón és egy még homályosabb előszobán át jutottak a kivilágított nappaliba, de erre az estére Góth Gáborban már végig a kintről hozott, mélyülő alkonyat maradt.*” Góth tudja; él itt valaki, aki tulajdonképpen hozzá tartozik. A szobában egy fiatalkori képet pillant meg, amelyen vele együtt hárman szerepelnek: Ilona, a férje, Lajos, valamint ő, Góth Gábor. A novella folyamán Gábor és Ilona megpróbálják újraélesz-

teni azt a boldogságot, ami a fényképről sugárzik. Lajos azonban ebből a folyamatból kimarad: „*Ilona felhajtja a paplant, és Góth mellé csusszan, szorosan hozzásimul, aztán könnyes hangon súgja a fülébe: / – Gyere, legalább te szeresd már egy kicsit az öreg kurvát!*” A könnyek újraidézik a történelmet, amikor egy diákszerелеmből az ifjabb Gábor megfogant. A műből nem derül ki, Lajos tud-e arról, nem ő a gyerek vérszerinti apja. Szavai azonban arra engednek következtetni, hogy furcsán viszonyul a fiúhoz: „– *Az a gyereketek?* – *kérdi összeszoruló torokkal.* / – *Az a gyermek – mondja Lajos, és mintegy szórakozottan elfordítja a fejét.*” Hogy ki is a valódi apa, akkor válik világosabbá, mikor Ilona és Gábor kettesben maradnak. Ők sem mondják ki konkrétan a dolgot. Erőteljes utalásokkal tör felszínre ez a nyílt titok: „– *Igen, itt van, mindenütt. Hallom a szuszogását – suttogja rekedtesen Góth.* / – *Hogy bírod nélküle, Gábor?* – *kérdi Ilona, tenyerét könnyedén a férfi homlokára simítva.* / – *Hogy bírod így?* – *kérdez vissza Góth.* – *Hogy bírod?!... Azt hiszem, jól kitoltunk egymással, mi hárman. [...]* Bocsáss meg nekem, magadnak és Lajosnak is. Mindnyáján tudjuk, hogy jól kitoltunk egymással!” A történetben megjelenő bádogbékát Góth hozta a fiúnak ajándékba. A játék kezdetben a feszültség oldásának eszköze: „*A zöld bádogbéka ugrik egyet, ugrik, ugrál, alsó ajka minden leffenésére undok hangot hallat, fémesen mondja: kre-kre-kre. Ugrál, kerülgeti a poharakat, határozottan az asztal széléhez szökdel, aztán leveti magát az alája tartott tenyérbe.* / – *Jaj, de jópofa!* – *göcögnek érdesen a háziak.* / – *Hogy fog ennek örülni Gáborka, kiskölyök.*”

A novella végén a peronra dobott béka ugrálása a gyermektelen apa vívódásainak metaforája lesz: „*A lassan mozduló vonat mellett egymagában szökdécselt a béka, s mintha a dohogáson át hallaná: kre-kre-kre, kre-kre-kre, kre-kre-kre. A béka ugrált, a vonat fölgyorsult. Góth az eltűnő játék irányába hajította a kulcsot. Valaki csak megtalálja. A bádogbéka egy darabig haladt a szerelvény mentén, aztán elmaradt. Góth jól el tudta képzelni, amint még percekig szökdécsel a hajnali peronon, egyre lomhábban, egyre nagyobb időközökben ugrik, míg végül kettő-hármat hajlong-bólint pléhtestével, aztán elnémul. Lejár, örökre.*”

Kovács Újszászy Péter

Beúsznak a fényre

Akár növényekről, akár állatokról legyen szó, el kell ismernünk, nélkülük szegényebbek lennénk. Vannak dolgok, amelyekre élőlénytársaink segítségével tisztábban ráláthatunk. Őket figyelve érthetjük meg igazán, hiába várjuk, hogy elüljön a vihar. Jobb, ha ehelyett inkább megtanulunk az esőben táncolni, és a pocsolyákat kerülgetve vagy éppen azokban csobbanva gyönyörködni mindabban, amiből életre hívhatjuk a boldogságot. Nehéz egy állatot figyelmen kívül hagyni, és nem is érdemes. Az idők kezdete óta megihletik a művészeket, legyen szó festészetről, szobrászatról, zenéről vagy éppen irodalomról. Lukianosz szamarától kezdve Albrecht Dürer rinocéroszán át Camille Saint-Saën *Állatok farsangjáig* számtalan élőlénytársunk tette maradandóvá az emberek alkotómunkáját. Értekezésemben – a teljesség igénye nélkül – három kortárs erdélyi költő: Santa Miriám, Muszka Sándor és Balázs Imre József verseiben vizsgálom az állatreprezentációkat.

Santa Miriám 2015 óta publikál hazai és anyaországi folyóiratokban. Versnyelvétől távol áll a túlstilizáltság. 2019-es, *Hétfőn meghalsz* című verseskötetének hangulatát ólmos felhők teszik nyomasztóvá, ezek közt a felhők közt viszont nincs helye az egyhangúságnak. Az állatok titokzatosan, szinte észrevétlenül húzódnak meg e borongósan gyönyörködtető verstérben.

Az *Amilyen lehet* című alkotás a test himnusza. Nem jelenik meg benne expliciten az állat, amikor azonban versbeszélő a krokodilbőrhegekkel szabdalt testről tesz említést, akaratlanul is az Egyenlítő mentén élő törzsek jutnak eszembe, akik úgy találják meg az összhangot a természettel, ahogy a kutya próbál emberével egy hullámhosszra kerülni: érzélgősségtől és idilli tévképzetektől mentesen; őszintén nem ritkán a szükség által vezérelve. Az *Ébredés előtt* soraiiban megjelenő szarvas a lírai én őrzője. Álmában ott ül az impozáns vad agancsai közt: „szarvas agancsán ülök / talpam alatt selymes feje

/nem vagyok állatidomár”. Az idézet harmadik sorának üzenete különösen fontos. Szarvasával csak akkor alakíthat ki szorosabb kapcsolatot az egyén, ha már kilépett komfortzónájából és olyan vidékeket térképez fel, amelyek túlmutatnak az erdei sétányok békéjén. A vers beszélője személyes viharokkal küzd. Nem az állatot idomítja, hanem saját szorongásaival néz szembe: *„nem érhetsz a szarvasodhoz / ameddig csak erdei ösvények / kereszteződéseiben topog / finoman kapargatva patáival*”. Őrzödet akkor ismered meg igazán, miután volt bátorságod meztelenre vetkőzni a fagyban. Mikor végképp azt hinnéd, egyedül maradtál, segítségedre lesz a szarvas: *„le kell vetkőznöd hogy ne fázz (...) boldogan kérődzik / betakar falevelekkel*”. A fekete a nemszínek királya. Nemcsak a színeket ismeri, de övé a madarak egy-egy rezdülése is. A *Színeket a Hétfőn meghalsz* azon darabjainak egyike, amelyben az állat valóban az egészszel teljes összhangban létező résszé válik. Ez a rész azonban elmaradhatatlan komponens, amelyet a méltóságteljeség tesz nélkülözhetetlenné: *„a fekete csak egy bagolyszárny villanása / a Palocsay-kert vén fáin / a fekete az minden madár szárnya alatti csend*”. A madár visszatérő motívum a kötetben függetlenül attól, hogy a baglyok fenségessége vagy a galambok hétköznapisága kerül előtérbe: *„Műtermekben, Fadrusz János, / úgy honolt a csend, mint galambhadak / szárnyai alatt a puha, tetves sötétség*” (Szobor, 1902). A 45.94oN 24.96oE egy alkotás, amely az állatot az emberi tudatlanság perspektívájából látatja. Gondoskodásunk többet árt, mint használ: *„útszéli gyomok és égő szemét között / macskaételen hizlaljuk a sündisznót*”.

Muszka Sándor 2021-es *Idegen állat*ában a nem emberi nézőpontján keresztül láttatja az ember furcsaságát. Frusztrációnktól, nagyravágyásunktól és önzésünktől vezéreltetve sokszor alsóbbrendűnek tekintjük az állatokat. Muszka állatportréi ezeket az aldozatokat mutatják be. A költő először objektíven láttatja a mohóság problémakörét, tyúkokat helyezve alkotása középpontjába: *„tolonganak a ketrecek felé / senki nem bír parancsolni magának. / Viszik a zsákmányt, szaladnak boldogan, / a lüktető hús közt tojás is lapul, / körbeállja őket a család (...) Holnap vágják el a nyakát csak, / kést fennek, tálat mosnak a vérnek. / Tépi a tollat az ütő-*

ér körül, / virrad.” (Tollpihék) Érdeemes elidőzni a vers zárlatán. A reggel érkezése, a mindent eltöltő fény nem költözik az emberbe, csak a világot ragyogja be. Egy új nap eljövetele a madár életének végét jelenti, az ember pedig ugyanolyan kicsinyes marad. Az azonos című vers lova egy teljesen hétköznapi helyzetet él át. Ha egy munkaeszköz szerepet betöltő állat megöregszik, haszontalan lesz, vágóhídra kerül: *„Csikókoromban fogtak szekérbe / ha légy csípett, s rúgtam, villával vertek (...) A vágóhídra ponyvás autó vitt, / emlékszem patám hogy döngött a pléhen”*.

A vers beszélője olyan világban élt és dolgozott, amelyben a kegyelem ismeretlen: *„megcsúsztam, és amikor elestem, / elvágta a torkom.”* A kutyát a köztudat a hűség és ragaszkodás nagyköveteként tartja számon. Muszkánál csak egy lény, akinek meg kell élnie ezt: *„az olajoshordót egy vénember hozta (...) Nyakamra acélsodronyt csavartak, / bárhogy kapartam, nem fogta körmöm, / nyeltem nyűszítve a fekete vizet, / kölyök voltam még.”* A fentebb elemzett versek egyik erőssége, hogy nem könyveli el gonosznak az embert, nem is ítélkezik. Bár az állat kiszolgáltatott, Muszka Sándor műveiből nem a képmutató szándék, nem is a hibáztatás köszön vissza. A költő olyan állatreprezentációkat hoz létre, amelyek a valóságot tárják fel az olvasó előtt. Láttatnak, de nem törnek pálcát az ember feje fölött. Ez a fajta tisztaság érhető tetten Balázs Imre József harmadik verseskötetében, a 2006-os *Vidrakönyv*ben is. A művész objektíven írja le egy nemesvad elejtését követő rítust. Balázs Imre József vidraköltészetében nem ad teret annak, hogy bárkit is gonosznak higgyünk. A flóra és a fauna egy végtelen körforgás eredménye, melynek természetes velejárója a halál. Akkor is, ha lövedék által érkezik: *„Előbb egy hosszanti vágást ejtenek a testen / kibuggyan azon a bél, a szív, a vese.”* A következő sorokban megjelenő ismétlődések az archaikus népi imádságok struktúrájára emlékeztetnek: *„A halott vidrának nincs szüksége bélre / nem keringenek benne rákok, halrajok. / A halott vidrának nincs szükséges szívre, kiszáradtak testében a vérerek. / A halott vidrának nem kell vese, nem válogat szét hasznost és haszontalant”* (A vidra megnyúzása). A vidra élettelen voltának folytonos ismétlése a vers végén nyeri el valódi értelmét. A vad ki-

múlt, de tovább él a vidrabőr: „*A vidrabőr erős, hosszú a vidrabőr élete.*” A könyv epilógusában ismét szó esik a halálról. A szerző tűz körüli vadászokról ír, akik történeteket mesélnek egymásnak vidrabőrre áhítózó nyulakról, és a megrendült vidráról, aki bosszút esküszik a kölykét agyontaposó szarvas ellen: „*Egy napon, tánc közben a szarvas véletlenül rálépett a vidra egyik kölykére, az pedig elpusztult. A vidra haragra gerjedt, de a szarvas túl nagy volt ahhoz, hogy elégtételt vegyen rajta: bepanaszolta tehát az állatok fejedelménél, az orvos medvéénél.*” (A *vidra és a vadászok*) A narrátor kiemeli, hogy a szarvas tette véletlen volt, a vidra sem rosszindulatból esküszik bosszút. Személyes meglátásom alapján a gyász sarkallja bosszúra a ragadozót. A beletörődés képtelenség; egy szülő kálváriája, aki nem érti, miért éppen az ő utódának kellett távoznia. A nyomoztatásban bujkáló frusztráció később – a külső szemlélődők által szinte észrevehetetlen – fájdalommal válik: „*a vidra messzire elbújt a többiek szeme elől – ott gyászolta kölykét.*” Az igazságot kereső vidra a gyermekét elvesztő szülő metaforája.

Balázs Imre József költészetében a vidra több, mint egyszerű állat. Fürdőzve a szerző metaforáiban a vidra totem, akit olvasva belerázódunk a hétköznapi ritmusába. Szándékos, hogy az előző mondatban szereplő vonatkozó névmáshoz nem társítottam toldalékot. Baláznál nem a vidráról olvasunk, hanem magát a vidrát olvassuk. A *Vidrakönyv* lépésről lépésre ismerteti meg ezt a közeget egyre mélyebb vizekre kalauzolvá az érdeklődőt. A vidrák beúsznak fényre, beúsznak lelki szemeink elé. Kecses, játékos mozdulatok ezek: „*Beúsznak a vidrák a házak tövére, / oda, ahol kinő a téglák hullámai közül, / nedves kövek között suhannak, / övük a víz alatti táj.*” (A *vidra éji dala*) A vidraköltésztől idegen a tolakodás. Nem erőlteti rá magát senkire, annak viszont, aki nyitott az ismerkedésre, segít az alkalmazkodásban: „*Foguk közt hozzák mind a vidrák a füveket (...) Fülükben hozzák mind a vidrák a hangokat (...) Szemükben hozzák a vidrák mind a színeket.*” Ez a segítség nem közvetlen. A vidrák elhozzák a füveket, színeket és hangokat, de csak akkor kóstolhatunk bele ebbe a gazdagságba, hogyha hajlandók vagyunk felfedezni egy másik univerzum csodáit.

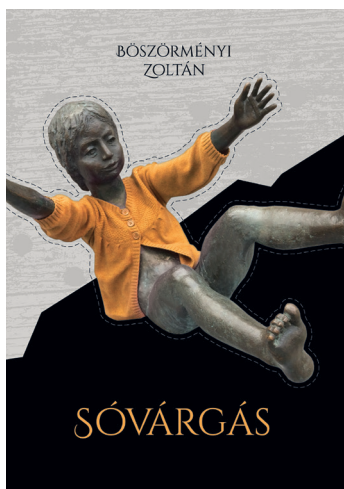
Biró Mónika-Anita

Sóvárgástól sorvadásig

Test és lélek szoros kapcsolata minden humán entitás létfeltételeinek alapját képezi. Böszörményi Zoltán kisregénye egy olyan problémakört tár fel, amely egyrészt ezen kapcsolat természetére mutat rá, másrészt pedig napjaink munkamigrációjának mértékét, s annak szociálpszichológiai vetületeit világítja meg egy külföldön dolgozó anyját súlyosan hiányoló gyermek szemszögéből. A *Sóvárgás* fontos társadalmi kérdésekre hívja fel az olvasó figyelmét.

Az alig 11 éves kislány történetét egyes szám első személyben meséli el a szerző. A gyermeket érő impulzusok, tapasztalatok, gondolatai, lelkipilágának a változásai direkt módon, bármilyen azonnali vagy utólagos értelmezés és értékelés nélkül tárulnak fel, aktív befogadást követelve meg az olvasótól. Az egyszerű, lényegre törő, gyermekien naiv és őszinte világérzékelési, illetve kifejezési mód betekintést enged az anya hiányától érzelmileg labilissá, zavarttá, majd anorexiássá váló kislány megbetegedésének legbensőbb folyamatába.

A jelen idejű narráció két párhuzamosan elbeszél, ám más időben játszódó síkon halad. A kislány egyrészt azokról az esetekről mesél, mikor az anyja a nagymamánál vagy egy barátnőjénél hagyta nyárra: hogyan élte meg a hiányát, az elhagyatottságot, s hogyan gyengült testileg, miközben édesanyja után vágyakozott. A másik síkon már a kórházban töltött napokat, kezelését és állapotának lassú romlását követhetjük nyomon. Az amúgy végig nyomasztó, sőt kétségbeejtő történet kimenetele ugyan csak sej-

teti, de a kislány szó szerinti testi és lelki elsorvadása végül halállal végződik.

A külföldön dolgozó szülők otthon, másokra hagyott gyermekei lelki világának, szociális fejlődésének hosszú távú károsodása képezi a kiragadott esetet bemutató történet magját. A térre és időre csak néhány elhintett információból következtethetünk: a történet napjaink vagy legfeljebb a közelmúlt Romániájának valamely magyarok lakta vidékén játszódik, az anya Olaszországba jár dolgozni, tehát a kelet-közép-európai régióra jellemző nyugati munkamigrációról van szó. A konkrétabb tér-idő referenciapontok hiánya és a családtagok nevének elhallgatása egyfajta univerzalitást vagy kollektivitást ad a történetnek. Ezek és a narráció jellegzetességei Kristóf Ágota *Trilógiájának* első kötetére emlékeztetnek, még a nagyi kegyetlenkedései, az anya gondatlansága s egyes felnőttek haszonleső, felelőtlen hozzáállása is jól rokoníthatók *A nagy füzet* főbb jellemzőivel.

A regényben nagyon erős szimbolikája van a lelki állapot testre gyakorolt hatásának, a test önmagunk és környezetünk észlelésében vállalt szerepének. Ahogyan a világ megtapasztalásának is szerves része a tudati és a testi érzékelés együttese, úgy az egyik állapot mérőben kihat a másokra. A kislány esetében a koplalás egyszerre tűnik tudatos döntésnek és tudatalatti reakciónak. Az anya azért megy el dolgozni, hogy a gyerekek legyen mit ennie (bár más indokokat is sejtet a szöveg), így ő az evés megtagadásával akar rámutatni arra, hogy inkább anyja közelségére van szüksége, mintsem táplálékra. A nem-tudatos cselekvés esetében úgy értelmezem a kislány betegségét, mint szocializációs folyamatot. Ebben az értelemben a gyermek nem válik le az anya testéről, így a tápláló és gondoskodó anya hiányában megtagadja az önállósulást, a külső hatások révén kényszerített le- és elszakadást, létezésének alapvető feltételeit. Mindehhez még hozzájárul az ismeretlen apa teljes hiánya, a nagymama elutasító magatartása és kegyetlensége, illetve a kislány pusztán anyagiakhoz kötött eltartása, mondhatni létfenntartása.

Az „*Én csak arra vágytam, hogy Anya velem legyen, örökké velem, ne veszítsem el soha*” vagy „*Nem kell nekem pénz. Ne dolgoz-*

zon. *Nekem ő kell. Senki más, csak ő*” mondatokban a probléma megoldása zavarba ejtően egyértelműnek tűnik, de a felnőttek világában sajnos közel sem ennyire egyszerű a kérdés. Mindebből látható, hogy egy nagyon is komplex problémaegyüttest boncolgat Böszörményi regénye.

A munkamigráció miatt hátrahagyott gyermekek helyzetének a bemutatására egy konkrét eszközt is alkalmaz a szerző: a kórházban haldokló kislányról riportot készít egy helyi televízió. Itt hangzik el állapotának és történetének külső, objektív összefoglalása, illetve további 2017-ben, Romániában mért számadatok, általános „diagnózisok” a hasonló helyzetben élő gyerekekről. Ezek az adatok tárgyilagosan, informatívan egészítik ki a gyerek korlátozott tudású énelbeszlői narrációját. A riporterek viselkedése, a beteg gyerekhez való viszonyulásuk alapján a riport inkább tűnik szenzációhajásznak, mintsem valós súllyal bíró tényfeltárásnak. Emiatt pont a körülményekben, és nem a tartalmában látom a részlet mondanivalóját, hiszen rámutat arra a gyakori jelenségre, ahogy a média viszonyul a hasonló tragédiákhoz. A kislány esete egy rövid, televízióban leadott szenzációvá degradálódik, ami a kívülállók szempontjából leginkább csak a műsoridő kitöltésére szolgál:

„– Ezzel végeztünk! Kész! Géza, Béla, csomagoljatok.

– Látja? – szól Lucához. – Néhány perc volt az egész.

– Maguk szívtelenek! – sziszegi Luca.

– Maguk mindenből szenzációt csinálnak, ebből a tehetetlen gyerekből is. És persze bennünket hibáztatnak.”

A regény egy kevés visszhangot kapó társadalmi problémára, a szociális felelősségvállalás fontosságára, az egészségügy és az oktatás hiányosságaira (is) felhívja a figyelmet.

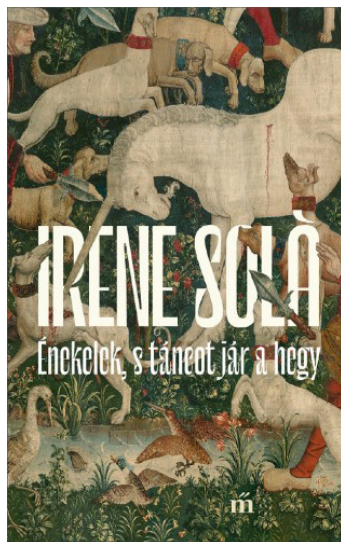
Pusztai Ilona

Pirene hercegnő titkai

A francia és a spanyol határt elválasztó Pireneusok ősidők óta lakott terület. Úgy rétegződnek itt egymásra a különböző kultúrájú népcsoportok (görög telepesek, katalán törzsek, arab hódítók, spanyol uralkodók), mint a hegyláncot alkotó földkéreg vulkánkitöréseket és földrengéseket előidéző gyűrődései.

Ám a magas hegyekkel körülvett völgy, ahol Irene Solá regénye játszódik, zárt és időtlen világ. Ahogy a borító késő gótikus falikárpit-vadászjelenetén a termélység érzékeltetésének hiányában a közeli és távoli alakokat egyforma nagyságúnak, síkban egymás alá és fölé rendezetten ábrázolták, úgy vetülnek egymásra a regényben az idősíkok: a régi idők legendái, a távoli és közeli múlt eseményei, mai, modern korunk világával keveredve.

Pirenét, Ibéria királyának lányát a mítoszok szerint vagy egy óriás ölte meg, aki az előle menekülő lányra rágyújtotta az erdőt, vagy, miután Héraklész megerőszakolta, és szégyenében megbújt az erdőben, vadállatok falták fel. A falut körülölelő hegylánc három havas csúcsa az apai átoktól sújtott három keresztény hercegnő és mór kedveseik megkövesedett alakja. A középkori hiedelemvilág kései „maradványai” a barlanglakó vízi tündérek, ezek a gyógyító és rontó erővel egyaránt bíró javasasszonyok, a boszorkányüldözések máglyahalálra ítélt áldozatai. De akár léteztek, akár a képzelet szülte ezeket a női alakokat, tragikus históriáik máig ott kísértenek a hegyvidék asszonyainak, lányainak sorsában, ahogy

a regény főszereplőinek, Siónak és lányának, Miának a történetében.

Sió városi lányként kerül fiatalon a hegyek zárt világába, ahol az embereknek keményen kell küzdeniük az életben maradásért. A szerelmes fiatalasszony gyorsan beilleszkedik ebbe a szótlan, rideg és komor világba, beletanul a nehéz paraszti munkába. Egyetlen öröme a férje, Doménec, a parasztköltő iránt érzett szerelme, aki varázslatos szavainak bűverejével ígizte meg és csábította fel őt a hegyekbe. Ám korán megözevegyül, Doménecet egy hegyi viharban villámcsapás sújtja halálra. Sió magára marad két gyermekével, és a sors továbbra sem kíméli. Fia, Hilari – aki férjére emlékezteti, ő is a szavak mestere, költő – vadászbaleset áldozatává válik. Ezt a tragédiát viszont már Sió képtelen feldolgozni, beleőrül a fájdalomba. Lánya, Mia életét is tragédiák szegélyezik. Apja halála számára távoli múlt. Sosem ismerte, így alig fogja fel az elvesztését, ám bátyja halála kettős csapás. Nemcsak a testvérét veszíti el a balesetben, de a szerelmét, Jaumét is, akit elítélnek gyilkosságért, miután a vadászon véletlenül hátba lőtte legjobb barátját, Hilarit. Negyedszázados magány után a regény végén keresztezi egymást újra Mia és a börtönből szabadult Jaime élete. Ha ifjúkori szerelmüket már nem is tudják feltámasztani, Jaime legalább képes bocsánatot kérni, Mia pedig megbocsátani Hilari haláláért.

Hiába a hegyek zárt világa, a két nemzedéken átívelő család-történetbe is beszüremkednek a 20. század történelmi viharai, a spanyol polgárháború eseményeinek képében. A harcok a civil lakosságot sem kímélték. Két tűz között ellenségtől és baráttól, Franco csapataitól és a menekülő köztársaságiaktól egyaránt félni kellett. Egyeseket a katonák gyilkoltak meg, mások a bombázások során haltak meg, vagy testileg-lelkileg megnyomorodtak. A katalán nyelvű regény egyetlen spanyolul írt fejezetében Hilari szerelme, a mindenki által csak Palomának, Galambnak nevezett Eva mesél erről az időről. Kicsi Galamb és családja idegenként, a polgárháború elől menekülve érkezett ebbe a völgyben. Ám mivel a bombázások miatt nem tudták

útjukat Franciaország felé folytatni, végül itt rekedtek, és letelepedtek. Az író a nyelv váltással egyrészt Eva kívülállását hangsúlyozza, másrészt tudatosítja olvasóiban, hogy a polgárháború nemcsak a völgy, a katalán tartomány történelmi tragédiája volt, hanem össz nemzeti spanyol kataklizma. Míg a nagyszülők, szülők számára a polgárháború máig be nem gyógyuló, eleven, fájó és vérző seb, gyerekeiknek, unokáiknak már csak messzi történelem. Cristinának, Mia barátnőjének sem jelent többet a hegyekbe elszórt fegyverek, töltények, bombák gyűjtése kamaszos kincskereső játéknál.

A regény négy főfejezete a nyár–ősz–tél–tavasz: az élet a természet körforgásának szimbóluma, ami fontos szerepet kap a műben. Az emberekkel egyenrangú szereplővé, történetmesélővé lép elő a vihar, amely villámjával Doménecet agyonsújtotta, a gombák, amelyeket a férfi halála előtt szedett, az őz, amely helyett Hilari lett a vétlen áldozat, a hegy, a történet helyszíne, Lluana, Mia kutyája, a medve, amely a falusi tavaszköszöntő népünnepély telet jelképező figurája. A természet erői, a növények, állatok éreznek, gondolkoznak. Éppúgy örülnek, bánkódnak, szenvednek, vágyakoznak, akár az emberek.

A regény középpontjában kap helyet a *Költészet* című fejezet, Hilari verseinek füzére, amely egyben a szereplők találkozási pontja is. Ezekben a himnikus hangvételű dalokban az élet igénylése és szépsége is hangot kap, a művészeté, amely képes legyőzni a világban uralkodó minden rosszat.

Irene Solá mágikus realista prózája költőien szép, szemet-lelket gyönyörködtető, ugyanakkor vad és durva, néhol naturalisztikusan kegyetlen. E két pólust a regényben leginkább a férfiak: Doménec, illetve Hilari és Jaume figurái testesítik meg. Mert a hegyek világa egyszerre teszi az embert fogékonnyá a természet szépségére, ugyanakkor az életben maradásért rákényszerül a természet nyers erejével való örökös küzdelemre.

A több szálon futó, mozaikos szerkesztésű regényben fejezetenként váltakoznak az elbeszélői nézőpontok, villannak fel emberi sorsok múltból és jelenből. Akár egy szürrealista kollázs

néznénk. Talán nem véletlen, hiszen Katalónia volt Gaudí, Dalí, Miró, Picasso, a szürrealista festészet mestereinek bölcsője.

A pályáját költőként kezdő katalán író nő második regénye, az *Énekek, s táncot jár a hegy* (2019) rangos nemzetközi elismerést hozott szerzőjének. 2020-ban elnyerte vele az Európai Unió Irodalmi Díját. Külön érdemes kiemelni Nemes Krisztina fordítói munkáját, aki ihletetten tolmácsolja ezt a sokszólamú, többszörösen rétegzett nyelvezetű, gazdag képi világú, lírai szépségű és balladai komorságú művet. Szintén telitalálat Farkas Annának a könyv mondanivalóját hatásosan kiegészítő és felerősítő borítóterve. Sajnálatos azonban, hogy a kiadó nem tüntette fel a kép forrását. A borító egy 15. századi, hét darabból álló francia falikárpit-sorozat, *A vadászat unikornisra* harmadik darabjának felhasználásával készült, amely *Az unikornis megvédi magát* címet viseli.

Irene Solá: *Énekek, s táncot jár a hegy*. Fordította Nemes Krisztina. Magvető, Budapest, 2021.

Muth Ágota Gizella

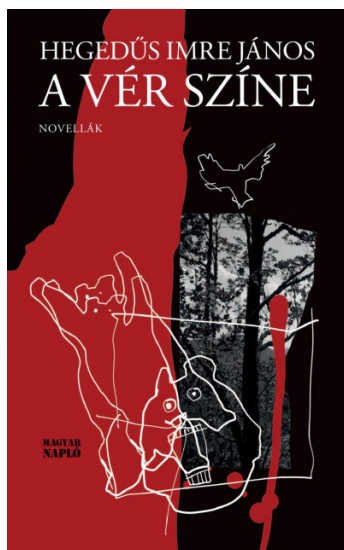
Erdélyi embermesék

Hegedűs Imre János novelláskötetében a magyar és ezen belül az erdélyi történelem egy-egy szelete, meghatározó eseménye jelenik meg. Szereplői ugyan történelmi személyek, de egyben idealizált vonásokkal gazdagított hús-vér emberek is, akik az író elképzelte szituációkban egyéniségükkel és tetteikkel ember-

közelbe hozzák a történelmet. *A vér színe* emberi sorsokat tár fel a régmúltból, közelmúltból és a jelenből.

A régmúlt alakjai lépnek eléink a *Bujdosó szivárvány* meghatározó szerelmi történetében a 18. századi Rodostóból, a Rákóczi-szabadságharc utáni bujdosás idejéből. Az író nem mindig nevezi meg a szereplőket, de a keresztnevek, megszólítások vagy állandó jelzők alapján egyértelműen kiderül a kor, felismerhetővé válnak a valós történelmi személyek (Kelemen, Bercsényi generális uram, a nagyságos fejedelem). A „kedves nénjének írott levél” Mikes Kelemenre utal. Az egykori két szerelmes (Bercsényi nagyszony nevelt lánya, Zsuzsi és Kelemen kamarás úr) nem házasodhatott össze, de az írói lelemény rövid boldogságot ad nekik.

A török nyelvű *Tárik-i Üngürüs* (A magyarok története) valós, drámai háttérét feldolgozó *Üngürüs* a 16. században játszódik, de fontos szerepet kap benne a kettős honfoglalás elmélete. A mohácsi ütközetben a fiatal király, II. Lajos is életét veszti, súlyosan megsebesült apródját pedig Isztambulba hurcolták, mert latintudása kincs volt a szultánnak, ezért tolmácsnak képezték ki. A novella a kettős identitás kérdését veti fel a kény-

szerből törökké vált és Mahmudnak elnevezett magyar fiú kapcsán, aki lelke mélyén mégis magyar maradt. A Székesfehérvár ostroma idején megmentett, a magyar honfoglalásról szóló latin nyelvű krónikát törökre fordította. A *Bálint és Tamás* a huszita korszakba, a 15. századba kalauzolja az olvasót. A menekülni kényszerülő, a Bibliát „magyari nyelvre” átültető két szerzetes alakja köré kanyarít kalandos történetet. A *Kicsi Gazsi a nagy háborúban* című novellával a száz évvel ezelőtti erdélyi világba érkezünk. Egy kilencéves gyerek meséli el otthonuk elhagyását a betolakodó „olajok” elől. A szomorú történet előadásmódja meszeszerű, humoros.

A *Fekete Ház* már egy közelmúltbeli reális történet, stílusában és hangnemében is eltér a korábbiaktól. Az 1960-as évek romániai titkosrendőrségének „tevékenységét” mutatja be egy tragikus eset példáján. A novella Szikszay Jenő brassói tanárnak állít emléket, akit a titkosrendőrség a halálba kergetett. Az író nem mondja ki a főhős nevét, csak „Tanár”-ként szerepelteti, így nagybetűvel, ami már önmagában is sokat elmond róla, jelzi tudását, tekintélyét, népszerűségét. A település neve is csak a „Város”-ként jelenik meg. A nép gyűlöletét és félelmét példázza a „vérszívók” központjának találó elnevezése: „... *ha ott az Óperenciás-tengeren túl van Fehér Ház –, akkor itt, a Városban legyen Fekete Ház, mondták...*” Az elbeszélés részletesen élénk tárja, miként „kell”, vagyis milyen módszerekkel lehet tönkretenni egy embert. Talán itt a legélesebb az áldozat és a bűnös, a jó és a gonosz, a fehér és a fekete ellentéte. Ezek már nem írói túlzások, hanem a kíméletlen valóság. A „titkos féreg foga” rága át a Tanár lelkét, aki végül öngyilkosságba menekült, hogy legalább családját megmentse. Az *Ima* is hasonló témát dolgoz fel. A „generalisszimusz” halála előtti éra közhangulatát és eseményeit bemutató novellákat mély emberszeretet és igazságérzet hatja át, hiszen az író testközelből ismerte a korabeli romániai viszonyokat, az erdélyiek között élt, velük együtt szenvedett.

Az elnyomás utáni korból tragikus és mosolygató történeteket olvashatunk az erdélyi emberek lelkéről, mindennapjairól,

viselkedéséről, környezetéről, átlagos és külön figurákról, szerencsés és tragédiába forduló párkapcsolatokról. A *vér színe* című novellában együtt van a hétköznapi élet boldogsága és tragikuma. Fő motívumai a házastársi szeretet, a csalárd pénzkeresési mód és a büntelen ember büntudata. A vér szimbóluma átszövi a történetet, és a veszteséget jelképezi a főhős apjának halálától a medve megöléséig. A *vörös postakocsi nyomában* modern szerelmi történet az erdélyi orvosfiú és a pesti művészettörténész lány bensőséges kapcsolatáról és házasságáról. Az elbeszélésben igencsak meglódul az írói fantázia (a kis falvak közt lóháton közlekedő orvos, egy pesti lány, aki Erdélybe megy feleségnek, varázslatos természetleírások). Ennek ellenpárja lehetne a *Géza és Edina*, amelyben egy mai gátlástalan és nagyképzű fejjavulás üldözi halálba szerény és családra vágyó, várandós feleségét.

A kötet végére maradt két Covid-novella, melyekben az író korunk pestisének hatását mutatja be egy fiatal és egy idős pár kapcsolatában. Kérdés, hogyan lehet túlélni a járvány idejét, mit lehet tenni a várakozás alatt. A *Bekecs alatt Nyárád tere* a fiatalok természetbe és irodalomba menekülését ábrázolja, akik Boccacciót és Krúdyt olvasva vészeli át a súlyos heteket egy várostól távoli helyen. A *Két félidő a glóbuszon* leírja egy idős házaspár karanténját, akik unokáik képeivel és emlékeikkel töltik az időt, amíg kórházba nem kerülnek. A férfi naplójának utolsó mondata a vírus elszabadulásáról kiábrándultan cseng: „Soha nem fogjuk megtudni.”

Hegedűs Imre János történetei a valóságból kiinduló, gazdag írói fantáziával fűszerezett embermesék, hiszen az író véleménye szerint „szárnyalni kell a prózában is”. Tematikája igen sokrétű, érzelmvilága gazdag, és történetmondásában sokszor mutatkozik meg mesélő kedve és humora. A régi magyar történelemben éppúgy otthonosan mozog, mint a közelmúlt és napjaink világában, az erdélyi magyarok életének és lelkének bemutatása szívügye. Történelmi novelláiban nem archaizál, csak néhány érdekes korabeli szóval, megszólítással, közmondással varázsolja eléink a régmúlt hangulatát. Magyar nyelvére ráillik az

*Üngürüs*szben megfogalmazott mondat: „Minden nyelv egy-egy soktornyú csodapalota...” Erdélyről szóló írásaiban a tehetetlen fájdalom és megalázottság kap hangot. Ártatlan, szabadságszerető emberek állnak szemben egy lelket megnyomorító mechanikus gépezettel, és el kell bukniuk, akár alávetik magukat ennek az akaratnak, akár nem. A régmúlt színes, szórakoztató, néhol humoros történetmesélését a közelmúltról szóló írásokban sok esetben sötét balladai hang váltja fel. A tragikus történelmi múlt szinte szelíd képet mutat a közelmúlt brutális valósága mellett, és nemcsak az időbeli távolság miatt. Ezekben érezteti a szerző, hogy már nem szemtől szemben folyik a harc, hanem hátulról, orvul. A *Fekete Ház* és az *Ima* egy-egy rekviem Erdélyért és az ottani magyarokért.

Az élet teljességét ábrázoló novelláskötetben az ember legfontosabb értékei, ezek képviselői és eltiprói együtt jelennek meg. Az író hangvételeből mély emberszeretet és empátia sugárzik. Finom ecsetvonásokkal ábrázolja a szerelmet, az összetartozást, és kemény, szikár szavakkal az elnyomó rendszer ördögi ügynökeit. Minden mondata egy-egy ostorcsapás rájuk. A magyar nyelv teljes szépségét kiaknázza, mondatai szinte zengenek, nem lehet meghatottság nélkül olvasni őket.

Oláh András

Amiről hallgatni kellett

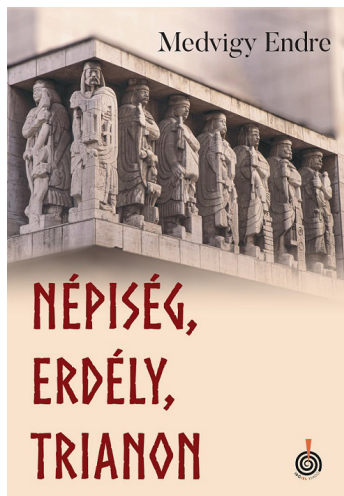
Medvigy Endre irodalmunk többször is félretett, tartalékpályára száműzött, kiszűrt, kitiltott kategóriába tartozó alakjainak munkásságáról írott tanulmányait, esszéit gyűjtötte össze és tette közzé. Többségükben a népi irodalomhoz tartozó alkotókról van szó, de felbukkan erdélyi kötődésű szerző is, és szó esik a szárszói találkozókról, valamint a Trianon-trauma irodalmi megjelenítéséről is.

A kötet felvezető írása annak a Forrás Körnek állít emléket, amelynek egyik „motorja” éppen Medvigy Endre volt. Így saját megélt emlékeivel is színezi az egyébként szinte a dokumentált-ságig lecsupaszított visszaemlékezést.

A történet még az egyetemi években indult, amikor a rendezvények szervezése különleges figyelemnek volt kitéve, így a kör tagjai arra kényszerültek, hogy „fedő társszervezőként” az ELTE egyik KISZ-alapszervezetét is feltüntessék. Érdekes kordokumentum ez, hiszen a kádári „három T” kultúrába csempészett ellenzéki megmozdulásait mutatja be, ahol a vállalás mindig kockázattal járt. Akadtak is viták a csoportban, voltak elmaradók, a szerző pedig az állását is elveszítette egy általa szerkesztett műsorban elhangzott versek miatt. De olyan személyes titokra is fény derül, hogy miként jutott a szerző Bajcsy-Zsilinszky Endre dedikált politikai programjához.

A kötet további anyagait ciklusokba rendezve tette közzé a szerző.

Az első szakasz (Nép és irodalom) írásainak jó része Erdélyi József és Sinka István irodalmi munkásságát boncolgatja, de ta-

lálunk a fejezetben Sértő Kálmánnal, Kádár Lajossal, Szabó Dezsővel foglalkozó munkát is.

A sokat vitatott Erdélyi József ténykedését több aspektusból is vizsgálja Medvigy Endre. Szóba kerül például a Tücsök nevet viselő irodalmi társaság is, ahol még Sinkával egyetértésben kezdték a működést – nem akármilyen nagyságokat állítva maguk mellé (például Móricz, Szabó Pál, Veres Péter) –, ám Erdélyi „akkori, tarthatatlan politikai nézetei miatt” sokan leváltak erről a csoportról.

Több Erdélyi-vers is terítékre kerül. Medvigy Endre nyomon követi néhány kiemelt költemény sorsát, beszél a tévHITEKRŐL, számba veszi az utólagos módosításokat, és persze fényt derít a korrekció okaira is. Jó példa erre az Illyés Gyulának ajánlott *Lovaspóló a Vérmezőn* című alkotás, amit Erdélyi az irodalmi életbe való visszafogadásakor (1954) némi betoldással a rendszer politikai elvárásaihoz igazított, majd az 1972-es keltezésű válogatáskötetbe – néhány stiláris javítást leszámítva – már ismét az eredeti verziót helyezte el. Erdélyi hányatott sorsa (a politikai tévutak, a félreállítás, a könyvkiadók bojkottja) mellett láthatjuk a folytonos alkalmazkodni akarást, a tisztulás folyamatát, és fülünkbe csenghet Németh László 1928-ban megfogalmazott mondata: Erdélyi József „az irodalom Kodálya”.

Medvigy Endre kutatásainak másik fontos célszemélye Sinka István, a *Fekete bojtár*. A rendszerváltáshoz közeledve a frissen megalakult Hitel folyóirat, majd az Árgus is próbált teret nyitni a népi irányzat eme kiválóságának.

Sinka erkölcsi tartása nem csupán abban nyilvánult meg, hogy amikor Erdélyi szélsőséges irányzatokhoz csapódott, megszakította vele a kapcsolatot, és egy rivális asztaltársaságot is létrehozott Magyar Hatodos néven, hanem abban is, amikor a Rákosi-rendszertől megcsömörlött költőként nem járult hozzá, hogy verseit a *Hét évszázad magyar verseinek* gyűjteményébe felvegyék, „hiába küldték hozzá egykori küzdőtársát, Szabó Pált, nem engedett a csábításnak”. Kiállítására, emberi tartására pedig – miként azt Medvigy Endre is kiemeli – kitűnő példa még az

1950-ben megírt *Szeghalomtól úgy félúton* című balladája, mely-lyel a koncepció per áldozataként igazságtalanul kivégzett parasztembernek, Molnár Sándornak állított emléket.

Szó esik a költőhöz kapcsolódó legendás történetekről is. Így arról, hogy a költészet iránti érdeklődését egy vándorasztalosnak köszönheti, akitől egy bárányért cserébe megszerezte a batyujában magával hurcolt Petőfi-kötetet. De szóba kerül az az abszurd helyzet is, amikor a háború utáni időkben Gábor Andor úgy intézett ellene támadást, hogy nem is olvasta a műveit, s talán azt sem tudta, hogy Sinka 1943-ban egy beszédes című (*Két kő között*) írásában minden szélsőségtől elhatárolódott, hitet téve a „harmadik út” mellett.

Sinka 1949-től elhallgatott, visszavonult, s csak 1956-ban tért vissza az irodalomba. A forradalom alatt az Írószövetség elnökségébe is beválasztották. Az ekkor írt verseit figyelmünkbe ajánlja Medvigy Endre.

De alapos elemzését kapja az olvasó a korán elhunyt – és szinte teljesen elfeledett – Sértő Kálmán munkásságának is, akit szintén egy Petőfi-kötet hozott közel az irodalomhoz, amit még iskolás gyerekként egy kolbászos kenyérért szerzett meg.

Sértőt Féja Géza patronálta és mutatta be. Kosztolányi is tehetséget látott benne – míg a korszak másik kiválósága, Babits elutasította.

A költő a fővárosba kerülve megismerkedett a bárók-lokálok világával, amittől megváltozott. Hiába próbálták többen is (például Hatvany Lajos) kimenteni ebből a környezetből, nem jártak sikerrel. Sértő válogatás nélkül írt mindenhová (a szélsőjobb és szélsőbal kiadványaiban is teret kapott). Tanulságos Kodolányi János véleménye, aki így írt róla a Magyar Életben: „Sértő Kálmán kocsmáról kocsmára járt rogyadozó inakkal, s egy-egy pohár borért adta a verseit azoknak, akik halála után kisajátították”.

Nem egyszerű sors Kádár Lajosé sem. Őt Móricz ajánlotta be az Athenaeumnak. Ez a fiatalember – akit a sorozóbizottság eredetileg gyenge fizikuma miatt alkalmatlannak talált a katonai szolgálatra – az I. világháborúban az olasz és orosz frontot

is megjárta. Fogságba esett, megszökött. Hazatérve Stromfeld seregébe állt be, majd jött Trianon. Innentől pincérként kereste a kenyerét. Aztán írogatni kezdett. Könyvéhez (*A doni halálbánya*) Zilahy Lajos írt előszót. A mű – amely döbbenetes történeteket tár fel a hadifoglyok sorsát illetően – sokak figyelmét felkeltette. Bizonyítja ezt a recenziók sokasága, amelyekhez olyan nagyságok adták a nevüket, mint Tatay Sándor, Móricz Zsigmond, Mónus Illés.

Külön tanulmány foglalkozik a sárréti népi alkotókkal. Medvigy Endre miniportrét készített a Ratkó-versből is ismert Nagy Imre és a parasztpárti politikusként is szerepet vállaló Hegyesi János mellett a fordultatos (és megalkuvásokkal teli) életű – de József Attila-díjig jutó – Barsi Dénesről. A fejezetet egy Szabó Dezső életét felvázoló munka és az 1983-as balatonszárszói találkozóra való visszatekintés zárja.

A Szabó Dezsőre irányuló figyelemhez Szőcs Zoltán enciklopédiája adja az apropót. Az egykori népi író munkássága a rendszerváltáskor is megosztotta az agyonpolitizált irodalmi közvéleményt. Megítélésének sokirányúságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy *Életeim* című munkájának csak csonka kiadásai vannak: 1965-ben pártállami szempontok diktálták bizonyos szövegrészek elhagyását, az 1982-es Kriterion-kiadásnál „az Erdélyt megszálló román katonai alakulatok nem éppen humanista ténykedésének hiteles leírását” húzták ki, a Püskinél megjelent 1996-os változatban pedig a francia nyelvű szövegrészeket távolították el.

A 40 éves évforduló kapcsán szervezett szárszói találkozót háttértörténete szintén izgalmas, hiszen jól nyomon követhető, hogyan nyúlt bele a politika, s miként lehetetlenítették el azokat, akik a Németh László-i gondolkodás híveként nyilvánultak meg. Tanulságos a Pozsgay–Püski megállapodás nyomán kiadott '43-as jegyzőkönyv sorsa is, a szövegek cenzúrázása, Karácsony Sándor nevezetes beszédének kihagyása.

A kötet második ciklusába köszöntőbeszédeket és alkalmi laudációit gyűjtötte egybe a szerző. Jelentős részük a Magyar

Örökség-díjak átadásához köthető (Sinka Istvánról, Nyirő Józsefről, Wass Albertről, Tollas Tiborról és Féja Gézaról). De itt olvashatók a Püski Sándorra emlékező és a 80 éves Bedő Györgyöt köszöntő írások is – dúsítva közös élményekkel, személyes emlékekkel.

Izgalmasak a háttérutalások (például a mindenható Aczél György cinizmusa Sinka kapcsán, vagy az 1947-ben koholt vádak alapján elítélt Tollas Tibor sajátos körülmények között létrehozott Füveskert-írócsoportjának története a váci fegyházban).

A harmadik ciklus egy Nyirő-regény címét veszi át (*Néma küzdelem*). A fejezet minden írása a székelyföldi író munkásságát vizsgálja. Részletesen elemzi a szerző Nyirő József *Madéfalvi veszedelem* című regényét, amely az egyik legsikeresebb alkotása. Medvigy Endre rámutat arra is, hogy ebben a műben – mely hiteles kordokumentumok felhasználásával íródott – Nyirő tudatosan párhuzamot von a XX. századi náci Németországgal, s egy utalással a nemzetiszocialista eszmék félelmetes elburjánzását is megjeleníti.

Izgalmas dolgokat rejteget Nyirő önéletrajzi ihletésű munkájának (*Isten igájában*) elemzése is. A szerző behatóan vizsgálja a könyvről megjelent kritikákat és a fogadtatás ellentmondásait, továbbá párhuzamot von Remarque híres háborús regényével (*Nyugaton a helyzet változatlan*) és a két alkotó sorsa közt is.

A legdöbbenetesebb azonban a *Néma küzdelem* című regényről szóló tanulmány, amelyben kitér azokra a visszhangtalanul maradt figyelmeztető jelzésekre, amelyek még az 1910-es években születtek Kós Károly és Tokaji László tollából, s amit megerősített gróf Bethlen István 1912-es szamosújvári beszéde is. Ebben a későbbi miniszterelnök hangot adott azon aggodalmának, miszerint nincs, ami gátat vessen az Erdélyben megerősödött román birtokszerzési törekvésnek. (Kós Károly már egy 1911-ben közzétett cikkében is reménytelennek ítélte a helyzetet.)

A szerző utal rá, hogy Nyirő regénye bizonyos szempontból Wass Albert egyik művének (*A kastély árnyékában*) folytatása-

ként is értelmezhető, hiszen az ott bemutatott erdélyi arisztokrácia nemtörődömsége is előidézője lett a vészhelyzetnek, amit a román pénzügyek és az ortodox egyház támogatásával földszerzésre, birtokvásárlásra használtak a befogadott nemzetiségek.

Különös figyelmet érdemel Nyirő emigrációban írott könyve (*A zöld csillag*) is. A mű valós alapokra épül. Szereplőiben – más néven ugyan – létező személyekre ismerhetünk. A történet háttérének feltárása során Medvigy Endre felidézi Nyirő Münchenben elmondott beszédét az 1848-as forradalom 100. évfordulóján. Ebben figyelmezteti a Magyarországot folyton cserbenhagyó, s vele mindkét háború után galádul elbánó Nyugatot is, mondván: „El kell pusztulnotok nektek is, ha veszni engeditek Európa szívét”. Hozzáteszi még a keserű figyelmeztetést: „Mi meghalni fogunk tudni, de ti élni nem.”

A 2000-es évek elejéig kellett várni a székely író rehabilitálására. Az '50-es évek elején ugyanis műveit felvették az „Elavult könyvek jegyzékébe”, azaz tiltólistára helyezték. A Kairosz Kiadó tette őket ismét elérhetővé az olvasóközönség számára.

A rehabilitálás azonban mégsem teljes körű. A Nyirő Józseffel készített interjúk, beszélgetések összegző elemzése közben tér ki a szerző az író újratemetésének elmaradására, a kialakult méltatlan hercehurcára. Ennek kapcsán idézi a székelyudvarhelyi kegyeleti megemlékezésen elhangzott beszéd egy mondatát is, miszerint „Győzelemre rendelt az a nép, amelynek olyan fia van, akinek még a hamvaitól is félnek”.

A nagyívű áttekintést két összegző írás zárja. Az első Nyirő emigrációs években keletkezett publikációi kapcsán (*Mi az igazság Erdély esetében?*) nem csupán az író 1945 után keletkezett munkáit mutatja be – különös figyelemmel az 1952-ben keletkezett címadó írásra –, hanem a Nyirő család tagjainak kalandos sorsával is szembesülhet az olvasó.

Az emigrációban keletkezett írások mindegyike a megmaradást, az összetartozást hangsúlyozza. Lélekerősítő példaként a sorsüldözött zsidóságot említi követendő példaként, akik „két-

ezer éves szétszórátás után soha meg nem szűntek egy spirituális haza összetartó polgárai lenni a föld egyetlen pontján se”.

A ciklus záródarabja pedig (*Mi az igazság Nyirő József esetében?*) összegzését adja Nyirő József életművének, a körülötte kialakult vitáknak. A rasszizmussal, antiszemitizmussal is vádolt író védelmében felidézi Uz Bence történetének egy lélekborzoló epizódját, amikor is a halott édesanyja szemfedőjéhez szükséges pénzt Bence rablással próbálja megszerezni – sikertelenül. A kirabolni szándékozott zsidó kereskedő azonban nemcsak megbocsát, de odalopja „a halott asszony virágravatalára a »fajin finom szemfedőt«”.

A kötet záróciklusában (*Trianon árnyékában*) olyan alkotókat mutat be Medvigy Endre, akik komoly életművet tettek le, ám a politikai nyomás és az irodalomban máig érzékelhető széttagoltság okán kevesebb súllyal vannak jelen a köztudatban, mint azt érdemelnék.

Így kerülnek górcső alá Sajó Sándor magyarság-versei, Döbrentei Kornél *És mégis* című kötete, Szerb Antal agyoncenzúrázott (és betiltott) irodalomtörténeti munkája, a királyhalmeci plébánosként az irodalomba bekapcsolódó Mécs László kálváriája, és a szintén felvidéki születésű Mács József pályaképe.

Medvigy Endre a megidézett költők esetében az életmű egy-egy kiemelt alkotását is mellékeli. A Kárpát-medence területi egységéért szót emelő Sajó Sándor esetében például a *Magyar ének 1919-ben* című verset emeli ki, amelyet még a trianoni diktátum életbe lépése előtt írt meg a költő, és 1920. február 8-án a Kisfaludy Társaság ünnepi ülésén elő is adta.

A Szerb Antallal foglalkozó esszét azért is érzem fontosnak, mert egy olyan alkotót mutat be, akit jobbról és balról is értek támadások. 1942-ben már interpelláció hangzott el a parlamentben – értékrombolónak nevezve Szerb Antal magyar irodalomtörténetét –, amit a következő évben indexre is tettek. De a háború után sincs jobb megítélése a munkatáborban elhunyt írónak: a szovjet irodalomról írott – nem túl hízelgő – anyagát kicenzúrázzák, Lányi Saroltával íratják át az érintett fejezetet.

Hasonló sorsa volt Mécs Lászlónak is, hiszen a jobboldal már 1942-ben cenzúrázta. 1946-tól pedig a másik oldal tette két könyvét is tiltólistára.

De szó esik a fejezetben Mács József, valamint Kós Károly és Tompa László életpályájáról is. Különösen érdekes Kós Károly évszámnovelláinak elemzése, melyeknek hőse maga a szerző, aki Gárdonyi Géza szekér-mese motívumát építi be három különböző változatban a munkáiba.

Mindemellett izgalmas életpizódok, borzongató történetek is megelevenednek Medvigy Endre könyvében. Ilyen például a Szerb Antal megmentésére, a munkatáborból való kiszabadítására tett sikertelen kísérlet.

A zárórész Trianon visszhangját követi nyomon a magyar költészetben Reményik *Eredj, ha tudsz* című versétől a nyugatos szerzőkön és a transzilvanista alkotókon keresztül egészen Illyés Gyuláig.

Hézagpótló munka Medvigy Endréé. Egyrészt egy elhallgatott nemzedék jeles alkotóira hívja fel az olvasóközönség figyelmét úgy, hogy tárgyilagosan feltárja a velük szemben felvetett problémákat is, másrészt irodalmunk kordokumentumnak tekinthető műveit veszi górcső alá. Kendőzetlen, korrekt bemutatásra törekszik. Erdélyi József kapcsán fogalmazza meg, de az egész könyvre értelmezhető a gondolat, miszerint célja, hogy szépítés nélkül megmutassa „az érem mindkét oldalát”. Azt gondolom, ezt a vállalását sikerrel teljesítette.

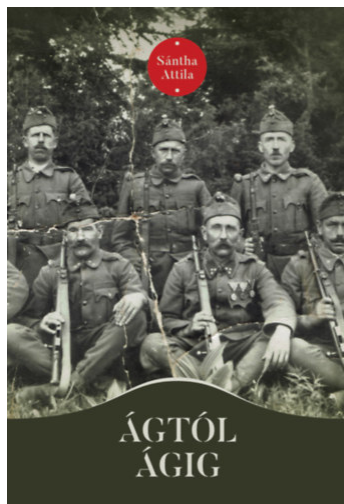
Ferencz-Nagy Zoltán

„Egyszer az ősoket is elosztjuk”

Sántha Attila olyan léttapasztalatot ragad meg, amelyet kár lenne leszűkíteni a 19–20. századi székelységre. Persze, sajátosan székelyszemléletmódon keresztül láttatja a világot – ám mindannyiunk történelméről szól, a nagy, számjegyekkel és fontos eseményekkel teli távoli történelmet

a versekben vitathatatlanul emberi sorsokon keresztül fogja meg, néz szembe az elmúlással, a lapokon megjelenő fekete-fehér képeken keresztül pedig az évmilliárdok egyik megismételhetetlen pillanatában rögzítve magukkal az emberekkel. A geszta, a „viselt dolgok” története nem érdektelen mesékkel próbálja megszépíteni a történelmet, a versek soraiban a szabad beszéd olyan történeteket fon, amelyek nem hagynak nyugodni, lerántják a múlttól a leplet, s nem szabadkozhatunk úgy, mint a költői én s unokatestvére, akiket *„már nem érintett meg / túlságosan a történet (...) / nagy idő az a százhetven év”* (Román szépanyámról).

A geszta itt-ott behúzza magába a jelent: a harmadik világháború megidézése, a közelmúlt London, a gyermekek mint a jövő biztosítékai mind nyomatékosítják a sorok közt rejlő imperatívuszt: emlékezz! Akárhonnan legyen az ember a világon, akármi legyen az identitása, emlékezet nélkül a jósnő az előny, s aztán mind mondogathatjuk, hogy *„Na tudja mit, nanyám, ne jeszgessen”* (A csíki jósnál). Sántha Attila versei olyan hangot ütnek meg, mint a múlt nagy elégiái, s ugyanolyan jogosultsággal szólnak az örökkévalóságnak az emberi léttapasztalatról, mint azok. A történetmondás idejével teremtett kapcsolatok köte-

leznék odafordulni a mesélőhöz, hiszen érzékeljük, hogy a világ folyamának mind részesei vagyunk, akár mi is lehetnénk azok, akik kinéznek a képekből, furcsán, rejtelmesen, ahogy csak a régi anyók s apók tudtak.

A szereplőknek nincs idejük novellányi terjedelmekben kiteljesedni, mégis olyan mélységeket látunk mögöttük, amit csak a ki nem mondott szavak jeleníthetnek meg, a balladai homály szépen ingerli az olvasót arra, hogy igazán párbeszédbe elegyedjen Rákosiszigmonddal, Dühüsdoktor Bajkaszigabával, Štefanracošival és a többiekkel. A kötet elején megjelenő Lajosúr megalapozza a viszonyulásmódot a többi részét illetően: jó ember volt-e Lajosúr, vagy csak ügyes? Ura volt sorsának, vagy csak szenvedője, s egyáltalán, számít-e ez? Végső soron úgyis *„béfordult / a fal felé, eiszen dühös volt magára, / vagy tudja az isten”* (Lajos bátyám). A szavak elégtelenségére való reflektálás többször is felbukkan a szövegekben. A költő nem próbálja pátozzal vagy finomkodással foltoztatni a felzaklatott lelke(inke)t, úgy mondja el a dolgokat, ahogy vannak: *„»Fiam, megvert engem az Isten, / hogy vasárnap dolgoztam«, mondogatta, szögesdróton felakadt fiát miszlikbe aprították”* (Lukácsmária dédanyám), illetve álljon még itt példaként erre egyik kedvenc részletem: *„összszefutott aztán egyszer az erdőn / a százhusz éves Küpius Lázárral, / hát nem halt meg, bátyám, kérdezte, / de ő csak legyintett, ne bánkódj, Mári, / százhusz évesen sem jutott / semmi vigasztaló az eszébe, / bubám, kicsi bubám”* (A füvek asszonya).

Amint fentebb említettem, kár lenne ezt a kötetet tájspecifikumként olvasni: olvassa az egész világ, ismerkedjünk az emberrel, tanuljunk az embertől, s emlékezzünk az emberre! A kapu mellé eszkábált padok bölcselete ez, az estefelé elérzékenyülő öregeké, a mindenkoron élő és szenvedő emberé, akinek, ha egybe nincs is, sorsa van.

Lajtos Nóra

Betonba zárt sorsok

Majdnem két évtizede, hogy egy kötet került a kezembe, amelyben egy jellegzetes tájék, a Sárrét világa kelt életre. Rott József *Csaposok, cselédek, csavargók* (2004) című válogatott novelláskötete tizenkét írást tartalmaz, s egyfajta sajátos sárréti sorsszimfóniaként írható le. Losonczy Attila *Panelek mögött* című kötete is válogatott: az elmúlt tizenkét év írásából huszonegy szöveget emelt be a szerző, többnyire olyanokat, amelyek már korábban megjelentek (főként *A hetedik* című internetes folyóirat felületén, vagy a Napút Online-on, illetve az Irodalmi Jelenen). Losonczy Attila betondzsungelje szöges ellentétben áll Rott József tanyavilágával, az viszont közös a két kötetben, hogy az esendő, hétköznapi emberre fókuszálnak. Amint azt a kötet alcíme is jelzi: elbeszéléseket olvashatunk, gondolatokat a hétköznapiokról és azokon túl.

A kötet zárt kompozíció: a kezdő és a befejező írás annyiban „rímél” egymásra, hogy mindkettő megszemélyesítés. A *Ha a bábuk beszélnének...* című nyitóelbeszélés 2010-ben a Berzsenyi Társaság és a Somogy folyóirat novellapályázatán második díjat nyert. A sakkbábuk pergő párbeszédén alapul, míg a záró novellában (*Szomszédolás*) két szomszéd ingatlan panaszkodik egymásnak. A világos és a sötét gyalog beszélgetéséből informálódhatunk például a sakkjáték születéséről vagy a legújabb találmányról, a „hexa” (hatszögletű) sakktábláról. A sötét gyalog a bábuk sorsszerűségéről így beszél: „Valójában tőlük függ minden... tőlük, akik mozgatnak minket... tőlük, akik terveznek,

legyártanak minket. Az ő szeszélyüktől függ, hogy gyalogok, bástyák, netán királyok lesziünk. Minket fából faragtak. Más bábuk persze meg tudják ám játszani az urat, mert porcelánból, elefántcsontból vannak, netán bronzból öntik őket. Ez teljesen mindegy. A gyalog akkor is gyalog marad.” A hierarchikus viszonyrendszer legalján szereplő gyalog nézőpontja előrevetíti, hogy a hétköznapi kisemberek sorsa bontakozik ki a további szövegekben.

A két ingatlan beszélgetése szintén izgalmas olvasmány. Az egyik házat leginkább az bántja, hogy haszonállatként tekintenek rá: *„Csak egy ingatlanként, aminek felmegy az értéke ... nem pedig OTTHONKÉNT! [Kiemelés az eredetiben. – L. N.] A másik ingatlan lelkivilágáról is képet kaphatunk: „Várok a hétvégi friss levegőre. Olyankor nincs kocsisor a patakparton. Bámulom az úszkáló kacsákat, a gyepen futókat, kutyákat sétáltatókat..., csak a hópelyheket hiányolom karácsonykor. Már a második tél, hogy minden zöld... [...] hiányoznak a téli színek... és az illatok...”* (Szomszédolás) A Társas lényekben a kiflik „lélektanáról” tudhatunk meg egyet s más: *„A kiflik rosszul viselik a magányt. Hajlamosak kiszikkadni ilyenkor. [...] Az árván maradt kifli a kutyának sem kell.”* Az Eldobott tárgyak, elkopott emlékekben egy járdán heverő tök alsó indítja el az elbeszélő gondolatmenetét a tárgyakhoz való viszonyáról. A gyermekkori szituációt rögzítve – *„a Mókus utcai bölcsőde és a templom között haladtunk el, talán a védőnőtől tartottunk hazafelé”* – lesz figyelmes a leejtett kártyalapra, ez vet fel benne számos kérdést, főképpen azt, hogy miként kerülhetett oda. Már óvodásként érdekelte a narrátort, vajon éreznek-e a tárgyak, és azt is elkönyvelte magában, hogy a dolgok sem élnek örökké: *„A selejtezéskor mintha kidobnánk egy darabot, akiktől kaptuk...”* Egyedül az élményeket őrizzük magunkban életünk végéig.

A kötetben egymástól távolabb állnak, de rokon novellákként jegyezném *A földdel egyenlővé* és az *Enyészet* című műveket. Mindkettőben a kiszolgáltatott öregkor a fő téma. János gazda sok száz hektárt járt be egykor, kapált, zsákot hordott, amióta viszont a kertben összeesett, a lánya panellakásában kell tenget-

nie élete hátralévő részét. Hacsak be nem gyógyszerezi magát. *„János utolsó erejével leszakítja testéről a műanyag köldökszínó-rokat. Ez nem lehet öngyilkosság, mentegetőzik magában, hiszen ő már régóta halott.”* Az *Enyészet*ben egy hetvenes nő istápolja kilencvenéves édesanyját. Ez az a kor, „amikor már felcserélődnek a szülő-gyerek szerepek, és kezdődik a hirtelen gyorsuló erózió, amely módszeresen gyilkolja a testünk feletti kontrollt”. Majd egy idős hölgyről esik szó, aki orra bukott az autóbusz ajtajában. A segítségére siető srác érdeklődni próbál, hogy kit hívjon neki segítségül, de a nő szinte szégyenkezve vallja be: *„Nem, senki sincs...”* Végül arra is kitér az elbeszélő, amikor fiatalon talál ránk az enyészet: *„Amikor már lusták vagyunk életünk kohóját táplálni.”*

A kötet legkidolgozottabb elbeszélése a *Napirend*. Endrét és feleségét, Jolit hétköznapijaink közé „szorult” ünnepnapon ismerjük meg. Maga a történet „hétköznapi”: ünnepnap van, ezért találja reggel zárva Endre bácsi Lajcsi boltját. Nem szeretne hazamenni kenyér nélkül, ezért felhívja a feleségét mobilon, akinek első mondata, annak stílusa máris felér egy jellemrajzzal. Kiderülnek a házastársi viszonyok, hogy bizony Joli hordja a nadrágot, és ahol csak tudja, szapulja a férjét, mindennek lehordja. „Joli a napirendjét a sorozatokhoz igazította, beleértve az ebédet és a gyógyszerek beszedését is. Amint az amerikai vagy brazil sztárok megjelennek a képernyőn, Joli mintha másik univerzumba utazna... az asszony számára ekkor nem létezik hétköznapi vagy ünnep.” Az elbeszélésben vándormotívumként tűnik fel a sakk, amivel Endre szabadidejét tölti az olvasás mellett. Az elbeszélés végén az éjszaka kellős közepén látjuk a házaspárt: Joli minden éjjel csípőprotézisével jár ki a fürdőszobába, ami korlátozza a mozgásban, és Endre akárhányszor segítene neki, sértődötten utasítja vissza. „Megint az ismerős zajok következnek. Joli tologatja az útból a székeket, ekkor hirtelen egy zuhanó test robaja, csörömpölés hallatszik, majd sokatmondó, baljós csend...” Endre ezúttal nem siet felesége segítségére, másik oldalára fordul: „Minek zargatni szegény mentősokeket, pláne ünnepnap?” – gondolja

magában, majd elképzei, hogyan köti össze holnap a laptopját a tévével, hogy jól láthassa a sakfigurákat.

A panelek mögött meghúzódó emberi sorsok gyakran ütköznek falakba. A bebetonozott szabadságvágy néha olyan, mintha ürügy lenne a túlélésre. Losonczy Attila jól ismeri gyermekkorából az óbudai panellétet, a Flórián üzletközpontot mint „szocialista plázát” is megjelöli egyik novellájában. Írásai tömörek, fajsúlyosak, mert az életről szólnak. Gyakran él a hárompontos kihagyásos (elliptikus) szerkesztéssel. Ezek a szövegcsendek viszont nagyon is beszédesek tudnak lenni olykor-olykor. S ha már a csendet említem, hadd idézzem végezetül Losonczy Attila *Csend-(elm)élet* című írásából az egyik passzust: „Csendben eltávozik. *Olyasvalakire mondjuk ezt, aki szinte észrevétlenül tűnik el közülünk. Csak akkor keressük őt, ha már véglegesen elveszítettük. A hangjára nem figyeltünk, de a csendjét rögtön meghalljuk...*” [Kiemelés az eredetiben: L. N.] Losonczy Attila zsebkönyvnyi nagyságú kötete „megkapó tömörségű, olykor finoman ironizáló, versközeli gyémántcsiszolású kisprózájában feléleszti a szép-irodalmi szociográfia műfaját” – jegyzi meg Petrőczy Éva. S teszi ezt a maga természetességével, póztalanságával, hogy kitöltse a számára jelenlévő csöndet.

Losonczy Attila: *Panelek mögött*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2021.

ESSZÉ

Suhai Pál

„Bábeli adományok”

Levelek Falusi Mártonnak

Őrzők, avagy az újkori politikai filozófia úttévesztése
2018. április 25.

Kedves Marci! Nagyon köszönöm a Hitel küldött számát (2018/4.). Különösen megragadtak benne a Cs. Szabó Lászlóról szóló írások. Ezúttal engedd meg, kérlek, hogy a tiédre tereljem a szót („*Európa, fényes csatatér a sötét földi csillagon, fogadj be nagy, nagy éjszakádba!*” – Cs. Szabó László *Európa-képe*). Három dolgot szeretnék kiemelni belőle (illetve kapcsán fölvetni).

Az egyik a Cs. Szabó-féle értelmiségi ethosz, a kanti–humboldti műveltségeszmény, melyet a magad részéről „Csé” „mai szemmel talán eltúlzottnak ható elitizmusa” ellenére is osztasz, sőt hangsúlyozol. Már csak azért is, mert tudatában vagy a napjainkban tort ülő globális világrend károkozásának: nagyon is érzékenyen érint a Richard Florida-i „kreatív osztály”, „az infokommunikációs tudásipar” aknamunkája.

Dolgozatod másik érzékeny pontokat tapintó orvosi megállapítása az 1985-ös Cs. Szabó-könyv, az *Őrzők* kapcsán fogalmazódik, méghozzá nem is akármiről: politika és erkölcs egymáshoz való viszonyának kérdéséről. Arról a történelmi kisiklásról, amely már az újkor hajnalán bekövetkezett azzal, hogy a politika autonóm szférájának kidolgozását Machiavelli művéhez, *A fejedelemhez* kötötte a politikai filozófia (de hozzátehetném: a hadtudományi is), ahelyett, hogy egy ennél sokkal rugalmasabb és etikusabb opcióval, a Moruséval és Erasmuséval foglalkozott volna, s ezzel ment

volna az ő nyomvonalukon tovább. („Semmi sem világítja meg élesebben Cs. Szabó hitvallását a modern európai értékrendről, mint az a kritikus megállapítása, hogy Morus és Erasmus kortársát, Machiavellit mintegy *ellenükre*, a megvesztegethetetlen morált a kompromisszumkész rációval kibékítő gyakorlati ész *helyett* tették meg tudósaink a politika atyjának [...], jóllehet a politikai filozófia és az esztétika értékelvű kapcsolatát nem *A fejedelem* firenzei, hanem az *Utópia* angol és az *Institutio* németalföldi írója fogalmazta meg példamutatóan.”) A korábbiakban hasonló példamutatással sorakoztattad ennek bizonyítékait is, hogy aztán értékelmutatásul Bibó István jogbölcseleti alapozású „multidisziplináris gondolkodását” is bekösd gondolatmenetedbe. Itt azért állok meg, kedves Marci, hogy én szintén Bibó szekeréhez köthessem lovamat. (A mellékelt ábra: a csatolt fájl tanúsága szerint ugyancsak „európai értékelmutatásul” – s hogy lásd, miként gondolkodom magam, magam is az ezekhez hasonló kérdésekről.)

Továbbá azért, hogy az esszéműfajról mondott soraidhoz csatlakozzam. („Talán az esszékről értekező is megengedheti magának, hogy olykor személyes hangot üssön meg.”) Magadról mondd, s egész írásod, értekezésed ilyen hangvételű. A személyességben kellően visszafogott a tárgy javára, ugyanakkor vállalja az előbbi latba vetésének elengedhetetlen kockázatát is. Nem lehet nem észrevenni, hogy Cs. Szabó László a pajzsod ugyan, amelyet magad elé tartasz, de Te harcolsz vele. Méghozzá Európa védelmében. (S ezzel azt is mondom: a magunk magyarsága érdekében.) Mindenféle, ki sem mondott nyomások ellenében. Engedd meg, hogy gratuláljak hozzá s eléggé el nem ítéltetően ezennel fegyvertársammá nyilvánítsalak (!). Távolból talán, de stílszerűen baráti integetéssel: Pali

Ui. A csatolt fájl részlet *Bábeli adottságok* (Budapest, Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, 2014) című könyvem egyik fejezetéből:

„J. G. Hamann nyomán úgy tudom, hogy »Bábel« sokkal inkább adománya, mint büntetése volt az Úristennek. A soknyelvűség (a

poliglottia és poliszémia) ajándéka. Ennek tudatában igyekszem én is hozzáilleszteni a fönti értelmezésekhez a magamét: nem anyyira »kijavításra«, mint inkább kiegészítésre szorulónak gondolva őket. Talán éppen a leghangsúlyosabb Várkonyi-idézet, »a magány súlya és a hatalom terhe« által kiváltott »önvád és bűntudat« kapcsán. A harmónia megbomlásának, a természetes rendből való kiszakadásnak minden bizonnyal ez, a másik emberrel szemben alkalmazott kényszer (»a hatalom terhe«) volt a kiváltó oka.

E fölismerésnek meglepően távoli, de egybecsengő visszhangjait hallhatja a kicsit is érdeklődő olvasó már a középiskolai tankönyvekben is. Az egyik Bibó Istvánra hivatkozva ezt írja: »Bibó a halálfélelemmel kapcsolatos elméletekből indította gondolatmenetét. Ezek szerint a halálfélelem a tudatosság műve, s mint ilyen, az ember megkülönböztető jegye az élőlények között. A tudás fájának savanyú gyümölcse, 'újféle lelki betegség,' mely 'más ember kényszerítése által való hatalomszerzéssel' igyekszik megszabadulni a szorongástól.« Minden zsarnokság az úr–szolga viszonynak, a félelemnek és a félelemkeltésnek ezen a meddő körforgásán alapul, amelyet csak a hatalmat »moralizáló, racionalizáló és humanizáló« törekvések tudtak áttörni. Nem egyszer s mindenkorra, de minduntalan.

A föntiekből értelemszerűen következik, hogy rést ütni még a »tagolatlan zsarnokságok falán« is lehet. S ahogy a múltban, úgy a jelenben is. A természettel az állítólagos »szűkösség« jegyében szakadatlanul birkózó tradicionális társadalmakat e törekvés éppúgy áthatotta, mint ahogy a mai, »modern« ember világát is (a »civilizált« emberét, aki állítólag a »bőség« viszonyai között él). Nem a korlátok hiánya különbözteti meg elődjétől, hanem a korlátok történelmi feltételektől függő megjelenési módja. S az előbbihez hasonlóan az úr–szolga viszonyé is. Mindezek következtében a »modern« embernek sincs »fölnye« a másikkal szemben. És menekülési útvonala sincs. Csupán a korlátok tudásán alapuló küzdelem a mindennapi betevőért és szabadságáért.”

Két bába, egy gyerek

2018. december 8.

Kedves Marci! 2019 decemberét írva kicsit előreszaladtál a dedikációban – de sebjaj: igyekszem a nyomdokaidba lépni. Máris elolvastam a könyvedet – ennek (és a bemutatón hallottak) alapján kivételesen én lennék az az olvasód, aki olvasmányosnak tekinti művedet. (Nem mintha néha nem kellett volna megállnom és visszanéznem...) Ugyanakkor és mégis tanulságos és megvilágító erejű volt számomra. Volt és még mindig az (!). Sőt, mint a mellékletből láthatod, hasznosnak is bizonyult. Mert (be kell vallanom) könyved ismerete nélkül közel sem tudtam volna ilyen jól (!) és helyesen megfogalmazni kiadásra váró Zrínyi-kötetem mondanivalóját. (Amely, reményeim szerint, a mellékelt szöveg tömény állítása nélkül is benne foglaltatik a kötetben.) Hogy lásd, küldöm a könyv szinopszisát – lásd azt is, hogy nem hiába dolgoztál: tél kezdetén itt az első fecske a *Jog és irodalom...* horizontján. Az eddigiekhez engedj meg, kérlek, még egy suta megjegyzést is. „Jog és irodalom”: első pillantásra a jogász-irodalmár hazabeszélésének véltem témaválasztásodat, aztán egyre inkább rá kellett jönnöm nemcsak arra, hogy ezt így csak Te írhattad meg, de ezen „árulkapcsolat” valóságos voltára is. Végül külön élvezet forrása lett számomra egyben szemlélhetni azt, amit eddig többé-kevésbé kettőnek gondoltam – a merőben jogi és a voltaképpeni irodalmi-szépirodalmi diskurzus közös részvételét az egy nemzeti identitás megteremtésében, fönntartásában és megújításában. A haza és haladás (dichotómiájának) ilyen vagy olyan, de csak ránk jellemző élésében és éltetésében. (Még akkor is, ha nem akarjuk.) Köszönet érte, őszinte nagyrabecsüléssel és barátsággal: Pali

Ui.: Mellékelem a szóba hozott, egyelőre persze csak tervezett opus (*Tollal és kézzel. Zrínyi Miklós költői és prózai művei*) szinopszisát, pontosabban ennek könyvedet érintő részletét:

„A könyv anyagának sajtó alá rendezésében, a jegyzetek készítésében, a tanulmányok írásában mindvégig a költő-politikus

szellemi teljesítménye iránti hódolat vezetett. Hommage, ez képes leginkább valamely személy emberi-alkotói nagyságához való elismerő viszonyunk kifejezésére. Ez méltó. Zrínyi Miklóst négy évszázad távolából is megilleti a méltánylás e legmagasabb foka. S még csak nem is a kerek évszám jóvoltából. Ettől függetlenül is kijár neki, méghozzá a költő-politikus teljesítményének a magyar kultúr- és politikatörténetben játszott kiemelkedő szerepe révén. A szociográfus Szabó Zoltán »irodalmi nemzet« koncepcióját idézve Falusi Márton könyve (*Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben*, Magyar Művészeti Akadémia, 2018) egyenesen a három magyar »kultúrhérosz« első alakjaként jelöli ki helyét a magyar eszmetörténetben. »Zrínyi, Széchenyi és Ady: a három részre szakadt (szuverenitásától megfosztott) ország, a 19. századi reformkor és a 'második reformnemzedék' nagy alakjai szimbolikusan összefogják a hazát a haladással kibékítő eszmetörténet képviselőit.« Hogy zömmel szépírók e »nagyok«, egyáltalán nem véletlen: a kollektív identitás megtapasztalásának folyamatában, a magyar nemzeteszme történetében »a szépirodalom kitüntetett ágens« (Falusi, i. m.). Mindezzel együtt Zrínyi életműve is tehát, melynek az olvasóközönség szélesebb rétegeihez való eljuttatását – írásai ismertségének és elismertségének szakmán kívüli deficitjeit látva – éppen a fönti közösségképző hagyomány továbbvitele szempontjából gondolom egyenesen életmentő beavatkozásnak.”

Gladiátori stilisztika

2020. december 23.

Kedves Marci! Engedd meg, kérlek, hogy szokásos, és eléggé el nem ítéhető (!) bon mot-val kezdjem: „szembe nem dicsérünk, csak hát mögött!”. A járvány azonban ezt nem engedi – nincs ki vel összebeszéljek. Így aztán kénytelen vagyok itt megírni: örömmel olvastam és így is nyugtázom *Kultúra arisztokrácia nélkül?*

Esszék és tanulmányok (Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft., 2019) című könyvedet. Első körön elismerésre készíttet sokoldalúsága, témagazdagsága. Az írások nyelvi megformáltságával kapcsolatos minőség érzékelhetően szándék és döntés eredménye (magad is utalsz rá valahol): a tanulmány műfajának az esszé irányában történő elmozdítása ez. (Ebben, az esszéisztikus kifejezésben egy saját és sajátos pontnál lecövekelve, mely a szépírói stíluskövetelményekre tekintettel sem engedi elszállni a magas (!) tudományok fogalomkészletét – fogod ennek kezét is.)

Nem mintha magad rászorulnál, hanem mert célod, a hagyományközösségen alapuló, a kollektív megelőzöttség tapasztalatával megáldott, a nyelv és gondolkodás elválaszthatatlanságát tanúsító irodalom pozíciójának megvédése (s fölteszem: esélyeinek növelése is) a célod a magát jó ideje korszerűnek, tudományosan felvértezettnek, magasabb rendűnek tekintő posztmodern, „szerepszétírásos”, a „nyelv uralhatatlanságát” számon kérő nihilizmustal szemben, mely minden autonómban az ördögöt látja és űzi. S ennek az „ördögűzésnek” nagy a csinnadrattája, agresszivitása, közönsége és tekintélyt mutató fogalmi felvértezettsége. Ez utóbbival szemben kevés az igazságérzet dávidi parittyája. (Még ha telibe találna is.) Ahogy én gondolom, a fogalmi háló részedről való megtartása egy gladiatori stilisztika fegyvere. Érvelésed újdonsága, megkülönböztető vonása, hogy képes vagy átlépni az ellenfél térfelére, s ott, saját fegyverével megmérkőzni vele. Ez a harcmodor mindeddig nagyon hiányzott „ezen az oldalon”. (Bár Szentmártoni Szabó Géza szerint „oldala” csak a disznónak van.) Mégis megkockáztatom. Eme érvelésmód egyik legmeggyőzőbb példája számomra második Csoóri-esszéd (*A radikális hasonlóság elve Csoóri Sándor költészetében*), melyben a metafora teljesítőképességét új fénybe állítod: a hajdani, az arisztotelészi mimézis megismerő, „helyettesítő” funkciójára szorított retorikai metaforaértelmezést a kép ricoeuri tágabb, poétikus (valóságteremtő), ontikus képességével kiegészítve. Ezzel pedig képes vagy visszaadni Csoóri költészetének a tőle elvitatott rangot, egyszersmind állást foglalni „a hagyomány folytonosságát”,

illetve „a hagyomány megszakítottóságát” állító elméletek vitájában – nem kérdés, hogy „Csoóri költészetének páratlan metaforikus gazdagsága” mellett érvelve (a lesajnált metaforának éppen e teoretikus felmagasztalásával).

Nagy szüksége van egy ilyen beszédmódra minden (Jan Assmann módján elgondolt) hagyományközösségi megszólalásnak. Mert megadja az Istennek és a császárnak is, ami neki jár. Az alkotásnak egyfelől a hagyomány kollektív talapzatát, másfelől a hozzá való viszonyban poétikusan megképzett sajátosságát, az individuálisan és személyesen cselekvőképes költői erőt. Stb. Valahogy így.

Olvasom még Kenyeres Zoltán *Harmadik csöngetésében* (Savaria University Press, Szombathely, 2018) a neked lábjegyzetben címzett *Visszahumanizálás*-levelet is, mely úgy érvel az esszéműfaj választása mellett, hogy egyúttal ennek fénykörét is mintegy kijelöli, visszaigazolja Weöres-recepciód eszmeiségét, sőt, még tippeket is ad egy eljövendő (vagy máris itt kukorékoló) „posztposztmodern” paradigma viszonyai közötti teendőkre. Ehhez a magam részéről még egy kérdés is. Nem emlékszem, hogy *Kultúrádban* a dialógus filozófusaira kifejezetten utaltál volna (a Széphalom kiadványaiban Miklóssy Endre által népszerűsítettekre, Martin Buberre, Emmanuel Lévinasra, Karácsony Sándorra, Szabó Lajosra gondolok, de kezdhetném a sort J. G. Hamann-nal is). Szándékos kerülés – vagy még birtokba veendő felségterület? Válaszodig is ünnepi üdvözteimmel: Pali

DEBÜT

MÁTYÁS EMŐKE IBOLYA

Japán rózsakávét

*A kávéba szirmokat szórtunk,
a habon úszva éles pengének hatott.*

*Édes aromával cserkészte a vadat,
s fémes ízt sejtetett, mikor felsértette
a szél sebezte ajkakát.*

*Az illata az ital gőzével távozott,
csíkokat festett a konyha falára,
mindegyikbe árnyékot rejtett.*

*Holnap a rácsokat futja be az ablak mentén,
tövisekkel sérti fel a szürke zománcot,
s ha a csontot még porrá zúzva sem
menekítheti meg ítélete alól,
a vérből szerzett szót,
folyadékba zárt kiáltást
éjjel a párkányra ülteti.
Virágok szirmait buzdítja lázadásra.*

Zsinór

*Számból megszökött
a neved,
az esti holdra felrepült.*

*Sárga fénnnyel átszótt
ködbe menekítetek
minden közös emléket.*

*Éjjelente felhúzzom
a fekete bőrkesztyűt:
– pontosan negyedóránként
aranyszínű zsinórt
bogozok a cigarettára
és az ujjbegyekre.*

*Elképzelem,
hogy a parázs visszarángat,
s még egyszer megszólíthatlak.*

Káros szenvedélyek

*Megemlékezem egy lényegtelen
cigarettaecsigéről,
s mindvégig szentül hiszem,
hogy csak azért látom
most is az aranyecsigét rajta,
mert hosszú idő után
elűzte a remegésemet.
Bárcsak ne látnék
egy hazugság mögé se,*

*és ne tűnne ki a kezed
meg az elharapott szád
minden ártatlan szénrajzon,
amit borral locsolok meg,
és sárga dobozos gyufával
keltek életre kék lángokat!*

MÁTYÁS EMŐKE-IBOLYA Székelyudvarhelyen született, tanulmányait a Tamási Áron Gimnáziumban végezte. Jelenleg Kolozsváron tanul a Protestáns Teológiai Intézet református szakán, emellett a KMTG – Előretolt Helyőség Íróakadémián elsőéves hallgató.

BECSY ZSOMBOR

Fogadás

Sztaniszlav Zbigniew két hete tűrte könyörtelenül gyötrő fájdalmait a kórházi ágyon, mikor egy másik, éppoly sanyarú sorsú szenvedőt helyeztek el mellette.

Zbigniew aludt akkor, és álmodott. Egyedül álmaiban nem kínozza betegsége. Ilyenkor a filmekben látott trópusi szigetek puha partjain vagy egyéb olyan helyen élvezte a szabadságot és a friss levegőt, ahová tudta, hogy már soha többé nem lesz alkalma eljutni. Amikor fölébredt, vele ébredt a fájdalom is, és az, mint egy szorgos munkás, azon nyomban nyomorgatni kezdte.

A szoba hanyagul fehérre festett plafonjára meredt, amin három, majdhogynem párhuzamos repedés éktelenkedett. Zbigniew azzal próbálta elterelni figyelmét reménytelen helyzetéről, hogy igyekezett megállapítani, vajon melyik folyóra ha-

sonlíthatnak a leginkább. Földrajztanár volt, számos vízfolyás élt a fejében, az esetek többségében ki is választotta a repedéseknek megfelelőket, két hét után azonban már nagyon unalmassá vált a plafont bámulni. Amikor megkísérelt újra elaludni, valami fölkelte a figyelmét. Mély szusszanást hallott a mellette lévő ágyról. Egy síri csöndben pihenő szobatársat kapott, akit tüstént fölismert. Kovits Szilamér volt az.

Ezzel a már-már komikusan magasra nőtt emberrel még az egyetem évei alatt ismerkedett össze. Igazán szoros barátságba sohasem kerültek, ennek ellenére Szilamér egyszer meghívta Zbigniewet mákói házába. Zbigniew meglepődött, de végül elment.

A házigazda mesterien tudott kártyázni, és vendégeivel mindig le is ült egy kör erejéig. Ezt Zbigniew sem kerülhette el, és szerencsétlenségére valódi pénzbe játszottak, így komoly összeget hagyott ott, ami, bár engesztelésképpen Szilamér később meghívta egy kiadós ebédre, mély nyomot hagyott benne. Elhatározta, hogy ezzel az emberrel többet nem fog sem kártyázni, sem semmilyen szerencsejátékot játszani.

Szilamér fölcsupdott, nagyot ásított, nehézkesen fölült a nyirkos ágyon, körbenézett a szobában. Egészen megváltozott, mióta Zbigniew utoljára látta. Hosszú haja megritkult, egykor élénken világító szeme most beesettnek tűnt, emellett teljesen lesóványodott, mintha már hetek óta egy falatot sem evett volna.

– Jó ég! Nem is tudom, mikor láttam magát utoljára – kiáltott föl örömeiben Szilamér.

– Örvendek a szerencsének – felelt kelletlenül Zbigniew.

– Mostanában hozták be?

– Már két hete itt fekszem.

– Ó, netán haldoklik?

– Nos – kezdte Zbigniew, és igyekezett szünni nem akaró kínját palástolni –, szépen, lassan.

– Értem – válaszolt tömören Szilamér.

Jó ideig hallgattak. Az új lakó kényelmesen fölfedezte a szoba minden részét, s közben egyre csak azon járt az esze, miképpen törhetné meg a csöndet. Eközben Zbigniew, mint akit megbabo-

náztak, úgy kémlelte a plafon repedéseit. Mintha megváltozott volna valami. Az egyik egy leheteyit eltávolodott a többitől. Nem értette, hogyan lehetséges ez, és azon tanakodott, vajon valóban elmozdult-e egy repedés, vagy csak elviselhetetlen fájdalom szórakozik vele. Végül Szilamér szólalt meg:

– Nagyon rossz?

Szobatársra felrezzent, és nehézkesen felé fordult. Szilamér aggodalmasan nézett körül, félelmét leplezni próbálta, de nem tudta. Zbigniew mélyen sóhajtott, összeszedte gondolatait, és elhatározta, hogy őszinte lesz.

– Borzalmas – kezdte. – Feszül a mellkasom, valamint szúr a szívem. Miért érdekli?

Most Szilamér sóhajtott mélyen. Teljesen elkeseredve ücsörgött, remegő kezeit tördelve jobb vállára fektette fejét.

– Azért, mert én is haldoklom.

– Sajnálom.

– Köszönöm – mondta csüggedten Szilamér. – Egyébként mivel szokta elütni az idejét?

– Látja ott fön az három repedést? – kérdezt vissza Zbigniew, és fölmutatott a plafonra. – Azon szoktam töprengeni, hogy melyik folyókra hasonlítanak.

– Nem épp a legizgalmasabb időtöltés.

– Nem. Valóban nem annyira érdekes, mint például a kártyázás – hagyta rá Zbigniew, és szobatársára sandított.

Szilamér alig láthatóan elmosolyodott, de mosolyában volt valami keserűség.

– Én már nem kártyázom – felelte rekedt hangon, és fölemelte remegő kezeit. – Megöregedtek. Nem tudok sem keverni, sem osztani. Az utóbbi időben inkább fogadtam az emberekkel. Az is elég szórakoztató.

Hirtelen Zbigniewre emelte tekintetét.

– Tényleg! – kiáltott föl. – Fogadjunk mi is valamiben! Mit szól hozzá?

– Az ördöggel és a makói kártyásokkal nem fogadok – válaszolt elutasítóan Zbigniew.

– Én már nem kártyázom.
– Akkor sem.
– Kérem! – könyörgött Szilamér. – Csak most az egyszer!
– Legyen – adta meg magát morgolódva Zbigniew. – És mégis miben fogadjunk?

Unottan nézett maga elé, semmi kedve sem volt fogadást kötni. Hagyta, hogy szobatársa törje a fejét. Szilamér kis idő elteltével kénytelen volt föladni, semmi sem jutott eszébe. Hallgatott egy darabig, majd megkérdezte:

– Van itt jelenleg valamije?
– Nincs – mondta komoran Zbigniew –, csoda az is, hogy egyáltalán az életem megvan még.
– Ez az! – derült föl Szilamér. – Ebbe fogunk fogadni. Az életünkbe.
– Ezt meg hogy értsem?
– Figyeljen! Az nyeri a fogadást, aki tovább megtartja az életét.
– Ez örültség.
– Nem mindennapi, az biztos. Nos, fogadunk? – kérdezte izgatottan Szilamér.

– Rendben, fogadjunk – dűnnyögte kedvetlenül Zbigniew. – És mi lesz a jutalom?

– Nem tudom.
– Nekem semmim sincs... – folytatta Zbigniew, majd a mellkasához kapott, és elhallgatott.

Szilamér elmosolyodott. Megtalálta a megoldást.

– Legyen a jutalom a plafon három folyója, amiket mindig olyan nagy érdeklődéssel figyel!

Zbigniew csak csöndben feküdt, a plafont bámulta. Szilamér egy darabig nézte, aztán odacsoszogott, megfogta a csuklóját.

– Győztem. Most is.

Fölnézett, és elgondolkodott, hogy a repedések melyik folyókra hasonlítanak.

BECSY ZSOMBOR 2004-ben született Szegeden. Jelenleg a szegedi SZTE Gyakorló Gimnázium tizenegyedikes diákja. Az online oktatás alatt kezdett el szépirodalmi szövegeket írni. Ez az első publikációja.

2022. JÚNIUS

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Látom a jövő fehér gyolcsait (vers)
5 **Petőcz András:** A maszk, avagy előadás egy képzeletbéli
Jókai-konferencián (próza)
10 **Szirony Brigitta:** A nyár első napja (vers)
12 **Zsidó Ferenc:** Székely a góbénak magyarja (regényrészlet)
19 **Halmosi Sándor:** Tömör és éles; Nincs itt semmi látnivaló;
Görög dráma III; A lélek soványságáról (versek)
21 **Garay Zsuzsanna:** Mesélő erkélyek (próza)
26 **Kopriva Nikolett:** 8350.7001 (vers)
28 **Gertheis Veronika:** Plantsitting (próza)
31 **Iancu Laura:** Hazafelé; Látkép (versek)
32 **Nagy Zopán:** Átjárások / Töredék-előadások... (próza)
36 **Ónody Éva:** Az én Kunágotám – II. (próza)
43 A hónap alkotója: **Vesztergom Andrea** – Örök nyarak;
Macskaarcú hold; Csak emlékezz!
53 **Boldogh Dezső:** Múltba kódolt kriptográfiák –
Vesztergom Andrea költészetéről
60 Szabad lélek, kötött forma – **Laik Eszter** beszélgetése
Vesztergom Andreával
72 **Tibor Fischer:** Így urald a világot – **Farkas Ákos** fordítása
79 **Laik Eszter:** Szilánkok (tárca)
82 Novus
82 **Ilyés Krisztinka:** Veress Gerzson életútja, avagy
Gerzsongárdtól a Házsongárdig
87 **Ilyés Krisztinka:** Az univerzum véresen hallgat;
Örült bolygók
89 **Ilyés Krisztinka:** Epekedés egy más világ iránt –
Képzelt interjú Veress Gerzsonnal
92 **Fülöp Dorottya:** „Miféle történelem kell még?”
(Lászlóffy Aladár Bársonyok és Borgiák című
kötetének történelemszemléletéről)
101 **Fülöp Dorottya:** Jókai, a költő
109 **Kovács Újszász Péter:** Él valaki, majd lejár örökre
114 **Kovács Újszász Péter:** Beúsznak a fényre
118 **Biró Mónika-Anita:** Sóvárgástól sorvadásig
(Böszörményi Zoltán: Sóvárgás)
121 **Pusztai Ilona:** Pirene hercegnő titkai (Irene Solá:
Énekelek, s táncot jár a hegy)

-
- 125 **Muth Ágota Gizella:** Erdélyi embermesék
(Hegedűs Imre János: A vér színe)
- 129 **Oláh András:** Amiről hallgatni kellett (Medvigy Endre:
Népiség, Erdély, Trianon)
- 137 **Ferencz-Nagy Zoltán:** „Egyszer az őseket is elosztjuk”
(Sántha Attila: Ágtól ágig)
- 139 **Lajos Nóra:** Betonba zárt sorsok (Losonczy Attila:
Panelek mögött)
- 143 **Suhai Pál:** „Bábeli adományok” – Levelek Falusi Mártonnak
- 150 Debüt
- 150 **Mátyás Emőke Ibolya:** Japán rózsakávét; Zsinór;
Káros szenvedélyek
- 152 **Becsy Zsombor:** Fogadás

LAPSZÁMUNKBÓL

- **Böszörményi Zoltán**
A Látom a jövő fehér gyolcsait
- **Zsldó Ferenc**
Székely a góbénak magyarja
- **Halmosi Sándor**
Tömör és éles
- **Iancu Laura**
Hazafelé
- **Nagy Zopán**
Átjárások / Töredék-előadások...
- **Kis Mónika**
A kukkoló
- **Ónody Éva**
Az én Kunágotám – II.

- **Petőcz András**
A maszk
- **Szlrony Brigitta**
A nyár első napja
- **Garay Zsuzsanna**
Mesélő erkélyek
- **Gertheis Veronika**
Plantsitting
- **Kopriva Nikolett**
8350.7001
- **Péntek Imre**
Fénylő tetők

A hónap alkotója: **Vesztergom Andrea**

– Örök nyarak; Macskaarcú hold; Csak emlékezz!

Boldogh Dezső: Múltba kódolt kriptográfiák –
Vesztergom Andrea költészetéről

Szabad lélek, kötött forma –

Laik Eszter beszélgetése

Vesztergom Andreával

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap